

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР «ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНО-
ПРАВОВИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА
ЯРЕМЕНКА»
ДУ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ» (ЧЕХІЯ)
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)
СТАМБУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ТУРЕЧЧИНА)

МОЛОДЬ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

21 червня 2024

Київ 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 2 від 19 вересня 2024 року)*

Редакційна колегія:

К. Захаренко, доктор політичних наук, доцент;
І. Рашковська, кандидат психологічних наук;
Р. Драпушко, кандидат філософських наук, доцент;
С. Болтівець, доктор психологічних наук, професор;
О. Сіра, кандидат філософських наук;
Ю. Шевцова, кандидат наук з державного управління.

**МОЛОДЬ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ** [Електронний ресурс]: збірник матеріалів Міжнародної
науково-практичної конференції (21 червня 2024 р.)/ Київ: УДУ імені Михайла
Драгоманова, 2024. 127 с. PDF-формат.

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь та молодіжна політика в Україні в умовах воєнного стану» містить короткий зміст результатів наукових досліджень молодих та досвідчених дослідників, що стосуються молоді та молодіжної політики за умов військової агресії російської федерації проти України.

Матеріали зацікавлять науковців, викладачів, представників органів державного управління та органів місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, аспірантів, а також тих, хто цікавиться питаннями становища молоді, молодіжної політики та молодіжної роботи в Україні.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, автентичність цитат, вірність посилань несуть автори матеріалів, а також (для аспірантів) наукові керівники.

© *Автори публікацій, 2024*
© *Український державний університет*
імені Михайла Драгоманова, 2024

ЗМІСТ

<i>Андрущенко Віктор</i>	ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	6
<i>Алексєєнко Ігор</i>	ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ	8
<i>Антонюк Анастасія Сергій Вилков</i>	ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	12
<i>Антонюк Анастасія</i>	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	16
<i>Барієв Ескендер</i>	ПОЛІТИКА ДЕОКУПАЦІЇ АРК І М. СЕВАСТОПОЛЬ: РОЛЬ МОЛОДІ КОРИННИХ НАРОДІВ І ЇХ ПРЕДСТАВНИЦТВ	21
<i>Бойченко Інна</i>	ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	25
<i>Болтівець Сергій Булут Сефа</i>	ЕФЕКТИВНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ГРОМАД НА ТЕРИТОРІЯХ ЖИТТЯ МОЛОДІ	33
<i>Волянюк Ольга</i>	«PRIMUM NON NOCERE» ТА ІНШІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	38
<i>Гапоненко Віра Бульбенюк Світлана Бабарикіна Надія</i>	ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА НА ПРИКЛАДІ КРУГЛОГО СТОЛУ «ПРОФЕСІЯ ПОЛІТОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»	43
<i>Горденко Світлана</i>	НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ	48

	СТІЙКОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ВИПРОБУВАНЬ	
<i>Зінченко Віктор</i>	«КАПІТУЛЯЦІЯ» КОРОНОВІРУСУ ПЕРЕД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДІ	52
<i>Коцур Леся</i>	УНІВЕРСИТЕТИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ОСЕРЕДКИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	56
<i>Кузьменко Олена</i>	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ЗА НЕДОТРИМАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	59
<i>Миздренко Оксана Годун Наталія</i>	ПРОФІЛАКТИКА ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У МОЛОДІ В НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61
<i>Монастирний Максим Турчиняк Іван</i>	УЧАСТЬ МОЛОДІ У ЖИТТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	66
<i>Мукосєєва Леся</i>	ВІД ПРОЄКТУ ДО ПРОФЕСІЇ: РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ - 2012– 2024 РОКИ	71
<i>Омельчук Любов</i>	РОЛЬ ОРГАНІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	73
<i>Остапенко Марина</i>	ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ НА РІВНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	76
<i>Попатенко Марина</i>	СУЧАСНИЙ СТАН МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	80
<i>Рашковська Ілона</i>	СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ПОДІЙ ЕПІДЕМІЇ COVID-19 ТА ВОЄННОГО ЧАСУ	88

<i>Сіра Оксана</i>	ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	93
<i>Сірий Євген</i>	ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ РІВНІ	98
<i>Хачатуров Дмитро</i>	СТАН ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	104
<i>Ходарченко Андрій</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ	108
<i>Чупрій Леонід Дранчук Іван</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПІВНІЧНО-АТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ	111
<i>Чупрій Леонід, Боберенко Петро</i>	НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ	118
<i>Шевцова Юлія</i>	МОЛОДЬ ДЛЯ ГРОМАДИ ЧИ ГРОМАДА ДЛЯ МОЛОДІ	122

Шановні друзі!

Пропонуємо вашій увазі матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячувалась важливій та актуальній темі **«Молодь та молодіжна політика в умовах воєнного стану»**. Зовсім не випадково була вибрана саме така тематика конференції, адже молодь завжди була об'єктом посиленої уваги з боку держави, суспільства загалом, а тепер, у період війни – тим більше. Сьогодні очевидним є те, що молодь – не лише запорука майбутнього, а й теперішнього розвитку нашої держави. Зокрема

в період війни багато молодих людей стали на її захист як із зброєю в руках, так і через волонтерство, роботу в тилу. Цим вони вносять свій вклад у забезпечення стійкості нашого народу в цей критичний період. Демонстрацією цієї стійкості є й те, що попри надзвичайно складні виклики війни продовжують функціонувати, розвиватись усі сфери нашого суспільства, зокрема освітня та наукова. І роль науки в умовах воєнного стану лише зростає. Адже використання наукових досягнень нині не лише дозволяє підтримувати різні галузі економіки, освіти тощо, а й закладає фундамент подальшому їх відновленню та розвитку в післявоєнний період. Важливе значення в цьому процесі має людський капітал, зокрема молодь, на яку й припаде значна частка зусиль в подальшому розвитку нашої держави. Тому завдання створення умов для гармонійного розвитку підростаючого покоління, становлення молоді людини й нині в фокусі уваги держави, суспільства.

Для створення цих умов також необхідним є дослідження молодіжної тематики. З іншого боку, не менш важливим є і залучення молоді до наукової діяльності, зокрема участі студентів та молодих науковців у наукових конференціях, адже саме вони, без перебільшення, розглядаються нами як інтелектуальний потенціал нації.

Унікальну можливість поєднати ці напрямки маємо у нашому університеті. З приєднанням до нас науково-дослідного інституту, що більше 30-ти років був в авангарді досліджень молодіжної проблематики та здійснював науково-методичний супровід державної молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України, сфера наукових досліджень молоді продовжує здійснюватися у нашому закладі. Так дослідження НДЦ «Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка» стосуються різних напрямків молодіжної політики, зокрема: питань реалізації молодіжної політики; інституалізації молодіжної роботи; соціальної залученості молоді; питань молоді сім'ї; проблем зайнятості молоді; національно-патріотичного виховання, формування культури здорового способу життя молоді, впливу на неї пандемії COVID-19 та воєнного стану.

У даному збірнику представлені напрацювання нашого університету й партнерів з різних питань, що стосуються молоді, та запропоновані шляхи вирішення нагальних проблем у цій сфері. Останнє ж є важливим ще й з огляду на те, що до вже, так би мовити, «традиційних» викликів та проблем додалися виклики, що спричинені війною РФ проти України. Навіть в цих умовах ми маємо продовжувати здобувати нові знання через наукові дослідження й запроваджувати їх у практику для найефективнішого їх вирішення (пом'якшення). Впевнений, що таким чином наукова спільнота вносить свій вклад у якнайшвидшу нашу перемогу.

Віктор АНДРУЩЕНКО,
Ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України,
академік Національної академії педагогічних наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

**ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА
МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ**
**THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN ARMED CONFLICT ON
YOUTH POLICY**

Продовжується збройна російська агресія проти України. Збройний конфлікт, який відбувається в Україні, з боку росії ми можемо охарактеризувати як повномаштабну, тотальну, гібридну, імперіалістичну та терористичну війну російської федерації проти України. А з боку України як визвольну, гібридну, асиметричну, екзистенційну війну проти росії.

За визначенням Є. Магди, «Гібридна війна – це прагнення підпорядкувати одну державу іншій, застосовуючи різні інструменти». Бойові дії в ній стоять на другому плані. «Адже мета ведення «гібридної» війни – це залякування, а не знищення», вважає дослідник. Суть «гібридної» війни полягає в тому, що її ведуть навіть без офіційного оголошення [1]. Проте гібридна війна – це не тільки «зелені чоловічки». Вона має багато складових і багато «облич». Це і «проксі-війна», і «заколот-війна», і «нелінійна війна», та «консцієнтальна війна». Кожен з видів агресії використовується в певний час і в певному обсязі – з метою досягнути найбільшого результату з найменшими втратами. Автор російської концепції «гібридної війни», генерал Валерій Герасимов, виступаючи на зборах Академії військових наук у 2013 році, охарактеризував її так: «Акцент використовуваних методів протиборства зміщується в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, реалізовуваних із задіянням протестного потенціалу населення. Все це доповнюється воєнними заходами прихованого характеру, в тому числі реалізацією заходів інформаційного протиборства і діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили – часто під виглядом миротворчої діяльності та кризового реагування – переходять тільки на якомусь етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті» [2, С. 171].

У цих розробках російського Генштабу вочевидь були використані теоретизування дослідника Євгенія Месснера. Це не «класична війна», а новий тип «спецоперації». Дослідник Месснер розробив концепцію, згідно з якою майбутні війни будуть точитися не за території та ресурси, а «за душі націй», то будуть бунтівні війни – «заколот-війни». Тобто це будуть такі конфлікти, в яких матеріалом є національні та соціальні чвари й дезінформація, вони, по суті, є війнами передусім психологічними, а спосіб їх ведення передбачає провокування напруженості та пропагандистську діяльність. У таких «війнах» найбільш корисним є «спецназ», добре навчені підрозділи для неконвенційних дій. Результат таких воєн не вирішується на полі бою. В таких операціях армія служить не стільки для відлякування противника, як для залякування населення та збройних сил потенційного ворога. [2, с. 173] .

Значний вплив війна має на різні сфери українського суспільства, зокрема й на молодь. Так за інформацією експертів, внаслідок війни росії проти України, зріс рівень зовнішньої та внутрішньої міграції серед молоді. За інформацією Центру економічної стратегії за кордоном перебуває до 6 млн 700 тисяч українців, серед яких велика кількість дітей (від 25 до 51%) [3]. За інформацією очільника Конфедерації роботодавців України Олексія Мірошниченко, за межі України виїхало приблизно 6 млн 200 тисяч людей, серед яких близько 3 млн людей працездатного віку. Серед біженців також 1,3 млн дітей. Це ті діти, які вже через 5–10 років будуть повноцінними працівниками і відтак українській державі потрібно докласти максимум зусиль щоб їх повернути на Батьківщину [3]. Слід зазначити, що значна кількість молодих людей не можуть адаптуватися на новому місці або ж втратили можливість фахово навчатися чи розвиватися в улюбленій справі, втратили звичне оточення та друзів. Унаслідок цього фахівці фіксують зростання рівня безробіття серед молоді, підвищення рівня стресу в молодих людей та інші проблеми.

У той же час з різних об'єктивних причин молодіжні організації також не можуть в повній мірі надавати необхідну допомогу та проводити молодіжну політику на належному рівні.

Проте, не зважаючи ні на що, молодь бере активну участь у суспільному житті та у відбитті російської агресії. За інформацією центру Cedos та дослідницької агенції Info Sapiens, 42% української молоді займається волонтерством, а частка молоді, що виїхала з країни та бажає повернутись – становить 76%. При цьому молодь чітко вказує, що вона одноставно підтримує територіальну цілісність України (86% опитаних), вступ до ЄС (85% опитаних) та НАТО (80% опитаних).

Також позитивно слід відзначити, що відсоток молодих людей, які прагнуть самореалізовуватись в Україні зріс, порівняно з минулорічною ситуацією. За результатами опитування, проведене компанією Kantar серед підлітків 13–19 років з усієї України, 95% юних громадян вірить у перемогу України, при цьому 70% хоче навчатися та жити в Україні. Що дійсно вражає, 90% підлітків висловлюють бажання бути корисними Україні, 43% з них вже долучалися до волонтерства. Досить важливо, що більшості опитуваних молодих людей (72%) долучатися до процесу відновлення у своїй громаді [3].

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення молодіжної діяльності, слід зазначити, що нещодавно був прийнятий Закон України "Про засади молодіжної політики", який передбачає правові гарантії для молодіжних рад та організацій, запровадження фінансування молодіжних проектів через Український молодіжний фонд. Також слід згадати Стратегічний план діяльності Міністерства молоді та спорту України на 2023–2025 роки, що чітко вказує на важливість створення умов для реінтеграції, адаптації, соціалізації та розвитку молодих осіб, які належать до різних груп, та їхньої участі у відновленні країни. Ще одним документом, який регулює діяльність в даній галузі є Стратегія розвитку молодіжної політики до 2030 р., проєкт якої підготувало Міністерство молоді та спорту України. В ній чітко зазначено, що її метою є створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток. Реалізація Стратегії допоможе молоді бути свідомою, відповідальною та економічно активною, мати високий рівень життєстійкості, самостійності і

спроможності, інтегрованою в суспільне життя держави та адаптованою до викликів сучасного світу [5].

Хоча на думку Юзича Ю., стратегія ще не достатньо допрацьована, оскільки вона не дає відповіді на питання щодо зупинення відтоку молоді з України за кордон. Дослідник також підкреслює і соціальні проблеми: 95 % молодих людей не включені в жодні демократичні організації, більшість громадських організацій діють «на папері». Відтак більшість молоді (а це 10 млн. осіб) виростають соціальними егоїстами й не бажають брати участь в суспільних процесах, витратити свій час і гроші на громадські ініціативи [6].

Підсумовуючи, слід констатувати що, не зважаючи на складнощі та проблеми, українська молодь допомагає ЗСУ відбивати російську агресію, а українська держава намагається створити ефективну молодіжну політику.

Список використаних джерел:

1. Магда Є. В. Гібридна війна: Сутність та структура феномену. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220
2. Люткен Г. В. Інтерпретація війни на Заході. Вісник Військового університету. 2010. № 2 (22). С. 170–174.
3. Понад мільйон дітей виїхали: куди українці мігрують через війну і як їх повертати. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mihratsiya-ukrayintsiv-cherez-viynu-yak-povernuty/32735569.html>
4. Ясьмо О. Молодь як рушійна сила повоєнної відбудови України. URL: <https://sdplatform.org.ua/blogs/youthrecovery>
5. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. №94/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
6. Дворянин, П. Війна і молодь: молодіжна політика у мас-медійному дискурсі України (2014–2022). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана

Анастасія Антонюк / Anastasiia Antoniuk
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу політико-правового аналізу
процесів деокупації та реінтеграції тимчасово
окупованих територій НДЦ «Інститут
соціально-правових та політичних
досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

Сергій Вилков/Sergii Vylkov
*старший науковий співробітник НДЦ «Інститут
соціально-правових та політичних
досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постійну актуальність молодіжної проблематики важко переоцінити. Досвід останніх десятиліть переконливо доводить, що політичних і економічних успіхів досягають саме ті держави, які приділяють підвищену увагу молоді та молодіжній політиці. Вагомий вклад у дослідження становлення системи правового захисту молоді внесли українські вчені М. Перепелиця, М. Головенько, М. Головатий, Є. Бородін та багато інших науковців і дослідників.

Станом на сьогодні актуальним для дослідження залишаються теоретичні аспекти нормативно-правового регулювання державної молодіжної політики з метою удосконалення системи функціонування вітчизняної молодіжної політики, методів та інструментів її реалізації, приведення у відповідність до європейських стандартів, спрямування її розвитку на засадах державно-приватного партнерства, а особливо, коли в країні оголошено воєнний стан.

В Україні політика в сфері молоді формується та реалізується через:

– прийняття законодавчих актів, указів Президента України, постанов Кабінету міністрів України, розпоряджень голів обласних та районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

– щорічне проведення у Верховній Раді України слухань стану реалізації молодіжної політики та становище молоді, підготовки доповіді з цього питання Президенту України та Верховній Раді України;

– організацію роботи в органах державної влади та структурних підрозділах обласних, районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які реалізують молодіжну політику на місцях;

– організацію роботи та створення соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та підготовки соціальних фахівців;

– розроблення та впровадження місцевих цільових комплексних молодіжних програм.

Реалізація державної молодіжної політики в Україні в частині соціального становлення та розвитку молоді здійснюється через Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001 р. [1] – формуються та регулюються правові засади захисту прав та інтересів неповнолітньої молоді віком від 14 до 18 років, Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» № 2558-III від 21.04.2001 р. [2] регулюється соціальна робота з молоддю, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Проте умови воєнного стану в Україні диктують і нові нормативні документи, що регулюють вказаний напрям.

Три роки тому за поданням Комітету з питань молоді і спорту Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [3], який надав українській молоді, молодіжним та громадським організаціям, іншим суб'єктам молодіжної роботи нові інструменти та можливості для участі у формуванні та реалізації молодіжної політики. Закон так і не запрацював на повну міць через різні підходи з боку Міністерства фінансів України та Міністерства молоді та спорту України до його реалізації. Залишились не ухваленими всі підзаконні акти, передбачені вказаним Законом.

Безперечно, потрібно враховувати обмеженість ресурсів держави під час воєнного стану, але, оскільки українські юнаки і дівчата зараз перебувають у перших рядах захисників України, маємо розширювати можливості молоді керувати своєю державою, відновлювати її після Перемоги.

Як вже зазначалось, щороку, у Верховній Раді України проводяться слухання стану реалізації молодіжної політики та становище молоді. У 2024 році такі слухання відбуваються через три роки після ухвалення Закону України «Про основні засади молодіжної політики». Це дає змогу проаналізувати як саме Закон, що розроблявся та доопрацьовувався спільно з усією молодіжною спільнотою, працює на практиці.

В цьому плані вчасно надійшла пропозиція програми USAID Рада «Наступне покоління» та Вестмінстерської фундації за демократію про проведення аналізу практики застосування та ефективності його положень відповідно до методики пост-законодавчого контролю, яку започаткували у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» потребує змін. По-перше, після двох років повномасштабної війни значна кількість молоді виїхала за межі України. Тому держава має вживати заходів щодо сприяння поверненню молоді в Україну, як під час дії воєнного стану, так і після Перемоги. Можливо це також має бути відображено у тексті Закону. Також заслуговує на увагу пропозиція, що міститься у матеріалах моніторингу, щодо включення до розділу VI Закону України «Про основні засади молодіжної політики» норм щодо додаткових заходів підтримки молоді та розширення гарантій прав молоді, зокрема з надання психологічної допомоги, надання підтримки та допомоги для молоді, яка втратила батьків та близьких родичів у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації тощо.

Суб'єктами молодіжної роботи та представниками місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування було надано позитивну оцінку ефективності положень Закону з огляду на запровадження ним широкого спектру інструментів для участі суб'єктів молодіжної роботи у формуванні та

реалізації молодіжної політики, закріплення обов'язків держави у сфері молодіжної політики, визначення основних засад утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, здійснення молодіжної роботи, закріплення особливостей реалізації окремих прав молоді.

Проведений аналіз ефективності положень Закону дозволив встановити і недоліки практичного застосування положень Закону, а саме: недостатність фінансування молодіжних програм, відсутність системного підходу до роботи з молоддю на місцевому рівні, кадрові проблеми, необхідність включення додаткових заходів підтримки молоді, пов'язаних із наслідками повномасштабного вторгнення російської федерації.

Всі категорії опитаних осіб підтримують потребу посилення фінансування молодіжної політики та запровадження додаткових заходів підтримки молоді, проте, з огляду на повномасштабне вторгнення російської федерації та пов'язану із цим критично важливу необхідність направлення коштів на оборонні потреби держави, серед більшості опитаних присутня думка щодо недоцільності спрямування в умовах воєнного стану коштів державного та місцевого бюджетів на надання грантів суб'єктам молодіжної роботи, утримання та функціонування Українського молодіжного фонду, оскільки необхідні витрати можуть бути профінансовані за рахунок залучення коштів міжнародної допомоги партнерів. Вже після закінчення війни респонденти очікують збільшення фінансування молодіжної політики та перенесення уваги з оборонних потреб на молодь.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.04.2001 р. № 2558-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
3. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

Анастасія Антонюк / Anastasiia Antoniuk
кандидат юридичних наук, доцент,

*завідувач відділу НДЦ «Інститут
соціально-правових та політичних
досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ
ПРОГРАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ**
**CERTAIN ASPECTS OF ASSESSING THE IMPLEMENTATION OF
REGIONAL PROGRAMS IN THE SPHERE OF NATIONAL PATRIOTIC
EDUCATION**

Моніторинг і оцінка результативності реалізації державної регіональної політики це періодичне відстеження відповідних індикаторів на основі офіційних статистичних даних та інформації центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і проведення на підставі даних моніторингу і оцінки результативності виконання індикаторів шляхом порівняння отриманих результатів з їх цільовими значеннями.

В Україні на національному рівні здійснюється внутрішнє оцінювання реалізації державних програм, зокрема за допомогою ресурсів Міністерства економіки України, яке відповідає за організацію оцінювання всіх державних цільових програм, в тому числі і Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [4].

На рівні областей існують прецеденти запровадження елементів зовнішнього оцінювання, однак вони не є поширеними. Цільові регіональні та місцеві програми є важливим інструментом впровадження державної молодіжної політики та узгодження діяльності різних суб'єктів впливу у молодіжній сфері [5].

На виконання молодіжних програм органи місцевої влади та місцевого самоврядування впроваджують молодіжні заходи, які сприяють залученню молоді до реформаторських процесів у різних галузях суспільного життя. Регіональні та місцеві молодіжні програми забезпечують інтеграцію завдань та

заходів державної молодіжної політики з іншими галузевими політиками за різними напрямками регіонального розвитку.

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування здійснюють оцінку ефективності реалізації місцевих програм у сфері молодіжної політики [1].

З метою забезпечення ефективної реалізації державної молодіжної політики у регіонах, визначення пріоритетних напрямів молодіжної роботи, якісного та змістовного наповнення заходів регіональних молодіжних соціальних програм Державним інститутом сімейної та молодіжної політики розроблена Методика оцінювання реалізації регіональних програм у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання.

Оцінювання регіональних програм здійснюється у форматі комплексного дослідження, що поєднує різні форми збору та аналізу інформації. Метою такого дослідження є здійснення моніторингу реалізації та оцінки ефективності регіональної соціальної програми у молодіжній сфері за певний період часу та надання рекомендації щодо подальшого впровадження програми.

Оцінювання регіональної програми передбачає вивчення становища молоді регіону, безпосередню оцінку рівня досягнення завдань програми а також оцінювання ефективності програми зацікавленими сторонами: спеціалістами, які реалізують регіональну молодіжну політику, та молоддю [3]. Дослідження щодо оцінювання ефективності регіональних програм у молодіжній сфері спрямоване на вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати соціально-економічне становище молоді регіону;

- 2) здійснити моніторинг реалізації регіональної програми за певний період за такими напрямками:

- стан фінансування програми з описом запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування;

- кількість заходів/проектів, реалізованих в рамках програми за період оцінювання;

- аналіз рівня досягнення показників виконання програми за період оцінювання порівняно із запланованими даними (кількісні, якісні, показники ефективності);

- основні проблемні питання, які виникали під час реалізації програми за період оцінювання;

3) здійснити оцінку ефективності реалізації програми (за методикою, розробленою Інститутом);

4) провести опитування представників зацікавлених сторін щодо ефективності впровадження регіональної програми:

- опитування експертів у молодіжній сфері щодо оцінки виконання пріоритетних завдань та досягнення очікуваних результатів регіональної програми;

- вивчити думку молоді регіону щодо заходів у молодіжній сфері, цінностей і потреб молоді регіону;

5) пропозиції щодо реалізації регіональної молодіжної політики (основні проблеми молоді регіону та шляхи їх розв'язання).

Аналіз соціально-економічного становища молоді регіону здійснюється за даними офіційної та відомчої статистики, результатами соціологічних досліджень щодо становища молоді регіону і охоплює період оцінювання регіональної програми.

Отримана інформація дає змогу провести аналіз змін та тенденцій, що відбуваються у молодіжному середовищі, визначити пріоритетні напрями та завдання регіональної молодіжної політики на перспективу розвитку молодіжних програм.

Моніторинг реалізації регіональної програми за певний період передбачає порівняння рівня досягнення завдань програми за підсумками кожного року реалізації порівняно із запланованими результатами, та включає оцінювання:

- стану фінансування програми з описом запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування за період оцінювання;

- виконання заходів і завдань за напрямками реалізації програми за звітний період, а також додаткових заходів, не передбачених програмою;

- порівняння запланованих і фактичних значень індикаторів (показників) результативності реалізації програми;

- проблемних питань, а також зовнішніх та внутрішніх факторів, що мали вплив на виконання плану заходів програми.

Методика оцінки ефективності реалізації регіональних програм у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання розроблена Державним інститутом сімейної та молодіжної політики відповідно до Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм та з урахуванням Методики оцінки ефективності виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки [2] .

Оцінка ефективності реалізації регіональної програми складається з таких етапів:

- оцінка рівня виконання показників основних заходів програми;

- оцінка рівня відповідності запланованих витрат;

- оцінка ефективності використання коштів місцевого та/або обласного бюджетів;

- оцінка рівня досягнення цілей програми. Опитування представників зацікавлених сторін щодо ефективності впровадження регіональної програми.

Джерелом інформації щодо оцінки ефективності реалізації регіональних програм є опитування зацікавлених осіб – фахівців, які долучалися до розробки та реалізації регіональної програми, та молодих людей, на яких спрямована програма.

За результатами опитування молоді визначаються проблеми та потреби молоді регіону та перспективні шляхи реалізації регіональної молодіжної політики, а також оцінюється рівень ефективності регіональної програми у молодіжній сфері відповідно до рівня поінформованості молоді про її реалізацію та участі у заходах програми.

За результатами моніторингу і оцінки ефективності регіональної програми у молодіжній сфері готується узагальнений аналітичний звіт, який містить: стислий опис регіональної програми, що оцінюється; методологія оцінювання регіональної програми; соціально-економічне становище молоді регіону; оцінку ефективності реалізації регіональної програми за відповідний період; результати експертного опитування та опитування молоді; висновки та рекомендації.

Отже, можна дійти висновку, що Методика оцінювання реалізації регіональних програм у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання та державна регіональна політика в Україні спрямована на узгодженість соціального, економічного й екологічного аспектів розвитку населених пунктів та оточуючих територій, що дозволяє здійснити поглиблений аналіз діяльності молоді в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм : наказ Міністерства економіки України від 24.06. 2010 р. № 742.

2. Про затвердження Методики оцінки ефективності виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки : наказ Міністерства культури, молоді та спорту від 20.02.2020 р. № 960 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS33185.html

3. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

5. Участь молоді у процесах реформування держави: щорічна доповідь Президента України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; Київ. 2018. 100 с.

Ескендер Барієв / Eskender Bariiev
аспірант кафедри політичних наук
Навчально-наукового інституту права
та політології УДУ імені Михайла Драгоманова,
Голова Правління ГО «Кримськотатарський
Ресурсний Центр»,
член Меджлісу кримськотатарського народу
(м. Київ, Україна)

**ПОЛІТИКА ДЕОКУПАЦІЇ АРК І М. СЕВАСТОПОЛЬ: РОЛЬ
МОЛОДІ КОРИННИХ НАРОДІВ І ЇХ ПРЕДСТАВНИЦТВ**

**POLICY OF DEOCCUPATION OF ARC AND M. SEVASTOPOL: THE
ROLE OF THE YOUTH OF INDIGENOUS NATIONS AND THEIR
REPRESENTATIVES**

З початку окупації Кримського півострова російською федерацією у 2014 році, молодь України та молодь корінного кримськотатарського народу зокрема виявила надзвичайний рівень патріотизму та відданості, активно долучаючись до національного спротиву. Молодь активізувалася, щоб захистити свою країну, підтримати Збройні Сили України та продемонструвати свій спротив окупанту. Окупація Криму росією у 2014 році сформувала високий запит у нашому суспільстві на різні форми спротиву агресору.

Детальний аналіз суспільно-політичних подій у зв'язку з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополь у 2014 році та наступною за нею повномасштабною збройною агресією у 2022 році дозволяє насамперед виділити наступні категорії молоді України: 1. молодь на окупованих територіях; 2. молодь із числа ВПО; 3. молодь із числа біженців; 4. молодь у волонтерському русі; 5. молодь - захисники вітчизни; 6. молодь у правозахисній та адвокаційній діяльності; 7. молодь - політичні в'язні; 8. молодь на прифронтових територіях та окреслити деякі тенденції щодо сутності та розвитку національного спротиву загалом.

Ця класифікація необхідна для формування державної молодіжної політики України щодо кожної з вищезгаданих категорій. Бо всі вони перебувають у різних соціально-політичних умовах, але всі вони є важливими

для забезпечення системного опору окупанту та збереження генофонду корінних народів України та української нації загалом.

І проблема якою має бути державна політика України у збереженні проукраїнської молоді на окупованих територіях, у збереженні патріотичного ставлення до своєї країни у молоді, яка виїхала до третіх країн, як адаптувати та інтегрувати молодь з числа ВПО до нових для них територіальних громад і є науковою новизною для досліджень вчених у цій сфері.

Щодо молоді на окупованих територіях: Насправді, ще починаючи з 2014 року, потрібно було формувати державну політику щодо роботи з молоддю, яка проживає на тимчасово окупованих територіях. Наприклад, ГО «Кримськотатарський Ресурсний Центр», насамперед звертає свою увагу на таких трьох основних складових: 1. збереження ідентичності в умовах окупації; 2. формування самоорганізацій незалежних від окупаційної влади; 3. збереження комунікаційних зв'язків із молоддю з територій підконтрольної українській владі. Намагався створювати освітні, культурні, спортивні та інші самоорганізації. Завдяки цьому підтримувався зв'язок між молоддю тимчасово окупованих територій та материкової України.

Щодо молоді з числа ВПО: дуже важлива робота з адаптації та інтеграції до місцевих громад. Це дозволить консолідувати українське суспільство та сприятиме якнайшвидшому формуванню української політичної нації. З цією метою ГО «Кримськотатарський Ресурсний Центр» проводив семінари та тренінги для молоді з числа ВПО, а також створив чат бот «Турбота про ВПО», метою якого є надання не лише юридичних послуг, а й інформації для збереження ідентичності ВПО різних етнічних груп.

Щодо молоді з числа біженців, то важливо збереження ідентичності української молоді як механізму впливу на міжнародну політику для підтримки України в третіх країнах, збереження зв'язків з Україною через українську міжнародну школу. Дуже важливо, щоб молодь, яка виїхала з України, зрештою все ж таки повернулася додому і не асимілювалася. Тому дуже важливо зберігати

цей зв'язок із молоддю за кордоном, наприклад, через адвокаційну, правозахисну чи волонтерську діяльність.

Говорячи про важливість залучення молоді до процесів деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій, ГО «Кримськотатарський Ресурсний Центр» проводив Академію публічної дипломатії кримських татар, за допомогою якої намагався більше залучати молодь до публічної дипломатії на міжнародному рівні.

Коли чиновники та політики заявляють про реінтеграцію тимчасово окупованих територій, то в першу чергу необхідно проводити аналіз процесів інтеграції півострова із радянського періоду до незалежної України до його окупації. Так, наприклад, за даними досліджень Міжнародної дослідницької кампанії GFK у 2007, 2009, 2011 та 2013 роках можна чітко проаналізувати динаміку ставлення кримчан до України. Незважаючи на те, що остання була позитивною, але дуже повільною. Позитивність визначалася за рахунок молоді та зміни поколінь у Криму. Тому на момент окупації Криму у 2014 році спостерігався конфлікт між поколіннями.

Але особливу увагу треба приділяти тому, що за десять років з'явилося ціле нове покоління, яке виросло на антиукраїнській пропаганді.

Слід розуміти, що після деокупації Криму ми отримаємо дуже складну ситуацію, коли після багаторічної російської пропаганди жителі тимчасово окупованих територій зможуть позитивно сприймати Україну, а запровадження українізації в Криму має бути грамотним та враховувати інтереси всіх груп населення.

Тому автором і пропонується така дефініція як «Позитивна українізація», яка має сприйматися не як процес, а як цінності, особливо для постокупаційного суспільства, яке вже довгий час перебуває під російською антиукраїнською пропагандою. Позитивна українізація передбачає створення умов для взаєморозуміння та діалогу між різними етнічними та культурними групами. А це допоможе створити нам інклюзивну та гармонійну спільноту у Криму.

Список використаних джерел:

1. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
2. Драпушко Р., Горінов П., Попатенко М., Філик Н. Молодіжна політика України через призму демографічних: стан та тенденції. *Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики*. Київ : ДІСМП, 2022. No 1. С. 31–38.
3. Драпушко Р., Горінов П., Міненко Є. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33(72). No 3. С. 54–59.
4. Про основні засади молодіжної політики : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
5. Як росіяни переслідують неповнолітніх в окупованому Криму? Кримськотатарський Ресурсний Центр. 03.06.2024 р. <https://ctrcenter.org/uk/analytics/yak-rosiyany-peresliduyut-nepovnolitnih-v-okupovanomu-krymu>
6. Майбутнє Криму – це позитивна українізація! Кримськотатарський Ресурсний Центр. 23.12.2023 р. <https://ctrcenter.org/uk/majbutnye-krymu-cze-rozytyvna-ukrayinizacziya>
7. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник / За наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий світ», 2014. 779 с.
8. Свідчення про війну. Чернігівська та Городнянська громади / Укладач Т. Ковтунович. Чернігів : ПП «РПЦ «Іланта Друк»», 2023. 36 с.
9. Реінтеграція Криму: урядові плани та формування механізмів міжнародної підтримки / Бабін Борис, Барієв Ескендер, Барієва Зарема, Байрамов Талят, Бойченко Світлана, Власенко Ольга, Волянчук Ольга, Галенко Олександр, Захаренко Костянтин, Коржов Геннадій, Коротких Людмила, Ломброзо

В'ячеслав, Ляшенко Володимир, Муждабаєв Айдер, Плешко Едуард, Потапенко В'ячеслав, Потапова Валентина, Сеїтосманов Айдер, Сіманський Дмитро, Усеїнова Зарема, Хлобистов Євген; За заг. редакцією: Бабіна Б.В., Барієва Е.Е.; Кримськотатарський Ресурсний Центр – Київ, 2023 – 48 с.

10. Майбутнє Криму: правове забезпечення та рекомендації до стратегій / Бабін Борис, Барієв Ескендер, Барієва Зарема, Байрамов Талят, Бойченко Світлана, Волошина Лариса, Гучакова Тетяна, Захаренко Константин, Клименко Андрій, Коротких Людмила, Кузьміна Світлана, Лопушинський Іван, Ляшенко Володимир, Подворняк Тетяна, Позняк Олександр, Сеїтосманов Айдер, Стельмашов Артем, Усеїнова Зарема, Хлобистов Євген; За заг. редакцією: Бабіна Б.В., Барієва Е.Е.; Кримськотатарський Ресурсний Центр – Київ, 2023 – 52 с.

11. Ставлення кримчан до України. Міжнародна дослідницька кампанія GFK 2007, 2009, 2011 та 2013 рр.. Джерело: архів автора

Інна Бойченко / Inna Boichenko
*молодший науковий співробітник
відділу науково-організаційного
забезпечення та видавничої діяльності
НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE SITUATION OF THE UKRAINIAN YOUNG FAMILY UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Актуальність даної теми полягає в тому, що в наш час становлення молодих сімей в Україні є дуже важливим. На сьогодні постає гостра проблема демографічної кризи в українському суспільстві, адже багато молоді та сімей були вимушені покинути нашу країну заради збереження власного життя через війну в Україні. Велика кількість молодих хлопців сьогодні боронять нашу державу від російських загарбників і, на жаль, значна їх частина втрачає життя

на захисті нашої землі. До того ж існує, окрім цього, проблема втрати суспільних орієнтирів на створення родини в молодому віці, адже цінності молоді поступово змінюються. Юнаки та дівчата вважають, що створення родини і народження дітей – це величезний тягар, який може завадити власному розвитку. Не можна також ігнорувати проблему доволі важкого матеріального становища великої частини молоді, що теж створює перешкоди на шляху одруження та створення родини. Тому дуже важливо сьогодні звернути увагу на дану проблему та визначити можливі напрямки та шляхи покращення складної соціальної ситуації зі становленням молодих людей.

Метою даної роботи є викладення основних проблем та перспектив розвитку молодих сімей в Україні в умовах російської агресії.

Наукова новизна роботи полягає у недостатній кількості соціологічних досліджень в умовах воєнного стану щодо перспектив розвитку та демографічної ситуації у країні в напрямку формування молодих сімей і підтримки їх розвитку.

Згідно українському академічному тлумачному словнику сім'я – це зв'язана між собою група людей, яка, перш за все, складається з чоловіка та жінки, а також їх дітей, батьків та інших родичів, які проживають разом та ведуть спільний побут [6]. За більш поглибленим значенням це основна одиниця (комірка) суспільства, на основі якої формуються основні громадянські закони та відносини.

Аналіз сучасної демографічної ситуації та її динаміки за останні роки показує, що Україна зіткнулася із серйозною демографічною кризою, окрім уже існуючих соціально-економічних проблем. На відміну від економічних та політичних криз, демографічна криза повільніше реагує на способи впливу, триваліша за часом та складніше піддається контролю. Ці обставини можуть призвести до серйозних негативних наслідків сталого розвитку держави. У нових соціально-економічних умовах народжуваність в Україні знизилася до рівня, що не забезпечує простого відтворення поколінь, та поглибився процес старіння робочої сили. Це пов'язано з тим, що частково проблеми сучасної молоді сім'ї обумовлені зміною стереотипів щодо ролей чоловіка та жінки. У традиційній

сім'ї жінка народжувала дітей, займалася домашнім господарством, тоді як чоловік забезпечував економічну стабільність, соціальну безпеку сім'ї та грав провідну роль. Сучасна сім'я будується на принципах рольового партнерства, що передбачає внесок і чоловіків, і жінок у сімейний бюджет, спільне виховання дітей та спільну відповідальність [4].

Проблеми зменшення населення України розпочалися задовго до початку збройного конфлікту. Вже з 90-го року минулого століття почалося скорочення населення, пік якого склав майже 52 млн. людей. До 2022 року, за даними європейських дослідників, населення скоротилося до 43,792 млн. осіб, проте слід враховувати, що оцінки ООН включають населення дійсних кордонів України. Тобто можна зробити висновок, що з 1990 по 2022 рр. населення України скоротилося на 10,7 млн. осіб, що становить понад 20% від загальної чисельності. За оцінками Держстату (за електронним переписом) населення України може бути ще меншим за оцінку ООН і складати приблизно 38 млн. осіб.

Тому, до початку повномасштабних воєнних дій на території України демографічна криза виникла у зв'язку з трудовою еміграцією, з анексією Криму, окупацією Донбасу і призвела до зниження чисельності населення на 26% за 32 роки (станом на 2022 рік) [3].

У даному контексті важливо звернути увагу й на зниження соціальної зацікавленості молодих людей у створенні родини. Це пов'язано з переосмисленням та перерозподілом цінностей у сучасній спільноті людей не тільки в Україні, а й у всьому світу. Певна частина молоді не надто прагне до створення родини в молодому віці. Більша увага молоді у віці до 30 років зосереджена на розвитку власної індивідуальності, набуття освіти та професійних навичок, просування у кар'єрному плані та забезпеченні власного матеріального становища задля створення фундаменту для майбутньої родини. Це призводить до того, що людина в перспективі вчиться самостійно забезпечувати себе всіма необхідними потребами та не потребує соціального захисту у формі створення родинних зв'язків.

Під час повномасштабного російського вторгнення молоді родини зазнали нових проблем і труднощів, тому потребують додаткової допомоги від держави, яку вона надає. До таких заходів допомоги належать:

1. Виплати родині при народженні дитини.
2. Виплати самотнім молодим матерям.
3. Виплати родинам, які є внутрішньо переміщеними особами та мають відповідну довідку.
4. Допомога батькам по догляду за дитиною з інвалідністю.
5. Допомога на дітей сім'ям, що мають статус багатодітної.
6. Пільгові кредити на придбання житла молодою родиною.
7. Допомога родині під час вагітності та пологів жінки тощо [1].

На додаток до цього, були впровадженні певні зміни для пришвидшення одруження молоді, коли один із людей, що одружуються, перебуває на військовій службі. Тобто процес одруження дійсно полегшився, порівняно із процедурою довоєнних часів.

Так 53% українців у опитуванні 2023 року зазначають, що їх рівень доходів значно і дещо зменшився. Зросла частка громадян, які вказують на надто скрутне фінансове становище (42%). Показник бідності українців, як вказує Елла Лібанова, за 2023 рік досяг 80% [7].

Повномасштабне вторгнення вплинуло на усю сферу економіки, надання послуг, що призвело до нестачі робочих місць та безробіття. Безробіття як наслідок призводить до еміграції молоді [2]. Адже з іншого боку, навіть при наявності робочих місць, заробітна плата в Україні залишається найнижчою в Європі (рис.1).

Порівняння мінімальної зарплати в Україні та сусідніх країнах

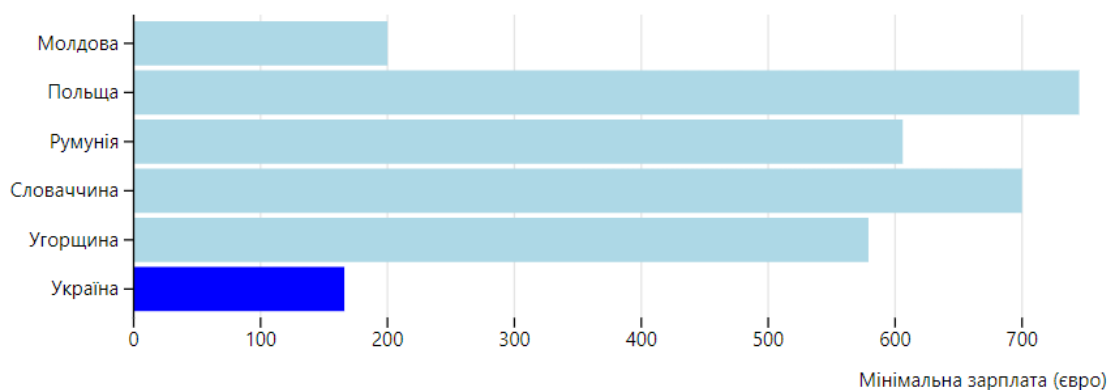

Рис.1. Мінімальна зарплата в Україні

Відбувається пресинг з боку зростаючої інфляції, нестачі робочих місць. Молодь немає бажання працювати за мінімальні зарплати у повний робочий графік, якщо ще не врахувати виховання дітей або навчання в вищих навчальних закладах. Тому що, якість життя і добробут українських молодих сімей на початку їх створення ще формується. Молодь потребує насиченого проведення вільного часу, час та гроші на хобі, можливість реалізації себе.

Також дуже важливим є вплив психологічного стану на якість способу життя, а вже рівень добробуту залежить від нього. В умовах пресингу психологічний стан губиться і молодь виснажена, без мотивації та продуктивності.

З відкритих даних Numbeo, орієнтовно щомісячні витрати на українця становлять близько 14,3 тис. грн. без оренди житла [2]. Створення сім'ї неможливе при такій вартості у відношенні до мінімальних заробітних плат. До цього ще молодь, яка вже має дітей шкільного віку, має витратити кошти на їхнє навчання. Тому скорочення бюджетних грошей призводить до втрати оптимального доступу до навчання і медицини.

Отже, соціальні наслідки економічних проблем катастрофічні, і як мінімум призводять до виснаження молоді, а як максимум до еміграції до країн з вищим рівнем життя.

Статистика на рис. 2. наглядно показує, що демографія народжуваності в Україні стрімко зменшується з кожним роком. Звичайно, на це впливають події світу та країни, зокрема COVID-19 та повномасштабне вторгнення. Люди рідше планують народження дитини, тому що в сучасних умовах це дорого, а держава не опікується породіллям, матерями-одиначками та немовлятами в повній мірі.

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Народжуваність	497 689	502 595	520 705	503 657	465 882	411 781	397 037	363 987	335 874	308 817	299 058	277 793	209 393	96 755

Народжуваність в Україні

Рис.2. Народжуваність в Україні 2010-2023

Все починається з пологового будинку, який повинен забезпечити матері комфортні умови, їжу, медичні послуги, кесарів розтин при необхідності, епідуральну анестезію тощо. В Україні діють державні пологові будинки, які мають надавати безкоштовні послуги, проте за окремий комфорт потрібно доплачувати. Приватні ж пологові будинки обслуговують клієнтів від 50 тисяч гривень.

Держава забезпечує породілля різними грошовими допомогами. Одноразова виплата, що нараховується одразу після народження дитини, становить 10 320 грн. Також є «пакет малюка» вартістю 5 тис. грн., в якому є набір необхідних речей на перший час для малюка. Усього за три роки держава виплачує 41 280 грн. допомоги, тобто 860 грн./міс. Ця сума не змінюється з 2014 року, не дивлячись на те, що за індексом споживчих цін (індекс інфляції) ця сума зменшилась удвічі [5]. Якщо жінка обирає декретну відпустку, то для неї розраховують від 100% середньої заробітної плати на офіційному місці роботи, а безробітним жінкам виплачують 671 грн. на місяць. За інфографікою 2020 року, утримання немовляти в місяць обійдеться подружній парі у чималу суму близько 84 тис. грн. [7].

Наступна таблиця відображає приблизні ціни на утримання дитини, ціни вказані за 2023 рік.

Витрати на немовля за півроку

Потрібні речі	Витрати, грн
Меблі: ліжечко, прогулянкова коляска, крісло для машини, стілець для годування, переносне крісло.	5000 3000 3800 3900 2600
Запас косметики, побутової хімії та підгузків на півроку	Від 13 500
Одяг сезонний	Від 11 500
Сумка в пологовий будинок	2000
Дитяче харчування на півроку	Від 22 600
Всього	67 900

Сума в 67 тис. 900 грн. без урахування одягу для вагітної жінки, пристосувань для комфортного життя (перев'язки, медикаменти, корсет), а також без медичних оглядів для немовляти.

Коли батьки не можуть мати дитину можна усиновити дитину або взяти під опіку. За даними Нацсоцслужби, за 2022 рік в Україні було взято під опіку 6,5 тис. дітей, а за I квартал 2023-го — 1,7 тис. дітей. Кількість усиновлень навпаки зменшилась (рис.3).

Рис.3. Кількість усиновлень у 2020-2023рр.

У випадку усиновлення дитини, держава так само виплачує сім'ям 41 280 грн частинами протягом трьох років, а на дитину взятую під опіку до 6 років – 5 680 грн., на дітей від 6 до 18 років – 7 082, 50 грн.

Отже, виплати за дитину від держави покривають лише приблизно четверту частину витрат на базові потреби.

Роль та функції молодих сімей в Україні знаходяться під впливом економічно-соціальних та політичних змін. Під час повномасштабного воєнного вторгнення на територію України положення молодої родини в суспільстві українського народу значно змінилося, основною функцією родини в даних умовах є репродуктивна функція. Проведене дослідження відкритих джерел інформації дало змогу зробити висновок, що підтримка державою молодих сімей, в тому числі родин з дітьми, незалежно від воєнного стану на території України, здійснюється на різних рівнях (фінансовий, психологічний, юридичний). Так як для всебічного захисту молодих родин надважливим терміновим завданням є впровадження нормалізованих мінімальних виплат для кожної незахищеної категорії, субсидій, заходів для підтримки психологічного стану, навчальних практик і навчання, то державі потрібно розробляти програми по підтримці та розвитку молоді, програму фінансування молодих сімей, програму сприятливих умов (фінансових та житлових) для сімей з дітьми.

Список використаних джерел:

1. Авчухова А., Кочемировська О. Щодо напрямків соціальної підтримки сім'ї в контексті реалізації демографічної політики в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-napryamkiv-socialnoi-pidtrimki-simi-v-konteksti-realizacii> (дата звернення: 01.11.2023)
2. Відкритий онлайн-бот по статистиці URL: <https://opendatabot.ua/analytics/marriages-divorces-half-2023>
3. Гузман Х. М. Демографічна трагедія України: другий голодомор? *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487/> (дата звернення: 30.10.2023)

4. Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2011. № 4. С. 262–267.

5. Тимошенко Л. М., Сімахова А. О. Соціально-економічний розвиток і його кероване забезпечення в умовах інноваційної моделі суспільної динаміки. 2015.

6. Тлумачення слова «Сім'я»: Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/sim.ja> (дата звернення: 23.10.2023).

7. Українське суспільство та економіка: інтерв'ю з Е.Лібановою URL: <https://forbes.ua/ru/war-in-ukraine/skilki-zalishilos-ukraintsiv-khto-ne-povernetsya-yakim-bude-ukrainske-suspilstvo-ta-ekonomika-intervyu-z-sotsiologineyu-elloyu-libanovoyu-17012023-11104>

Сергій Болтівець / Sergii Boltivets

*доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу наукового аналізу процесів
деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій
НДЦ «Інститут молодіжної та соціальної політики імені
Олександра Яременка» УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

Сефа Булут / Sefa Bulut,

*доктор філософії з психології, професор кафедри консультативної
психології та керівник центру консультування студентів
Стамбульського університету
Ібн Халдуна (м. Стамбул, Турецька Республіка)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ГРОМАД НА ТЕРИТОРІЯХ ЖИТТЯ МОЛОДІ

EFFICIENCY OF THE YOUTH POLICY OF COMMUNITIES IN THE AREAS OF YOUTH LIFE

Розв'язання проблеми ефективності реалізації молодіжної політики територіальними громадами ставить питання про визначення відповідних світових тенденцій, за допомогою яких можливо з'ясувати мотиваційну динаміку реалізації молодіжної політики та встановити компаративні результати.

Упродовж останніх десятиліть увага дослідників до вивчення зазначеної проблеми відзначається багатомісністю, як і сама проблема, та неослабним дослідницьким інтересом. Зокрема, за ініціативою і редакцією відомих науковців Франсіско А. Вілларруеля, Деніела Ф. Перкінса, Лінн М. Борден і Джоан Г. Кейт [1] підготовлено і видано ґрунтовну працю «Розвиток молоді в громаді: програми, політика та практика», що зосереджується на позитивних методах розвитку молоді та містить практичні інструменти та моделі для розроблення загальногромадських ініціатив, які розвивають компетенції та зосереджуються на схвалюваних громадами показниках. Вивчаючи потреби багатьох аудиторій, програми та політики, кожен розділ сприяє загальному розумінню того, «як» і «чому» відбувається розвиток молоді в громаді. Автори відзначають, що розвиток молоді не відбувається і не повинен відбуватися в ізольованих контекстах. Навпаки, він має бути вбудований у численні середовища, в яких взаємодіють і живуть молодь, їхні однолітки. І ця взаємодія має зосереджуватись на позитивних підходах і результатах. Основна ідея зазначених дослідників полягає в тому, що «фокус позитивного розвитку молоді переміщується з підходу, орієнтованого на зменшення проблем, орієнтованого на дефіцит, до ініціатив, які розвивають індивідуальний потенціал; замість того, щоб зосереджуватися лише на ризику, відбувся зсув до посилення захисних факторів, формування компетенцій, підвищення успішної поведінки та зменшення ризиків» [1].

Одним з показових прикладів є підвищення ефективності здійснення молодіжної політики у трьох спільнотах Королівства Бельгії – фламандській, франкомовній та німецькомовній та трьох регіонах – фламандському, брюссельському і Валлонії, узагальнене бельгійськими дослідниками Софі Вербрюгге, Зої Ноель, Луїзою Лебішо, Ларою Бонгарц, Флорансом Кассарт, Керолайном Леушем, Мілан Каллоенс, Барт Де Буазері і Полін Коенен [2]. Молодіжна політика, відзначають дослідники бельгійської молоді, входить до компетенції кожної громади, яка має автономію та відповідальність за власну молодіжну політику, адаптуючи її до своїх культурних і мовних особливостей.

Тому специфіка молодіжної політики в трьох бельгійських громадах відображає їх адміністративні структури, культурне розмаїття і мовну різноманітність цієї країни. Наприклад, у фламандській громаді молодіжною організацією, керованою молоддю, є Фламандська молодіжна рада, що складається з 16 радників. Половина радників є молодими людьми у віці від 16 до 30 років, а інша половина – молодіжними працівниками. Радники обираються молодими людьми віком від 12 до 30 років у Фландрії та акредитованими молодіжними організаціями, утворюючи консультативну раду, яка збирається щомісяця для голосування щодо політичних рекомендацій, обговорення позицій та політичної роботи, пов'язаної з молоддю [2]. Автори відзначають, що хоча в бельгійських громадах молодіжна політика децентралізована, вони докладають зусиль для співпраці між громадами. Оскільки Бельгія має різноманітне населення різного культурного походження молодіжна політика спрямовується на цю різноманітність і намагається розвивати інклюзивні ініціативи, які враховують різні «ідентичності» молоді.

Взаємозв'язок між місцевою громадою і конкретною територією мешкання корінних народів на належних їм масивах природних ресурсів втілюється у русі, який сприяв справедливості в охороні природи, а в 2010 році був офіційно заснований в Швейцарії як міжнародна асоціація «Консорціум ІССА» згідно зі Швейцарським цивільним кодексом. Це організація громадянського суспільства, заснована на членстві, яку підтримує міжнародний напівволонтерський Секретаріат у двадцяти двох країнах. «ІССА» нагадує аббревіатуру, але насправді означає «території, що охороняються місцевими громадами корінних народів» або «території життя». В особах членів і почесних членів Консорціуму ІССА представлено Чилі, Тайвань, Болівію, Еквадор, Індію, Мексику, Іран, Сенегал, Кенію, Танзанію, Коста-Ріку, Іспанію, Марокко, Хорватію, Південна Африку, Колумбію, Камерун, Бенін, Вірменію, Нікарагуа, Еквадор, Філіпіни, Конго, Італію, Замбію, США, Австралію, Францію, Канаду, Танзанію, Португалію, Бангладеш, Великобританію, Монголію, Руанду, Мадагаскар, Росію (Форум аборигенів), але немає України. Тому нами особисто підписано «Маніфест

територій життя» з представленням України і політичної позиції держави Українського народу: Україна буде підтримувати території для життя і щастя всіх корінних народів нашої планети. Підписаний нами «Маніфест територій життя» містить фундаментальну настанову на майбутнє, що визначає вирішальну місію дітей і молоді, включаючи ще ненароджених нащадків: «Вирішальна роль територій життя та їхніх опікунів у тому, щоб майбутні покоління успадкували світ, який є різноманітним, справедливим і зручним для життя» [3].

Серед політичних заходів Консорціум ІССА організував віртуальне багаття на честь Всесвітнього дня корінних народів на тему «Молодь корінного населення як провідник змін для самовизначення», де молоді корінні представники територій життя з усього регіону поділилися своїм досвідом та ідеями. Зокрема, Ех Хті Вах, корінний карен з М'янми та поточний координатор молодіжних дій Консорціуму ІССА Південно-Східної Азії, розповів про те, що робить консорціум, щоб забезпечити залучення молоді до більших територій життя та порядку денного збереження. Ех Хті сказав, що Консорціум ІССА розпочав різноманітну діяльність для розвитку потенціалу молоді корінного населення в багатьох сферах, включаючи документацію та практичні дослідження. За її словами, ці програми мають важливе значення для ініціювання розширення можливостей, знань і навичок серед корінної молоді: «Залучення [молоді корінних народів] до прийняття рішень сприяє передачі між поколіннями та дає молоді можливість робити внесок і брати участь [зі] своїми перспективами та інноваційними ідеями. Це забезпечує цілісне та стале управління біорізноманіттям. Майбутнє в наших руках. Наше майбутнє залежатиме від того, що ми робимо зараз. Зараз ми охороняємо планету – майже 80% залишків глобального біорізноманіття – тому що ми застосовуємо та поважаємо традиційні знання, мудрість і культуру. Ми потребуємо один одного для солідарності та співпраці, і ми віримо, що зможемо створити світліше та стійкіше майбутнє для всіх». Мішлен Саллата, лідер корінного населення з Південного Сулавесі та голова Barisan Pemuda Adat Nusantara (BPAN), розповіла

про боротьбу їхньої громади за забезпечення передачі знань між поколіннями від старших до молодих. Вона також звернулася до старійшин і молоді з числа корінного населення: «Для наших носіїв мудрості, давайте продовжувати обговорення між поколіннями та передачу знань між поколіннями. Ми, корінна молодь, можемо продовжувати нести факел мудрості та сили наступному поколінню, щоб врятувати світ» [4].

Ставлення молоді до реалізації свого життєвого призначення в громадах передає Естер Ва, секретар Альянсу корінних народів Бірми (АВІРА) і членом Ради Консорціуму ІССА, – тематичний представник з питань молоді та відносин між поколіннями: «Як молодь корінного населення Карен у сучасній М'янмі (Бірмі), ми часто зростаємо в громадах, які стикаються з різними проблемами, включаючи системну асиміляцію в некорінні суспільства, військові конфлікти та переміщення. З моменту нашого народження ми були пригноблені багатьма способами. Але незважаючи на величезні труднощі, багато молодих Карен зберігають міцний зв'язок зі своєю культурою, традиціями та ідентичністю. Якщо ми озирнемося на останні два десятиліття, молодь каренського корінного населення забезпечує передачу своєї культурної спадщини майбутнім поколінням. Корінні каренські громади мають глибокий духовний зв'язок із нашою землею та навколишнім середовищем. Оскільки багато молодих людей Карен усвідомлюють загрози, пов'язані з вирубкою лісів, видобутком корисних копалин та іншими формами видобутку ресурсів, ми виступаємо за практику сталого розвитку та захист навколишнього середовища на територіях наших предків. Ця стійкість і прихильність до нашого коріння спонукає нас взяти на себе провідну роль у збереженні та просуванні нашої культурної спадщини та територій предків. Ми активно формуємо майбутнє наших громад через різноманітні ініціативи та рухи та виступаємо за значні зміни» [5]. Як видно з наведеної тенденції, основою ефективності місцевої молодіжної політики є збереження молоддю культурної самобутності власних предковичних територіальних громад як територій життя, яким є що представити і розвивати у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Villarruel, F. A., Perkins, D. F., Borden, L. M., & Keith, J. G. (Eds.) (2003). *Community youth development: Programs, policies, and practices*. SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781452233635>
2. Youth policy in the three communities of Belgium (2024). This publication is an initiative of the youth administrations of the three Communities of Belgium as part of the Belgian EU Presidency 2024. EU Needs youths. https://euyouth2024.be/uploads/Youth-policy-in-the-three-communities-of-Belgium_2024-02-13-112134_fgep.pdf
3. Manifesto for territories of life (Version approved by the ICCA Consortium's 19th General Assembly on 28 June 2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/manifesto-for-territories-of-life/>
4. Virtual Campfire celebrates Indigenous youth engagement and empowerment in Southeast Asia (2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/2023/10/26/virtual-campfire-celebrates-indigenous-youth-engagement-and-empowerment-in-southeast-asia/>
5. Karen Indigenous youth are leading self-determination and revitalizing territories of life in Myanmar: Esther Wah (2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/2023/09/19/karen-indigenous-youth-leadership-myanmar-territories-of-life/>

Ольга Волянчук /Olha Volianiuk

*кандидат політичних наук, доцент,
старший науковий співробітник*

*НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»*

*УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

**«PRIMUM NON NOCERE» ТА ІНШІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

**«PRIMUM NON NOCERE» AND OTHER FUNDAMENTAL PRINCIPLES
OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION**

Про патріотизм як складову системи освіти та політичного процесу пишуть у наукових і експертних середовищах давно, втім сучасні зміни у законодавстві й владних структурах України, а також обставини воєнного часу загалом зобов'язують вкотре переглядати ці напрацювання, актуалізувати та оновлювати їх у контексті гострих безпекових викликів. Суттєво змінив акценти у відповідній сфері для нашого суспільства Закон України, прийнятий наприкінці 2022 року, що оперує відносно новим поняттям державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]. Звернення до проблематики патріотизму в документі досить виразне, про що засвідчують навіть кількісні підрахунки – 110 згадок. Саме ж питання патріотизму в чинних нормативно-правових актах презентується одразу з кількох позицій: національно-патріотичного виховання, а також громадсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального, окрема ніша відводиться громадянській освіті.

Тобто пріоритетність проблематики патріотизму в структурі державної політики окреслена, водночас для публічної політики навіть в умовах війни тема все ще залишає досить широкий простір дискусійності. Якщо у структурі державної політики патріотизм закріплюється як принцип «спрямування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності на формування громадянської стійкості, протидію проявам дискримінації, корупції, колабораціонізму, сепаратизму, пропаганди тоталітарних режимів» [2], то в академічному середовищі трапляються різні означення цього феномену.

Наприклад, «Велика українська енциклопедія» вкотре нагадує про суперечливі погляди стосовно цього питання: з одного боку, патріотизм часто тлумачиться як не лише політична, але й загальнонаціональна цінність, основа державного будівництва та національної безпеки; з іншого – про патріотизм написано й чимало критичних зауважень, а ряд прихильників конструктивізму взагалі вбачають у ньому загрози цілеспрямованих політичних маніпуляцій, групового нарцисизму, міфологічного світогляду аж до фундаменталізму [1].

Низка політичних сил і медіа бере на озброєння (псевдо)патріотичну риторичку, а в умовах війни ще й конкурує за означення та форми прояву національної ідентичності. Окрім того в Україні вже традиційно значний потенціал у фундаментальне розуміння та практики патріотичного виховання заклали інститути громадянського суспільства та формальної освіти, результати роботи яких вбачаємо у реальній готовності українського суспільства єднатися та захищати батьківщину.

Сьогодні з'являється ще більше зацікавлених суб'єктів у розвитку патріотичного виховання та політики ідентичності загалом. Однак функціонування держави, як і інших впливових акторів у цьому просторі, визначається часто різними критеріями і принципами, а ще деклараціями та діями, між якими нерідко трапляються неузгодженості.

Нашу увагу привертає один із фундаментальних принципів, який поки не достатньо виразно описаний у вітчизняній політичній науці, але користується достатнім запитом у сучасних демократіях, при чому для різних сфер, в тому числі й безпекової політики, може слугувати деяким підґрунтям. Передусім медичний епітет «Primum non nocere» або «Спершу не нашкодь» вже тривалий час використовується і в інших галузях суспільного життя, коли суб'єктність визначається не тільки здатністю впливати, змінювати, мобілізувати, але й усвідомлювати етичні наслідки своєї діяльності за логікою: «що б ви не робили, головне не погіршити ситуацію». У цьому аспекті, слідом за західними дослідниками, врахуємо, що йдеться про дуже суперечливий принцип, адже саме поняття шкоди, як і оцінка діяльності уряду, навчальних закладів, академічних установ та інших, причетних до певної сфери політики суб'єктів, має дуже складну структуру та суб'єктивне ціннісне навантаження. Водночас йдеться про глибинний пошук відповідей на питання про те, які все ж таки багатоаспектні наслідки для окремих людей і суспільства загалом мають цілеспрямовані зусилля в політиці, по суті, моральні питання про добре і неправильне, про шкоду та наслідки політичних рішень тощо [3].

У контексті політики ідентичності та національно-патріотичного виховання важливо усвідомлювати, що в умовах війни все ще немає завершеної моделі української національної ідентичності: пантеон героїв, календар визначних історичних подій, місця пам'яті та багато інших її складових все ще формуються сучасністю. Тому «Primum non nocere» означає у цьому сенсі залишати відкритим питання змістовного наповнення відповідних програм патріотичної освіти, як і можливості для місцевих громад, активістів, волонтерів, фронтовиків активно долучатися до формування відповідного порядку денного тощо.

Окрім того в цій війні ворог використовує досить структуровану та організовану систему пропаганди, в рамках якої цілеспрямовано нав'язується інша модель ідентичності. У цій нерівній боротьбі важливо зберегти асиметричний, але масштабний за своїм потенціалом фундамент контркультури, тобто цінності свободи, самовираження, унікальності тощо, які всіляко переслідують тоталітарні режими, але які є особливо привабливими та значимими для молоді. В окупації чи за кордоном, на загрозованих територіях чи у відносно безпечному, але сповненому російськими наративами інфопросторі, сучасна молодь України дуже відрізняється у своїх досвідах війни. Тому універсальні моделі чи засоби комунікації тут винайти складно, а не нашкодити означає уникати необґрунтованих узагальнень, враховувати множинність досвідів і цільових аудиторій політики.

Також вибір молодих людей часто не залежить від вибору дорослих, а нерідко й протилежний йому. Відтак формалізованим структурам важливо не нашкодити тому вибору, який сучасна молодь може робити самостійно й усвідомлено – на користь української культури як культури престижної, співзвучної часу, тої, що стоїть на захисті людства, перебуває на передовій цивілізаційної боротьби. «Primum non nocere» у цьому сенсі також і про спроможність державних службовців та інших суб'єктів не нашкодити вже набутим ціннісним установкам і трендам серед молоді, не формалізувати і не примітивізувати їх до неприйнятних для нового покоління форм.

У пошуках спільної рамки національно-патріотичного виховання важливо відійти від єдиних нав'язаних зверху стандартів і правил, адже такі потенційно містять ще й корупційну складову, з якою програми національно-патріотичного виховання навпаки покликані боротися. Зазвичай суттєві ризики закладні у кадровій політиці. Такий досвід можна вивчати за актуальними подіями та процесами, наприклад, у РФ: там спотворений зміст і значні ресурси мілітаризованої «патріотичної» освіти визначаються централізовано, але ефективність її серед молоді сумнівна; водночас відомо вже про декілька випадків розкрадання бюджетних коштів. Відтак політика національної ідентичності має або враховувати і закладати у цільові програми відповідні ризики та витрати, або ж в умовах обмежених ресурсів, за логікою «Primum non nocere», шукати позасистемні, альтернативні напрями та креативні підходи, де корупційний чинник відсутній чи мінімальний.

Безумовно перелічені вище аспекти не охоплюють всього спектру викликів, який формує перед нами сформульований принцип «Передусім не заподіяти шкоди». Зокрема вчені звертають увагу на необхідність таких засадничих основ при програмуванні та реалізації політики: визнання відповідальності за висловлювання / рішення / дії; усвідомлення ризиків спіралі насильства; розуміння суперечливої цінності заборон та низку інших безпекових вимірів прийняття зазначеного принципу в політиці [3]. Справедливо також вказати, що й ряд принципів, закладених у вітчизняному законодавстві, фактично співзвучні вказаним вище ідеям. Зокрема 14 ключових принципів, які визначають порядок формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, охоплюють: 1) верховенство права; 2) законність; 3) ефективність; 4) відсутність дискримінації; 5) відкритість; 6) наступність; 7) диспозитивність; 8) партнерство; 9) патріотизм; 10) системності; 11) обґрунтованість; 12) результативність; 13) політичної неупередженості; 14) міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії [2].

Ефективний розвиток інститутів та цільових програм у сфері національно-патріотичного виховання потребує комплексних принципів і підходів, коли політична доцільність зважується етичними замірами, а реагування на потреби сьогодення – плануванням майбутнього та науково обґрунтованими стратегіями.

Список використаних джерел:

1. Єнін М. Н. Патріотизм // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Патріотизм> (дата звернення: 23.05.2024).

2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2834-20> (дата звернення: 02.06.2024)

3. Taylor M., Horgan J. Primum Non Nocere – First Do No Harm // Terrorism and Political Violence. 2021. 33(2). Pp. 221–224. <https://doi.org/10.1080/09546553.2021.1880239>

Віра Гапоненко / Vira Haponenko

*доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політичних технологій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна)*

Світлана Бульбенюк / Svitlana Bulbeniuk

*кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних технологій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна)*

Надія Бабарикіна / Nadiia Babarykina

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та політичних наук
НУ «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)*

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА НА ПРИКЛАДІ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ПРОФЕСІЯ ПОЛІТОЛОГА В УМОВАХ ЗМІН: ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ»**

**CIVIC EDUCATION ON THE EXAMPLE OF THE ROUND TABLE «THE
PROFESSION OF POLITICAL SCIENTIST IN THE CONTEXT OF
CHANGES: CHALLENGES AND PROSPECTS»**

24 січня 2024 р. відбувся круглий стіл «Професія політолога в умовах змін: виклики та перспективи». У рамках міжуніверситетської співпраці круглий стіл було організовано спільно представниками кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (далі КНЕУ), факультету політичних наук Чорноморського університету імені Петра Могили (далі ЧНУ імені П. Могили) та кафедри філософії, соціальних та політичних наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (далі ЧНУ імені Б. Хмельницького). У круглому столі взяли участь науково-педагогічні працівники ЗВО України, державні службовці, здобувачі вищої освіти та представники громадського сектору.

Ініціаторами проведення круглого столу стали деканка факультету політичних наук ЧНУ імені П. Могили Анастасія Хмель та професорка кафедри політичних технологій КНЕУ Світлана Бульбенюк, які восени 2022 р. проходили стажування у Варшавському та Ягеллонському університетах (Республіка Польща). Темою стажування було вивчення моделей університетської автономії на прикладі досвіду польських університетів. Як зауважила на зустрічі з представниками академічної спільноти України у жовтні 2022 р. проректорка Варшавського університету, професорка Єва Крогулець, автономія є основою розвитку університету. Автономія відповідає за самоідентифікацію університету.

Питання самоідентифікації університетів є особливо актуальним в умовах викликів повномасштабної війни, коли міжуніверситетські контакти та організація спільних заходів виступають як ефективний інструмент налагодження і поглиблення професійних зв'язків та налагодження діалогу між викладачами і здобувачами закладів вищої освіти з різних регіонів України. Співпраця між КНЕУ та ЧНУ імені П. Могили у межах університетської автономії на рівні кафедри політичних технологій КНЕУ та факультету політичних наук ЧНУ імені П. Могили була започаткована навесні 2023 р., коли деканка факультету політичних наук ЧНУ А. Хмель стала рецензенткою ОПП

«Політичні технології та лідерство» першого рівня вищої освіти у КНЕУ. На початку грудня 2023 р. професорка кафедри політичних технологій КНЕУ С. Бульбенюк провела онлайн-тренінг «Медіаграмотність в умовах війни», в якому взяли участь викладачі і здобувачі ЧНУ імені П. Могили. Круглий стіл став черговим етапом розвитку міжуніверситетської співпраці двох поважних закладів вищої освіти. На рівні міжуніверситетської співпраці було реалізовано інституціональний (організаційний) та науково-дидактичний (академічний) аспекти університетської автономії. Важливо, що до заходу долучилися представники інших ЗВО України, зокрема Національного університету «Запорізька політехніка».

Учасники круглого столу – викладачі та студенти щиро ділилися життєвим досвідом щодо можливостей професійної та громадської реалізації випускників спеціальності «Політологія». Виступи учасників круглого столу запевнили думку про актуалізацію політологічної освіти.

Сучасна людина постійно відчуває на собі вплив політики, але чи усвідомлює? Сучасне українське суспільство, яке живе в умовах війни та інформаційного тиску, потребує формування навички аналітичного мислення, роботи з інформацією, усвідомлення суспільних процесів та впливу на них інформації – формування політичного мислення. Мислення взагалі – це вища абстрактна форма пізнання об'єктивної реальності. Політичне мислення формує наукове пізнання того, що зумовлює політику, її існування, пізнання суті та особливостей політичних явищ і процесів. Поява політичного мислення обумовлена демократизацією суспільної життєдіяльності взагалі. На зміну традиційному виникає та формується нове політичне мислення [1]. За визначенням американського футуролога О. Тоффлера, людство проживає інформаційний етап розвитку. Інформаційна цивілізація несе з собою новий кодекс поведінки [2]. Під впливом змісту інформаційних потоків, в яких людина перебуває, формується мислення, система цінностей, світогляд.

На змістовні та якісні характеристики фільтра впливають складові інформаційного середовища. Інформаційний потік формує призму, крізь яку людина сприймає світ та проявляє себе.

Осмислення взаємодії інформації та людини формують політико-пізнавальний процес. Політичному життю суспільства притаманна багатоманітність політичних процесів, у яких розкривається спрямованість політичної діяльності всіх суб'єктів політики. Важлива роль у функціонуванні політичного життя належить людині. Опанування людиною навичок політичного мислення впливає на якість життя. Політологія як наука і навчальна дисципліна відіграє важливу роль в оновленні українського суспільства.

Одна з провідних спікерок круглого столу – доцентка кафедри філософії, соціальних та політичних наук ЧНУ імені Б. Хмельницького, кандидатка політичних наук Олександра Дем'яненко слушно зауважила, що політологія є способом мислення [3]. Автори представленої статті, доповнюючи наведену думку, вважають, що політологія та політологічна освіта нині – це не лише спосіб мислення, це один з найважливіших інструментів формування громадянської свідомості та громадянської культури. «Політична наука і освіта відіграє значну роль як науково-навчальна система стимулювання процесу становлення громадянського суспільства. Відтак необхідною умовою демократичної поведінки молодого покоління в Україні має стати створення цілісної системи громадянської освіти та виховання, яка б не тільки давала молодій людині необхідний мінімум соціально-гуманітарних знань, а й наповнювала реальним змістом її майбутню участь у громадсько-політичній, суспільно-корисній діяльності», – зазначає І. Горбатенко, аналізуючи місце і роль політичної науки у взаємодії суспільства й держави [4, с. 73].

На важливій світоглядній місії політичної науки та політологічної освіти наголошувала завідувачка кафедри соціології та політології ЧНУ імені П. Могили, кандидатка політичних наук, доповідачка круглого столу Тетяна Лушагіна. Особливий акцент Т. Лушагіна зробила на аналізі впливу на кар'єру

політолога тенденцій розвитку держави та суспільства, соціального та політичного середовища.

Тож логічним питанням, яке сформулювала наша миколаївська колега, стало питання «Яким має бути сучасний політолог?». Т. Лушагіна пропонує наступні відповіді на поставлене питання.

- Сучасні політичні події швидко змінюються, політолог повинен бути завжди в курсі останніх тенденцій.
- Взаємодія країн та міжнародні відносини стають все важливішими для розуміння політичного світу.
- Обробка та аналіз великого обсягу інформації вимагає високих навичок критичного мислення та аналітики.
- Розуміння проблем, які стосуються демократії, участь у розробці важливих управлінських рішень.
- Використання новітніх технологій для аналізу даних та вивчення впливу цифрових технологій на політичні процеси [3].

Доцентка кафедри філософії, соціальних та політичних наук ЧНУ імені Б. Хмельницького О. Дем'яненко поділилася власним досвідом застосування політологічних знань в умовах війни та вимушеного виїзду за кордон. Пані Олександра навесні 2022 р. разом з дітьми виїхала до м. Відня, де мала стажування в Інституті гуманітарних наук та в Австрійському інституті міжнародної політики.

Як експертка та громадська активістка О. Дем'яненко стала авторкою та організаторкою інтеграційної програми для українок «Освітня програма для українок в Австрії», яка передбачає зустрічі і спілкування з депутатами парламенту м. Відня, з депутатами нижньої палати парламенту Австрії та Європарламенту, з представниками Національного банку Австрії, з громадськими активістами. Пані Олександра відзначила, що політологічна освіта, здобута у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, безперечно, допомогла їй не лише інтегруватися в Австрії, але й сприяти процесу інтеграції співгромадян, розширити уявлення українок про

політичну систему Австрії та її місце у Європейському Союзі. Цікавими виявилися нотатки нашої колеги про її дискусії з австрійськими політиками та банкірами щодо вітчизняної політичної системи і сприйняття України ними [3].

Список використаних джерел:

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2006. 400 с.
2. Тоффлер Е. Третя Хвиля. Переклад з англ. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
3. Круглий стіл «Професія політолога в умовах змін: виклики та перспективи». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zkwCRz-dF-U>
4. Горбатенко І. А. Знання про політику як чинник взаємодії суспільства й держави. *Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 22. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019, Випуск. 25. С. 72–77.

Світлана Горденко / Svitlana Hordenko

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я і безпеки життєдіяльності
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТІЙКОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ВИПРОБУВАНЬ

NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION AS A KEY ELEMENT OF STABILITY OF YOUNG GENERATION DURING WAR TRIALS

Патріотизм сьогодні – це не мода, а виклик сучасності, біль душі кожного свідомого українця, материнські сльози, знівечена земля, що терзається у тортурах, гуркіт гармат, новини телебачення та преси, які неможливо бачити і чути без страху, постійне відчуття неспокою та тривоги за прийдешній та завтрашній день, це молитва за долю країни, яка виривається із грудей

стоголосим криком усього народу, в надії та сподіванні миру і спокою в кожному українському серці.

Патріотизм – це фундамент суспільства й держави, духовно-моральна основа їх життєдіяльності та ефективного функціонування. Будь-яка країна та нація потребують наявності дієвої, ефективної системи патріотичного виховання громадян, методи й форми якого можуть видозмінюватися й оновлюватися. Це залежить від політичних, економічних і соціальних змін, що відбуваються у світі й спостерігаються сьогодні в Україні. Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, дедалі більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Серед виховних напрямів сьогодні виступають національно-патріотичне та громадянське виховання як стрижневі, що відповідають першочерговим вимогам і викликам сучасності та закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку повного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Тож нині, як ніколи, потрібні нові підходи й шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Більшість моральних якостей людини закладаються в дитячі, зокрема в шкільні, роки, оскільки це період самоствердження, активного розвитку соціальних інтересів і життєвих ідеалів. Тож дуже важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [2].

Головна мета національно-патріотичного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Ця мета повинна конкретизуватись через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для навчально-виховних закладів, а й для всього суспільства в цілому. Насамперед, це забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів.

Варто зауважити, що трансформації, які відбуваються у соціально-політичному житті нашої держави, розв’язана росією повномасштабна війна, воєнний стан зумовлюють зміну пріоритетів у виховній парадигмі, уточнюють сучасні погляди на освітні цілі й завдання.

У нових цивілізаційних умовах особливої ваги набуває проблема всебічного розвитку особистості – людини, яка не лише володіє певним комплексом знань, здатна успішно інтегруватися до технічних інновацій, а й бути амбасадором змін у суспільній свідомості, світоглядних перетворень, ціннісних орієнтацій. Сучасні виклики сьогодення актуалізують національні, україноцентричні концепти, спрямовують до удосконалення процесу патріотичного виховання, пошуку нових шляхів розвитку національної свідомості, активної громадянської позиції, етнічного патріотизму як особистісної якості, формування ціннісного ставлення до історії, культури, збереження й поглиблення своєї національної ідентичності.

І. Д. Бех, один із авторів «Програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» у своїх дослідженнях зазначає, що національно-патріотичне виховання є «комплексною, системною і цілеспрямованою діяльністю органів державної влади, громадських організацій, сім’ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до розбудови демократії, виконання

громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, прагнення цілісності, незалежності України, сприяння єднанню українського народу, громадянського миру і злагоди в суспільстві» [1, с. 160].

Новітня освітня реформа торкається й такого важливого аспекту виховання як формування української ідентичності. Реалізації цього завдання, на нашу думку, найкраще відповідає врахування історичного досвіду й практики скаутських організацій: Пласт, Гайди, Січ (національні, моральноетичні ідеали – Добро, Україна, Родина; оригінальні форми, методи, засоби національно-патріотичного виховання; вишкіл волі, характеру; фізичне вдосконалення, зміцнення здоров'я; перспектива самореалізації, свободи вибору діяльності; можливість отримати практичні навички виживання у природі, військова підготовка; формування кращих якостей особистості – цілеспрямованість, почуття відповідальності, самодисципліна, прагнення до вдосконалення тощо).

До особливостей організації національно-патріотичного виховання в умовах викликів сучасності відносимо:

- потребу чіткої окресленості теоретико-методологічних підходів до змісту національно-патріотичного виховання;

- викорінення рудиментів радянщини, явищ псевдопатріотизму (перцепція патріотичного виховання виключно в етнонародному чи неорадянському вимірі, усереднений підхід до особистості, ідеологічні акценти полікультурності й толерантності; хвороби національної пам'яті, подвійні стандарти в мовному питанні, українофобство, патріотизм як предмет ідеологічних спекуляцій тощо);

- активізація роботи з військово-патріотичного напрямку, зорієнтованого на взірці справжнього патріотизму: героїчні традиції княжої доби, козацької педагогіки, приклад мужності героїв Крут, українських повстанців, учасників новітніх революційних подій, спротиву московській агресії тощо;

- на тлі сплеску патріотичних почуттів активізація внутрішнього, морального світу особистості, світоглядних пріоритетів у розуміння добра і зла;

- опора на милосердя, участь у волонтерській діяльності як складовій частині національно-патріотичного виховання: допомога ЗСУ, пораненим,

родинам загиблих, переселенцям, покинутим тваринам; розвінчування фейків ворожої пропаганди, інформування через комп'ютерні мережі світової спільноти про злочини рашистів в Україні;

- продумана система виховних впливів на особистість, плекання її мовноментальної стійкості, оновлення програми національного виховання, здорового патріотизму українського суспільства на україноцентричних засадах [3].

Таким чином, національно-патріотичне виховання молоді сьогодні є важливою складовою змісту роботи навчальних закладів, головним завданням яких є формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, правил співжиття, єдності слова і діла в підростаючої особистості, готовності брати активну участь у житті своєї держави.

Головним пріоритетом сучасного патріотичного виховання має стати вироблення переконаності молоді, що сила українців в їхній єдності. Лише завдяки почуттям національної єдності, злагоди, миролюбності можна зберегти Україну, зміцнитись, стати рівними серед рівних.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Патріотично-громадянська іпостась особистості. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
2. Нова українська школа. URL: https://drive.google.com/file/d/1aJCZ_Vy1qIMhalPC3y4_vKgV-mB_aVry/view (дата звернення 06.06.2024).
3. Чепіга Я. Національне виховання. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): Хрестоматія. Упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. Київ: Науковий світ, 2003. 418 с.

Віктор Зінченко / Viktor Zinchenko

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології і туризму
Київського національного лінгвістичного Університету,
старший науковий співробітник
НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»*

**«КАПІТУЛЯЦІЯ» КОРОНАВІРУСУ ПЕРЕД РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДІ
THE “SURRENDER” OF THE CORONAVIRUS BEFORE THE RUSSIAN-
UKRAINIAN WAR: TRANSFORMATION OF YOUTH PROBLEMS**

Починаючи з кінця 2019 року українське суспільство переживає виклики, аналогів яких в її історії ще не було. Коронавірусна хвороба виявлена в людини, у грудні 2019 року, в місті Ухань (Центральний Китай), з небаченими до цього темпами, розвинулася у всесвітню пандемію COVID-19 і стала великою проблемою, в тому числі для України. Фактично з лютого 2020 року, коли уряд України прийняв рішення щодо евакуації, з китайської провінції Хубей, 45 наших співвітчизників та 27 іноземців, і розмістив їх, а також екіпаж літака і супроводжувальний медперсонал (всього 94 особи) на тимчасову ізоляцію у медичному центрі Національної Гвардії України в селищі Нові Санжари, що на Полтавщині – українці (власне як і населення багатьох інших країн) почали жити в умовах незнаного до цього виклику, пов'язаного з цілим рядом обмежень. [1]

За даними багатьох досліджень, в тому числі проведених науково-дослідним центром «Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка» найбільш вразливою категорією населення стала молодь – як найбільш активна складова суспільства.

З поміж інших проблем (здоров'я, дозвілля, спорт, соціальна активність, комунікація з друзями, в тому числі з коханими) надзвичайно відповідальною проблемою став освітній процес. До його переходу в онлайн режим відразу виявилися неготовими і навчальні заклади, і молодь – учні шкіл та здобувачі вищої освіти. Доречно зазначити, що якщо темпи технічного опанування новим видом навчання були досить динамічними та результативними, то реалізація академічної доброчесності цього процесу залишається бути кращою і до цього часу. Суспільство виявилось повною мірою не готовим до сприйняття власної відповідальності за обставини, що були народжені пандемією.

Новим викликом, з новими обтяжливими обставинами, стала повномасштабна агресія (війна) Російської Федерації проти нашої країни, що розпочалася фактично через два роки після вище зазначеного першого «коронавірусного виклику». Введення воєнного стану з 05:30 24 лютого 2022 року по всій підконтрольній Україні території стало, з однієї сторони, продовженням оборонної політики України, що своїм корінням лежить в подіях після Революції Гідності (пов'язаних з фактичною анексією Криму, територій Донецької та Луганської областей), а з іншої – це став початок нової атмосфери життя України періоду відвертого військового вторгнення росіян з метою зміни конституційної влади у нас в країні та захисту територіальної цілісності нашої держави Збройними Силами України.

Новий виклик приніс в середовище українців те, оцінку чому ще належить дати державним інституціям і науковцям. Проблеми коронавірусу фактично «капітулювали» перед новими факторами життя, яке розділилося – на до 24 лютого і після 24 лютого. Спільне в порівнянні, що епіцентром суб'єктності проблем залишилася молодь.

2020-2021 роки

- проблеми здоров'я;
- обмеження в соціальних відносинах;
- обмеження в комунікаціях з рідними і друзями;
- обмеження в дозвіллі;
- он-лайн навчальний процес.

2022 рік – т/ч

- безпека власного життя;
- загроза територіальної цілісності країни;
- участь в захисті країни;
- вимушене переміщення, в т.ч. і за кордон;
- комплексні проблеми рідних і близьких;
- обмеження в соціальних відносинах;
- обмеження в комунікаціях з рідними і друзями;
- комендантська година;
- повітряні тривога;
- ракетні обстріли;
- обмеження в дозвіллі;
- он-лайн навчальний процес;
- невизначеність майбутнього.

З однієї сторони, ми бачимо, що проблеми «коронавірусного періоду» плавно перейшли в проблеми «воєнного періоду», але фактично «розчинилися» в них, тому що цей період має більш критичні виклики, які переживає практично все населення України, і особливо – молодь.

Чому констатуємо «особливо – молодь»? Тому що в цей період з'являється особлива проблема, найбільш вразлива для молоді, а саме невизначеність майбутнього, працевлаштування і т.д. і т.п.

У той самий час, якщо ми проаналізуємо історію, то побачимо, що подібні явища мали місце і після Першої світової, і після Другої світової воєн. При цьому, наслідки попередніх воєн завжди давали поштовх для розвитку нового, прогресивного. Не виключенням стане і закінчення російсько-української війни, тим паче для України вона носить характер національно-визвольної.

Сила молодих логічно що буде потрібна переможній Україні. Інша справа – якою предстане в оновленому суспільстві молодь, з яким рівнем знань і освіченості [3]. А ще, чи взагалі всі молоді люди, які зараз знаходяться за кордоном, повернуться в Україну.

Питань виникає чимало. До слова, сьогодні науково-педагогічна діяльність легендарного організатора спеціального підрозділу «Альфа», генерал-лейтенанта СБУ в запасі, а нині кандидата педагогічних наук, доктора юридичних наук, професора Крутова Василя Васильовича – присвячена саме питанням національної безпеки громадян України, і зокрема молоді, які тимчасово знайшли свій прихисток від війни за кордоном. [2] Важливо зробити все можливе, щоб після війни даний людський потенціал повернувся в нашу країну [4] (тут виникає конфлікт інтересів, з бажанням урядів зарубіжних країн створити для українців гідні умови для проживання, навчання і працевлаштування).

Залишається вкрай важливою і проблема якості он-лайн навчання учнівської та студентської молоді. Дане питання не може бути вирішене лише закликами до виконання принципів академічної доброчесності. Є потреба

вдосконалення змісту цього навчання, і над цим мають працювати усі учасники освітнього процесу.

Власне саме цьому і присвячена Міжнародна науково-практична конференція «Молодь та молодіжна політика в Україні у період воєнного стану».

Список використаних джерел:

1. Зінченко В. А., Рашковська І. В. (2024) *Місцеві громади і туризм в період відновлення після пандемії COVID-19*. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Випуск 29, С. 34–49.

2. Крутов В. В. (2014) Повернення до себе. Київ «Генеза», С. 398.

3. Максименко С. Д., Зінченко В. А, та інші (2023) *Особистість і професія: застосування диференційного підходу у допрофесійній та професійній підготовці фахівців*. Диференційна психологія. За загальною редакцією академіка НАПН України Максименко С. Д. Київ. Видавництво «Людмила», С. 487-559.

4. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Закордонне українство: від дослідження історії до прогнозу розвитку» (Київ, 26 квітня 2024 р.) – К. : ТОВ «Геопринт». 2024. 354 с.

Леся Коцур / Lesia Kotsur
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)

УНІВЕРСИТЕТИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ОСЕРЕДКИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

UNIVERSITIES AS PROSPECTIVE CENTERS FOR APPROVAL OF UKRAINIAN NATIONAL AND CIVIL IDENTITY

На початку 2024 року ГО «Платформа громадської дипломатії» (Public Diplomacy Platform) спільно з USAID та IREX презентували дослідження на замовлення Міністерства молоді та спорту України під назвою «Погляди української молоді на національну ідентичність». Його результати показали, що

тільки 55 % молодих людей у віці 10-17 років ідентифікують себе українцями, а у віці 18-35 років – 65% [1, с. 7]. Хоча ще у 2022 році рівень гордості за своє громадянство відчували понад 90 % українського населення [4]. Більшість молоді – 78% вважає *національною ідентичністю* емоційну прив’язаність до культури України в сукупності з етнічною приналежністю [1, с. 26].

У світовій практиці зміна динаміки ідентичності є звичним явищем. Проте для України, яка уже понад десять років чинить спротив російській воєнній агресії такі експерименти є надзвичайно небезпечними. Тому держава має працювати над зміцненням національної ідентичності й насамперед у молоді. Ба більше, у цьому контексті варто додати те, що сама молодь назвала чинники, які роблять їх українцями:

- дотримання українських традицій – 82%;
- сплата податків країні – 79%;
- відзначення українських державних свят – 77%;
- служба в ЗСУ – 73%;
- володіння українською мовою – 55%;
- перебування в Україні після початку повномасштабного вторгнення

[1, с. 11] тощо. Тобто, як бачимо, сюди входять як національні, так і громадянські цінності.

Патріотизм для більшості молоді проявляється переважно у знанні та шануванні історії України – 52%, праці на благо країни – 47%, службі в армії – 30% та участі у виборах – 30%. Негативною стороною, яку виявило дослідження є те, що молодь й надалі продовжує толерувати російське – особливо мову, а 28% взагалі вважають, що Україна не повинна проводити українізацію. Схожа ситуація і з декомунізацією [1, с. 20; 31–40].

Ще один важливий складник, на який звернули увагу дослідники – це середовище, яке формує національну ідентичність та патріотизм. Тут на першому місці звісно є виховання в сім’ї – 84%; школа – 46%, друзі – 39%, споживання українського контенту – 37%, а також університет – 26% та робота – 23% [1, с. 21].

Як бачимо, університети у цьому переліку не на першому місці та вочевидь ніколи там не будуть. Проте, якщо поглянути на вище описані чинники, які сприяють утвердженню патріотизму й національній ідентичності, то ми побачимо, що університети володіють потужним інструментарієм, який може покращити позицію університетів. У кожному ЗВО викладається блок обов'язкових гуманітарних освітніх компонентів (історія, українська мова, історія української культури), які можуть суттєво вплинути на формування ідентичності, якщо збільшити кількість годин на викладання. Ба більше, в рамках реалізації «Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» [3] 14 березня 2024 року наказом Мінмолодьспорту було розроблено та затверджено «Типову освітню програму підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2], керуючись якою університети можуть розробляти та впроваджувати освітні курси для підвищення кваліфікації вчителів та усіх, хто працює з молоддю.

Отже, з одного боку ми бачимо, що українська національна ідентичність переважає серед української молоді, з іншого – частина молоді лишається під потужним впливом російського мовного чинника (особливо музика, соцмережі, блоги, подкасти), а також толерує проросійський формат комеморативної політики. Тому, користуючись наявним інструментарієм запропонованим Міністерством молоді та спорту, університети могли б суттєво зменшити вплив негативних чинників на українську молодь та підвищити рівень її національної ідентичності та самосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Погляди української молоді на національну ідентичність. *Public Diplomacy Platform*, 2024. 42 с.

2. Про затвердження Типової освітньої програми підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. *Наказ Міністерства молоді та спорту України*, 14 березня 2024 р. № 1587. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitnoi->

prohramy-pidvyshchennia-kvalifikatsii-fakhivtsiv-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-hromadianskoi-identychnosti

3. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках. *Постанова Кабінету Міністрів України*, 15 грудня 2023 р. № 1322. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>

4. Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни. *LB.ua*, 16 березня 2024. URL: https://lb.ua/culture/2024/03/16/603487_chomu_vazhливо_govoriti_pro.html

Олена Кузьменко / Olena Kuzmenko
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу науково-організаційного
забезпечення та видавничої діяльності
НДЦ «Інститут соціально-правових та політичних
досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ЗА
НЕДОТРИМАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
CRIMINAL LIABILITY OF YOUTH FOR FAILURE TO OBSERVE A
HEALTHY LIFESTYLE**

Відповідно до чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Однак, за вчинення окремих видів кримінальних правопорушень до кримінальної відповідальності притягуються неповнолітні особи у віці від 14 до 16 років [1].

При цьому нам всім відомо, що недотримання здорового способу життя може призвести до вчинення різного роду суспільно небезпечних діянь. Наприклад, вбивство, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості,

зараження вірусом імунодефіциту людини, венеричною чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, згвалтування тощо.

Звичайно, слід зазначити, що кримінальна відповідальність неповнолітніх має свої особливості. Так, неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, серед яких, згідно з ч. 2 ст. 105 КК України: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [1].

Крім того, відповідно до ст. 98 КК України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані не всі основні види покарань, а лише:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) пробаційний нагляд;
- 5) позбавлення волі на певний строк [1].

Слід також зазначити, що при призначенні покарання неповнолітньому суд враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього. А у випадку призначенні покарання

неповнолітньому за сукупністю кримінальних правопорушень або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати 15 років.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n875> (дата звернення 10.06.2024).

Оксана Миздренко / Oksana Myzdrenko

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри здоров'я та безпеки життєдіяльності
Природничого факультету
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

Наталія Годун / Godun Nataliya

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я та безпеки життєдіяльності
Природничого факультету
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

**ПРОФІЛАКТИКА ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У МОЛОДІ В
НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**PREVENTION OF PSYCHOSOMATIC DISORDERS IN THE YOUTH IN
THE NEW SOCIAL CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE**

Переживаючи в тій чи іншій мірі обставини пов'язані з військовими діями на території України, значного психологічного травмування зазнають не лише військовослужбовці, а й цивільне населення. Сучасна реальність є невичерпним джерелом травмуючих ситуацій, під якими розуміють такі екстремальні критичні події, ситуації загрози, які потужно і негативно впливають на індивіда та вимагають екстраординарних зусиль для подолання наслідків цього впливу. Вони можуть набирати форми незвичайних обставин чи якихось подій, які піддають індивіда екстремальному, інтенсивному, надзвичайному впливу загрози для життя чи здоров'я як його самого, так і близьких, та докорінно порушують відчуття безпеки [2, с. 105].

Складна соціально-економічна ситуація, яка склалася в умовах воєнного стану, супроводжується психічним і моральним дискомфортом людини у сучасному соціумі породжує негативні тенденції, які ведуть до погіршення загального стану здоров'я дітей, студентської молоді і людей похилого віку, загострюють проблему гармонійного співіснування людини й довкілля та пропаганди збереження здоров'я української нації і суспільства з урахуванням викликів сучасності.

Сучасна молодь, зокрема студенти, як і більшість українців, отримали додаткову травму, пов'язану з емоційним дистресом внаслідок соціальної ізоляції. Адже карантинні обмеження пандемії плавно переросли в дистанційні форми навчання внаслідок війни. Таким чином, емоційній дистрес внаслідок неповної взаємодії з однолітками поєднується з переживанням постійного травматичного стресу під час військового конфлікту, відчуттям безпеки не лише за власне життя, й за безпеку оточуючих. Загальне погіршення стану здоров'я студентів значно обмежує можливості засвоєння ними навчального матеріалу, що потенційно впливає на рівень інтелекту, може гальмувати у цілому суспільний розвиток [1, с. 28].

Проаналізувавши різні наукові джерела, порівнявши теорії, підходи та дослідження, можна говорити про те, що травматична подія є одним з найбільш розповсюджених чинників виникнення дезадаптації особистості. Травма виявляє вплив на подальше життя людини, руйнуючи її психічне та фізичне здоров'я. Тому це питання потребує сьогодні ретельного вивчення.

Психічна діяльність і діяльність організму регулюється єдиним органом – мозком. Відповідно, вони становлять собою певну єдність психічної та соматичної сторін, впливають одна на одну та знаходяться у постійній взаємодії.

У різних джерелах поняття «психотравма» тлумачиться як деструктивний стан, що порушує нормальне функціонування психіки, породжуючи психологічний дискомфорт, неврози та інші захворювання. Існує декілька психологічних напрямків, які по-різному трактують поняття «психологічна

травма». Психологічна травма як особлива форма загальної стресової реакції – є основою концепції створення якої започаткував Ганс Сельє.

Центральними положеннями в концепції стресу, запропонованій в 1936 р. Г. Сельє, є гомеостатична модель самозбереження організму та мобілізація ресурсів для реакції на стресор. Усі дії на організм він розділив на специфічні та стереотипні неспецифічні ефекти стресу, які проявляються у вигляді загального адаптаційного синдрому. Цей синдром у своєму розвитку проходить три стадії: 1) реакцію тривоги; 2) стадію резистентності; 3) стадію виснаження [4, с. 8].

Г. Сельє ввів поняття адаптаційної енергії, яка мобілізується шляхом адаптаційної перебудови гомеостатичних механізмів організму. Її виснаження безповоротне і веде до старіння і загибелі організму. Психічні прояви загального адаптаційного синдрому позначаються як «емоційний стрес» – тобто афективні переживання, які супроводжують стрес і такі, що ведуть до несприятливих змін в організмі людини. Емоційний апарат першим включається в стресову реакцію при дії екстремальних чи руйнуючих чинників, оскільки емоції залучаються до структури будь-якого поведінкового акту. Регуляція поведінкових реакцій здійснюється внаслідок активації функціональних вегетативних систем, що супроводжується специфічним ендокринним забезпеченням.

Згідно із сучасними уявленнями емоційний стрес можна визначити як феномен, що виникає при співставленні вимог, що ставляться до особи, з її здатністю впоратися з цією вимогою. У разі відсутності у людини стратегії подолання стресової ситуації виникає напружений стан, який разом з первинними гормональними змінами у внутрішньому середовищі організму викликає порушення його гомеостазу. Ця реакція у відповідь є спробою впоратися з джерелом стресу. Подолання стресу включає психологічні та фізіологічні механізми. Якщо спроби впоратися із ситуацією виявляються неефективними, стрес триває і може призвести до появи патологічних реакцій та органічних ушкоджень [4, с. 9].

За деяких обставин стрес може стати причиною серйозних розладів замість мобілізації організму на подолання труднощів. Емоційне збудження може

набути застійної стабільної форми при неодноразовому повторенні або при великій тривалості афективних реакцій у зв'язку з тривалими життєвими труднощами. У цих випадках вже навіть при нормалізації ситуації застійне емоційне збудження не слабшає, а навпаки, постійно активізує центральні утворення нервової вегетативної системи, а через них змінює діяльність внутрішніх органів і систем. Якщо в організмі виявляються слабкі ланки, то вони стають основними у формуванні захворювання. Первинні розлади в різних структурах нейрофізіологічної регуляції мозку, що виникають при емоційному стресі, призводять до зміни нормального функціонування серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, зміни згортаючої системи крові, розладу імунної системи.

З урахуванням цих обставин, збереження психосоматичного здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни є одним із державних пріоритетів, спрямованих на подолання викликів, які стоять перед українським суспільством. Враховуючи що молоді люди відчують значне навантаження на психічне здоров'я, інформування молоді щодо ризиків порушення психосоматичного здоров'я, збереження психологічної рівноваги має стати одним із завдань молодіжної роботи. З метою збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді, – майбутнього генофонду нації, для інформування можна використовувати різноманітні заходи та методи:

- організація інформаційних заходів: проведення семінарів, лекцій, тренінгів, на яких спеціалісти можуть надавати пояснення молоді щодо впливу війни на психосоматичне здоров'я та необхідності його збереження та зміцнення;

- створення інформаційних ресурсів: розробка брошур, пам'яток, відеоматеріалів, веб-сайтів, які вміщують корисну інформацію та поради молоді щодо збереження психосоматичного здоров'я;

- проведення групових занять: організація групових зустрічей для обговорення аспектів підтримки психосоматичного здоров'я в умовах війни, обміну досвідом та взаємопідтримки;

-
- соціальні медіа: використання соціальних мереж і інтернет-платформ для поширення корисної інформації та спілкування з молоддю;
 - розробка програм навчання: включення курсу з психосоматичного здоров'я у навчальні програми шкіл, вищих навчальних закладів та молодіжних організацій;
 - проведення анкетування та досліджень: збір статистичних даних та проведення соціологічних досліджень для більш глибокого розуміння потреб та проблем молоді у воєнний період;
 - консультативна підтримка: забезпечення для молоді можливості отримати фахову психологічну або психіатричну консультацію;
 - співпраця з медичними установами: взаємодія із медичними закладами, де молоді люди можуть отримати необхідну медичну допомогу, в разі потреби [3, с. 111].

Особливої уваги у цьому контексті заслуговують студенти тому, що вони перебувають у найбільш суперечливому і важливому періоді життя з огляду на формування життєвих цінностей і переконань людини. Саме цей період є критичним етапом фізичного й соціального перетворення молодої людини на дорослого. Соціальна активність особистості характеризується високою сприйнятливістю до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, наявних у світі дорослих та їхніх відносинах.

Робота з молоддю має бути спрямована в першу чергу на формування усвідомленого ставлення молодої людини до власного здоров'я. Розуміння того, що в умовах воєнного стану стрес, тривога, психологічні травми можуть мати серйозний вплив на психосоматичне благополуччя, допоможе більш уважно ставитися до власних емоцій і визнавати потребу у психосоціальной підтримці. В умовах воєнного стану ми мусимо змінити парадигму педагогічного мислення, підходи у вихованні, спрямовані насамперед на пробудження й розвиток природніх сил, духовних якостей молоді, а не лише на формування здоров'язберігаючих компетенцій.

Список використаних джерел:

1. Калюжна О. Особливості формування здоров'язберігаючих компетенцій студентів в умовах воєнного стану. Здоров'я і суспільство в умовах війни: Збірник наукових статей. Кропивницький: ЦРоЛ, 2022. С. 28-32.

2. Миздренко О.М. Психотравма та її вплив на психосоматичне здоров'я людини (теоретичний аналіз проблеми) / Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді ХХІ сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи: зб. Матеріалів ХІІІ Міжнарод. наук. практ. конф., 28–29 вер. 2023 р. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2023. С. 105–108.

3. Пеша І., Андріюченко Т. Збереження психічного здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2 (11). С. 106–112. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(11\).2023.291876](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.291876)

4. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор.: Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці: Технодрук. 2014. 133 с.

Монастирний Максим / Monastyrnyi Maksym
аспірант Європейського університету
(м. Київ, Україна)

Турчиняк Іван / Turchyniak Ivan
аспірант Європейського університету
(м. Київ, Україна)

УЧАСТЬ МОЛОДІ У ЖИТТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

YOUTH PARTICIPATION IN THE LIFE OF CIVIL SOCIETY IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Розвиток громадянського суспільства є одним із важливих засад розвитку демократичного суспільства та правової держави.

У сучасній політичній науці сформовані два основні підходи до розуміння його сутності. Прихильники першого підходу розглядають громадянське суспільство як певного роду соціальну універсалію, як весь комплекс суспільних відносин, що протиставлені державі в будь-якій її формі, тобто все, що не є

власне держава. Другий підхід розглядає громадянське суспільство як конкретний феномен, як ефективну форму існування демократичного суспільства і його виникнення пов'язане з формуванням громадянина, який має власні свободи, права і обов'язки.

Сьогодні найбільш поширеним є визначення громадянського суспільства як системи самостійних і незалежних від держави громадських інститутів і міжособистісних відносин, які створюють умови для самореалізації індивідів і окремих колективів в економічній, політичній, правовій, культурній та інших суспільних сферах. Це також об'єднання активних особистостей з високими людськими якостями (моральність, відповідальність, повага до інших, прагнення до самовдосконалення) і високим рівнем громадської активності, які належним чином можуть захищати свої власні інтереси.

Як ми уже відзначали, саме громадянське суспільство безпосередньо впливає на формування правової держави, так як про правовий порядок можна говорити лише там, де визнається, що суспільство незалежно від держави має у своєму розпорядженні засоби і санкції, за допомогою яких вона може змусити окремого індивіда дотримуватись загальноприйнятих моральних норм. Саме інститути громадянського суспільства (сім'я, школа, Церква, добровільні організації та спілки) здатні виконувати подібну роль. І. Кант називав це «моральною автономією». Якщо інститути громадянського суспільства разом з родиною виявляються нездатними забезпечити дотримання в суспільстві моральних норм, то цю роль бере на себе держава, її правоохоронні органи, що призводить до підміни безпеки громадянського суспільства безпекою держави. Якщо держава починає регулювати суспільну мораль, то вона втручається у внутрішній простір людини, порушуючи її свободи і права, а отже перетворюється в авторитарну чи навіть тоталітарну державу.

Однією із ключових груп населення, яка впливає на розвиток громадянського суспільства є молодь, яка є найбільш креативною і продуктивною силою. Сьогодні Україна здійснює активні євроінтеграційні

брангнення відтак ми повинні розглянути нормативні правові аспекти європейської молодіжної політики.

Забезпечення участі молоді в суспільному житті регулюється правовими актами Європейського Союзу: Переглянутою Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні (2003); Молодіжною стратегією Європейського Союзу на 2010–2018 рр. «Молодь – інвестування та надання можливостей»; Програмою Європейського Союзу «Молодь в дії» на 2014–2020 рр.[1, С. 21].

У Переглянутій Європейській хартії участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні окреслені принципи формування молодіжної політики на рівні громади та основні молодіжні пріоритети [2] :

- участь молоді в суспільному житті на місцевому і регіональному рівні повинна стати частиною загальної політики залучення громадян у суспільне життя;

- галузева політика повинна містити молодіжний вимір, у зв'язку із цим місцеві та регіональні органи влади мають дотримуватися положень Переглянутої Європейської хартії та забезпечувати на практиці різні форми участі, які визначатимуться за погодженням і спільно з молодими людьми та їх представниками;

- проголошені в Переглянутій Європейській хартії принципи та різні форми участі стосуються усіх молодих людей без дискримінації. Особливу увагу слід звернути на тих молодих людей, які належать до малозабезпечених верств суспільства, а також етнічних, національних, соціальних, культурних, релігійних та мовних меншин.

Основні принципи і перспективи розвитку молодіжної політики Європейського Союзу визначені Комюніке Єврокомісії ЄС «Підтримка повноцінної участі молоді в сфері освіти, зайнятості та в суспільному житті», де наголошено на необхідності сприяння і надання фінансової допомоги молодим європейцям з метою поліпшення рівня освіти, скорочення безробіття, участі в суспільному житті та прояві активної громадянської позиції, надання підтримки

молодим людям і створення сприятливих умов для розвитку їхніх здібностей у праці й активній участі у суспільному житті.

Пріоритети розвитку участі молоді визначені Стратегією ЄС для молоді до 2018 р. «Молодь – інвестування і розширення можливостей» (2009 р.)[3]:

- забезпечення повноправної участі молоді в житті суспільства за допомогою її залучення в громадське життя на місцевому і регіональному рівнях;
- залучення молоді до процесу участі в різних формах представницької демократії;
- підтримка молодіжних організацій та інших форм навчання;
- стимулювання участі неорганізованої молоді;
- забезпечення якості інформаційних послуг.

Співробітництво та обмін досвідом в галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді реалізується Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами. У сфері молодіжної політики співробітництво спрямовано на:

- сприяння інтеграції молоді в суспільство загалом, заохочуючи її активну громадську позицію та ініціативність;
- сприяння молоді в отриманні знань, навичок, та професійних умінь поза освітньою системою, зокрема розвиток волонтерства, та визнання цінності такого досвіду;
- активізацію співробітництва з третіми країнами;
- розвиток співробітництва між молодіжними організаціями в Україні, ЄС та його державах-членах;
- просування здорового способу життя, з особливим акцентом на молодь.

На залучення молоді до діяльності інститутів громадянського суспільства спрямований Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (від 27 квітня 2021 року № 1414-IX) [4]. Зазначений законодавчий акт визначає основні принципи діяльності молодіжних громадських організацій, форми їх підтримки, а також статус молодіжних та дитячих громадських організацій, їх права,

зокрема, на участь у підготовці та ухваленні рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді тощо.

Окрім молодіжного законодавства питання, пов'язані з розвитком участі молоді, відображено в низці інших нормативно-правових актів, що стосуються освіти, державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, діяльності громадських організацій та політичних партій, розвитку інститутів громадянського суспільства тощо.

Відтак ці нормативно-правові акти забезпечують активну громадянську участь молоді у суспільному житті.

Список використаних джерел:

1. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. – Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. – 100с.

2. Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні URL: http://humanrightsinukraine.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/eu_charter_ukr.pdf; <https://rm.coe.int/168071b58f> (Дата звернення 16.06.2024).

3. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – An EU Strategy for Youth: Investing and Empowering – A renewed open method of coordination to address youth challenges and opportunities {SEC (2009) 545} {SEC (2009) 546} {SEC (2009) 548} {SEC (2009) 549}/* COM/2009/0200 final*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009DC0200> (Дата звернення 16.06.2024).

4. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (від 27 квітня 2021 року № 1414-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

Леся Мукосєєва / Lesia Mukoseieva
*Голова ГО «Асоціація молодіжних
працівників України»,
завідувач відділу молодіжної роботи
ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр»
(м. Київ, Україна)*

**ВІД ПРОЄКТУ ДО ПРОФЕСІЇ: РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ В
УКРАЇНІ - 2012–2024 РОКИ**

**FROM PROJECT TO PROFESSION: DEVELOPMENT OF YOUTH WORK
IN UKRAINE - 2012–2024**

У контексті процесу європейської інтеграції в 2012 році на замовлення Міністерства молоді та спорту України Радою Європи було проведено дослідження стану молодіжної політики України. Міжнародні експерти на основі проведених ними фокусованих інтерв'ю з представниками молодіжної сфери з різних регіонів України дійшли висновку, що в нашій країні існує потужна молодіжна робота, але вона здійснюється по-різному в залежності від особи того, хто її здійснює, та регіону. Відповідно ними було й надано рекомендацію створити навчальну програму, яка б допомогла всім, хто впроваджує молодіжну роботу, однаково розуміти по-перше, що це таке, та, по-друге, здійснювати її на спільних принципах і засадах [1, С.124].

У відповідь на таку потребу у 2014 році Міністерство молоді та спорту України, Державний інститут сімейної та молодіжної політики за підтримки Програми розвитку ООН в Україні розробили та почали впроваджувати таку навчальну програму під назвою «Молодіжний працівник». Структура цієї Програми складалася з трьох рівнів: тренінги базового рівня (обов'язковий етап); тренінги спеціалізованого рівня (спеціалізоване навчання, направлене на розвиток та формування спеціальних компетентностей випускників базового рівня та підвищення їхньої кваліфікації); тренінги для тренерів Програми.

На початковому етапі її впровадження (2014–2015 рр.) тренінги проводилися лише на всеукраїнському рівні. Основним досягненням при цьому було те, що їх учасники уже ідентифікували себе як молодіжних працівників, та

у них формувалось розуміння того, що такого виду робота здійснюється і в інших регіонах України та необхідний обмін досвідом. А уже з 2016 року тренінгові навчання розпочали впроваджувати ще й на обласному рівні, поступово переходячи й на місцевий.

Реалізація програми «Молодіжний працівник» сприяла формуванню спільноти молодіжних працівників та спеціалістів, які впроваджують молодіжну політику на місцевому, регіональному та всеукраїнському рівні як з державного, так і громадського секторів.

Завдяки формуванню спільноти практиків молодіжної роботи в Україні розпочався бум на створення молодіжних центрів і просторів різного рівня та підпорядкування, молодіжних рад, впровадженню проєктів міжнародної технічної допомоги. Програма заснована на підходах і цінностях Ради Європи [Портфоліо], що сприяє євроінтеграції України.

Критична маса спеціалістів, які ідентифікують себе молодіжними працівниками, викликала потребу запровадження нової професії. У 2021 році, після тривалої адвокаційної кампанії, професія «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» була внесена до Класифікатора професій [2]. А з 2022 року розпочалась розробка професійного стандарту нової професії, що у 2023 році був затверджений Національним агентством кваліфікацій України [3]. Професійним стандартом передбачено три професійні кваліфікації молодіжних працівників (1, 2 та вища категорії), а також містяться вимоги до освіти (рівень і спеціальність), перелік компетентностей, вимоги до досвіду роботи.

Як бачимо, що за період реалізації даної Програми, волонтерська діяльність стала професією і сприяє досягненню цілей сталого розвитку ООН, участі молоді в процесах прийняття рішень на різних рівнях, визнання важливості внеску молодих людей у розбудову і відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Молодіжна політика в Україні. Висновки команди міжнародних оглядачів Ради Європи. Страсбург : Видавництво Ради Європи, 2013 р. 187 с.

URL: https://youth-worker.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/e_krzaklews-1.pdf
(дата звернення: 08.06.2024)

2. Національний класифікатор України «Класифікатор професій». URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk> (дата звернення: 08.06.2024)

3. Професійний стандарт / Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник). URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/fahivec-z-pitan-molodi-molodiznij-pracivnik> (дата звернення: 07.06.2024)

Любов Омельчук / Liubov Omelchuk
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач навчальної лабораторії «Юридична клініка»
Державного податкового університету
(м. Ірпінь, Україна)*

РОЛЬ ОРГАНІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

THE ROLE OF JUVENILE PREVENTION BODIES IN ENSURING THE RIGHTS OF THE CHILD IN WAR CONDITIONS

Під категорією «ювенальна юстиція» варто розуміти правову систему щодо захисту прав дітей, має у своєму складі установи і організації, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення скоєні неповнолітніми [1]. В умовах війни молодь перебуває в умовах постійного психоемоційного напруження через загрозу для власного життя, рідних, близьких, а також часто потрапляє у складні життєві та фінансові обставини, які можуть стати детермінантами вчинення кримінальних правопорушень. Також постійної уваги за таких умов потребують ті неповнолітні, які уже вчинили певні злочинні діяння, і тепер засобами ювенальної юстиції забезпечується їх виправлення.

У Законі України «Про охорону дитинства» зазначено, що «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – це дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із

законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини» [2].

В Україні розроблена і прийнята Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, котра визначає її основні важливі напрямки діяльності: «1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – превентивний поліцейський захід, що застосовується стосовно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування; 2) профілактика адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей – діяльність підрозділів НПУ, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень; 3) профілактичний облік дітей – комплекс заходів із взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота» [3].

Основними завданнями підрозділів ювенальної превенції є: «– профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; – ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; – участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; – вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому

поводженню з дітьми; – вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; – провадження діяльності, пов’язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти; – взаємодія з іншими підрозділами Національної поліції України, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей» [3].

Зауважимо, що в умовах війни реалізацію завдань ювенальної превенції ускладнює на проблема зміни постійного місця проживання дітей, в тому числі і тих, що перебувають на обліку в органах ювенальної превенції за попереднім місцем проживання. Зокрема, якщо вести мову про переміщення дітей із окупованих території, то досить часто можуть бути втрачені відповідні бази даних з інформацією про такого неповнолітнього через руйнування, які завдає окупаційна армія. Тому сьогодні представники органів ювенальної превенції постійно налагоджують та перебувають у комунікації із волонтерами, педагогами, центрами проживання тимчасово переміщених осіб для забезпечення оперативного моніторингу ситуації та виявлення молоді, які або схильні до неправомірної поведінки, або потребують особливої соціально-психологічної адаптації. Такі виклики мають бути враховані у подальшому унормуванні діяльності органів ювенальної юстиції в умовах воєнного стану, аби інституційно сприяти захисту прав дітей та забезпеченню їх нормального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ювенальна юстиція. Вільна енциклопедія Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B2%D0%B5F>
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

Марина Остапенко / Maryna Ostapenko
*доктор політичних наук,
старший науковий співробітник
НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ НА РІВНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FORMS OF SOCIAL ACTIVITY OF YOUTH AT THE LEVEL OF COMMUNITY IN THE CONDITIONS OF WAR

Розглядаючи форми соціальної активності молоді на рівні громади в умовах воєнного стану, слід виокремити декілька аспектів цієї проблеми.

У науковому середовищі напрямами соціальної активності молоді визначаються такі: активність у науково-освітній сфері (участь у діяльності наукових та освітніх фондів, підготовка та реалізація наукових та освітніх проєктів тощо), у спортивній і екологічній сферах; волонтерська діяльність; участь у діяльності культурно-мистецьких громадських організаціях, рухах; молодіжне підприємництво [4, с. 150].

Також слід додати рівні, на яких молоді люди можуть виявляти соціальну і громадянську активність: національний рівень (участь у молодіжних соціальних проєктах на рівні держави; долучення до діяльності громадянського суспільства через участь у громадських організаціях тощо); рівень територіальних громад (участь у молодіжних соціальних проєктах, що реалізуються на рівні громади; відвідування клубів за інтересами; участь у місцевому референдумі, виборах; участь у загальних зборах громадян громади; долучення до колективних та індивідуальних петицій; участь у громадських слуханнях; участь у роботі органів громади тощо); рівень навчального закладу та інші.

До початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну пріоритетним серед окреслених напрямів у молоді була активність у науково-освітній сфері. На другому місці була участь у волонтерських організаціях, які надавали

матеріальну, фінансову та психологічної допомогу учасникам АТО та внутрішньо переміщеним особам та іншим. Третім напрямом була соціальна активність у культурній та освітній сфері [4, с. 150].

На тлі збройної агресії РФ в Україні молодь бере активну участь у захисті України. Зросла частка молоді, яка почала займатися волонтерською діяльністю. Зокрема, одна третина молодих людей приєдналася після початку повномасштабного вторгнення, а ще 13% займалися раніше і продовжили це робити у 2022 році. Якщо порівняти ситуацію з волонтерством до і після повномасштабного вторгнення, то найбільш вражаючою зміною було збільшення частки молоді, яка почала займатися волонтерством: з 6% (у 2021р.) до 30% (у 2022 р.) [1, с. 57].

Серед форм волонтерської діяльності з початку повномасштабного вторгнення, молодь відмічає такі: збір коштів для Збройних сил України; допомога на місцях; надання допомоги військовим (придбання обладнання, медикаментів тощо); надання допомоги внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО) та збір коштів на інші благодійні цілі; допомога малозабезпеченим, інвалідам та людям похилого віку; участь в озелененні міста чи села; участь в прибиранні та впорядкуванні території; допомога тваринам тощо [1, с. 58].

У 2022 році визначається зростання бажання молоді брати участь у вищезазначених формах волонтерської діяльності (таблиця 1)

Таблиця 1

Участь молоді у сферах волонтерської діяльності, 2022 рік (у %)

Форма волонтерської діяльності	Брав участь з початку повномасштабного вторгнення	Долучився б до сфери волонтерської діяльності
Збір коштів для ЗСУ	33	43
фізична допомога на місцях	19	26
допомога військовим (закупівля спорядження, медикаментів тощо)	18	23
допомога ВПО або біженцям	16	20
збір коштів на інші благодійні цілі	13	17
допомога нужденним, сиротам та людям з інвалідністю, літнім людям	6	13

організація та збір гуманітарної допомоги	11	15
участь в прибиранні та впорядкуванні території	4	13
участь в озелененні свого міста/села	2	10
допомога людям похилого віку	2	7

Складено за: [1, с. 58].

Як можна побачити, поширеною волонтерською діяльністю серед молоді, якою вони займаються або до якої хотіли б долучитися, є: «збір коштів для ЗСУ; фізична допомога на місцях, допомога військовим, ВПО або біженцям, а також збір коштів та організація і збір гуманітарної допомоги» [1, с. 57]. На наш погляд, показники щодо «допомога на місцях, надання допомоги ВПО та малозабезпеченим людям, людям похилого віку; участь у прибиранні та впорядкуванні територій; організація та збір гуманітарної допомоги; участь в озелененні свого міста/села» можна розглянути також і у контексті соціальної активності молоді на рівні громади.

Варто додати, що після закінчення війни молодь планує брати участь у відбудові та розвитку України та своїх громад. Слід зазначити, що за результатами вище згаданого опитування, у 2022 році частка молодих людей, які не планують покидати рідні міста, зросла з 48% (у 2021 році) до 66% (у 2022 році) [1, с. 32-33]. Опитування молоді, яка виїхала з України, зафіксувало, що більше половини з них (64%) планують повернутися до попереднього місця проживання, 2% – до іншого міста, 6% – ніколи не повернуться, частина ще не визначилися [1, с. 35-36]. Ці результати свідчать про те, що переважна більшість молодих людей в Україні хочуть повернутися жити до рідних міст.

Також важливим вважаємо те, що у 2022 році опитування молоді продемонструвало, що 72% молодих людей «готові долучатися до процесу відновлення у своїй громаді; лише 1% відповіли, що вже це роблять» [1, с. 65]. Результати опитування 2023 року визначили, що 79% молоді, яка проживає в Україні «виявляє бажання бути долученою до відновлення України» [3]. Значна частина української молоді, опитаної в Польщі, виявила готовність долучитися до цих процесів: «хотіли би – 83% («точно хотіли б» – 40%; «швидше хотіли б» – 43%)» [3].

Окремої уваги заслуговує питання соціальної активності молоді в деокупованих та прифронтових громадах. Звісно, це окрема тема, але варто вказати, що дослідження цих громад наприкінці 2023 року фіксують, що війна спричинила певну соціальну ізоляцію та роз'єднання людей як у середині громад, так і громад одна від одної, від інших областей [2]. Це позначається на соціалізації, комунікації мешканців громад, і молоді зокрема [2].

Серед потреб мешканців опитаних громад (це населення Чернігівської, Сумської, Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Миколаївської та Херсонської областей) актуальною є потреба у «живих зустрічах, відчутті соціального тіла громади (масові заходи), обміні думками, спільності переживання емоцій ... суспільних просторах, де можна зустрітися з однолітками та поспілкуватися» [2]. Більшість заходів у громадах через дотримання безпеки проводяться в онлайн-форматі. Опитування стосувалося культурних практик та потреб і визначило такі форми культурного дозвілля молоді: зустрічі з друзями; перегляд контенту в соціальних мережах; перегляд телепередач вдома; прослуховування музики; читання; заняття творчістю чи хобі; заняття спортом; гра у настільні ігри та інші. 11% опитаної молоді присвячують вільний час волонтерству [2].

Ситуація воєнного часу вплинула на молодих людей, змінивши їхнє життя і загостривши багато негативних почуттів і станів (таких як страх за своє життя і життя своїх близьких, незахищеність, невпевненість тощо). З іншого боку, сьогодення складна ситуація не може позбавити молодих людей бажання жити повноцінним і активним життям – вчитися, працювати, займатися спортом, самовдосконалюватися тощо. Держава, громада мають створювати можливості для такого розвитку, забезпечуючи безпекові умови для цього, сприяти зміцненню ідентичності молоді зі своєю громадою. Об'єднання зусиль органів місцевої влади і молодіжне представництво є запорукою успіху активності молоді на рівні громади.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на молодь в Україні. ГО «Аналітичний центр Cedos» і дослідницька агенція «Info Sapiens». 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vplyv-viyny-na-molod-v-ukrayini>

2. Культурні практики та потреби для відновлення населення у деокупованих та прифронтових громадах. Соціологічна група «Рейтинг». 29.01.2024. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kulturni_praktiki_ta_potrebi.html

3. Мріємо та діємо. Дослідження молоді: Україна та Польща: ключові висновки / Info Sapiens, Соціологічна група Рейтинг. Опитування червень-липень 2023. URL: <http://surl.li/ulimh>

4. Рудська М. Соціальна активність молоді: основні напрями та чинники розвитку. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАН України. Том 1. 2016. Випуск 44. С. 149-154.

Марина Попатенко / Maryna Popatenko
Голова правління ГО «Асоціація молодіжних працівників України»,
заступник Міністра молоді та спорту України (2020-2023)
(м. Київ, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

CURRENT STATE OF YOUTH POLICY IN UKRAINE

У молодіжній політиці в Україні станом на 2024 рік за останні 10 років відбувся значний прогрес у розробці та впровадженні нормативно-правової бази, покликаної сприяти процесу її формування та реалізації, а також забезпеченню прав молоді в Україні.

Також варто зауважити, що в сфері формування та реалізації молодіжної політики вибудована значно розгалужену мережа, яка при належній організації роботи, якісному програмному забезпеченні, наявності відповідних фахівців, діджиталізації та застосуванні всіма стейкхолдерами принципів визначених основним галузевим законом, забезпечить стійкість системи та її вдосконалення.

Основним нормативно-правовим документом цієї системи є Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [1], який визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, а також визначає головні акценти та дороговкази у сфері молоді та державної молодіжної політики.

Варто зазначити що Закон оновлює підхід до молодіжної політики, зокрема у ньому йдеться про такі три основні аспекти: участь молоді, молодіжну інфраструктуру та фінансування молодіжної сфери.

Отже відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року (№1414-IX) молодіжна політика в Україні здійснюється з дотриманням таких принципів:

1) рівності прав дітей та молоді – недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками;

2) участі молоді – створення механізмів та гарантій залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, повага до поглядів та переконань молоді;

3) обґрунтованості – всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, що визначаються за результатами соціологічних опитувань, статистичної інформації, наукових досліджень з урахуванням національного та міжнародного досвіду;

4) міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії – залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики.

Дотримання кожного з цих принципів має неабиякий вплив та посилення спроможності та стійкості системи молодіжної політики, яка як ніколи на тлі війни Росії проти України, демографічними втратами та перспективами, міграцією та відтоком молоді з України потребує підтримки та розвитку мережі впровадження молодіжної роботи в Україні.

Отже розглянемо нормативне правове підґрунтя з точки зору його класифікації за інструментами реалізації молодіжної політики в Україні.

Реалізація Закону передбачає визначення першочергових стратегічних векторів, куди варто спрямувати зусилля всіх стейкхолдерів задіяних до системи на сьогодні.

Національна молодіжна стратегія до 2030 року [2], рамковий документ який передбачає запровадження нових підходів для розвитку молоді в Україні та визначає ключові напрямки консолідації дій та зусиль держави, всіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій у справі підтримки становлення та розвитку молоді.

Стратегія визначає ключові напрями:

безпека – підвищення безпечності середовища і посилення життєстійкості молоді;

здоров'я – формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни;

спроможність – залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей;

інтегрованість - підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу.

Створення умов для розвитку молодіжних організацій, а також створення додаткових можливостей для становлення, розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності молоді, реалізації її конституційних прав і свобод, утвердження у молодіжному середовищі здорового способу життя, сприяння

ініціативі та активності молодих громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства й держави є головною метою даної Стратегії.

Наскрізна, в Стратегії наголошує на визначенні підтримки молодіжних ініціатив, конкурсів, і проєктів, які сприяють самореалізації молоді та її активній участі в ухваленні рішень. Це підкреслює роль молодіжних центрів як одних з ключових акторів у втіленні цієї складової стратегії, надаючи молоді необхідний ресурс та платформу для реалізації їхнього потенціалу та молодіжних працівників – професійно підготовлених фахівців.

Також у стратегії окреслено необхідність розбудови мережі молодіжних центрів по всій країні як ефективного інструменту роботи з молоддю. Таке розширення сприятиме доступності молодіжних послуг для ширшого кола молодих людей та їхньому залученню до активного суспільного життя.

Стратегія визначає підготовку кваліфікованих фахівців, що працюють з молоддю, включаючи молодіжних працівників та представників молодіжних центрів, як один із пріоритетів. Це забезпечує високу якість надання послуг молодіжними центрами та ефективну реалізацію молодіжних програм.

Одним з ключових аспектів Стратегії є активне залучення молоді до процесу прийняття рішень на різних рівнях, від місцевого до національного. Розвиток молодіжних рад та інших форм представництва молоді, які є критичним для забезпечення їхнього голосу в суспільстві та участі в формуванні молодіжної політики.

Ці основні напрямки Національної молодіжної стратегії створюють міцну основу для ефективної роботи, але основну і важливу роль знову ж відіграє міжвідомча та міжсекторальна співпраця.

Варто зазначити про другий за значенням та створенням можливостей для розвитку нормативно-правовий акт – Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки [3], яка визначає основні завдання у заходи, інструменти щодо створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя.

Виконання програми передбачає знову ж таки комплексний підхід, що об'єднує низку заходів, спрямованих на розвиток різних аспектів життя молоді, включаючи освіту, зайнятість, здоров'я, волонтерство, культуру та спорт, з метою забезпечення їхнього всебічного розвитку та успішної інтеграції в суспільство.

Як зазначалось вище, підзаконними нормативно-правовими документами слугують Постанови Кабінету Міністрів України та Накази Міністерства молоді та спорту України, які деталізують структуру здійснення молодіжної роботи, зокрема функціонування молодіжних центрів та просторів, підготовку фахівців з молодіжної роботи, підтримку та розвиток молодіжних та дитячих громадських організацій та об'єднань, забезпечення розвитку інструментів участі молоді та міжнародне співробітництво тощо.

Серед таких документів варто відзначити ключові.

- ***Розвиток та підтримки молодіжних центрів України:***

Постанова КМУ від 20.12.2017 р. № 1014 «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 02.04.2019 № 1648 «Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 30.07.2019 № 3884 «Про затвердження Умов оплати праці працівників молодіжних центрів».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 № 3284 «Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 09.12.2021 р. № 4798 «Про затвердження Рекомендацій щодо організації роботи молодіжного простору».

- ***Підготовка та розвиток фахівців з молодіжної роботи – молодіжних працівників:***

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 № 4334 «Про затвердження Порядку реалізації програми «Молодіжний працівник».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 22.03.2023 р. № 1564 «Про затвердження професійного стандарту «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)».

Методичні рекомендації щодо впровадження професійного стандарту «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)».

- Забезпечення участі молоді у прийнятті рішень:

Указ ПУ №14/2022 від 17.01.2022 р. «Питання Ради з молодіжних питань».

Постанова КМУ від 10.09.2022 р. № 1011 «Про затвердження порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України».

Постанова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198 «Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи».

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 11.11.2021 р. № 4370 «Про затвердження Рекомендацій щодо засад діяльності радників з питань молоді».

- Підтримка проєктів молодіжних та дитячих громадських організацій та об'єднань, підтримка ініціатив молоді та інших суб'єктів молодіжної роботи:

ЗУ «Про молодіжні та дитячі громадські організації».

Постанова КМУ від 12.10.2022 р. № 1049 (зі змінами) «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проєктів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка».

Постанова КМУ від 22.02.2016 р. № 116 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів державної молодіжної політики та утвердження української національної та громадянської ідентичності».

Постанова КМУ від 28.02.2023 р. № 182 «Деякі питання Українського молодіжного фонду».

- ***Розвиток молодіжного співробітництва та молодіжні обміни:***

УГОДА між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви (підписано 28.08.2015).

Постанова КМУ від 09.12.2015 р. № 1016 «Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви».

ДОГОВІР між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю (підписано 09.09.2015).

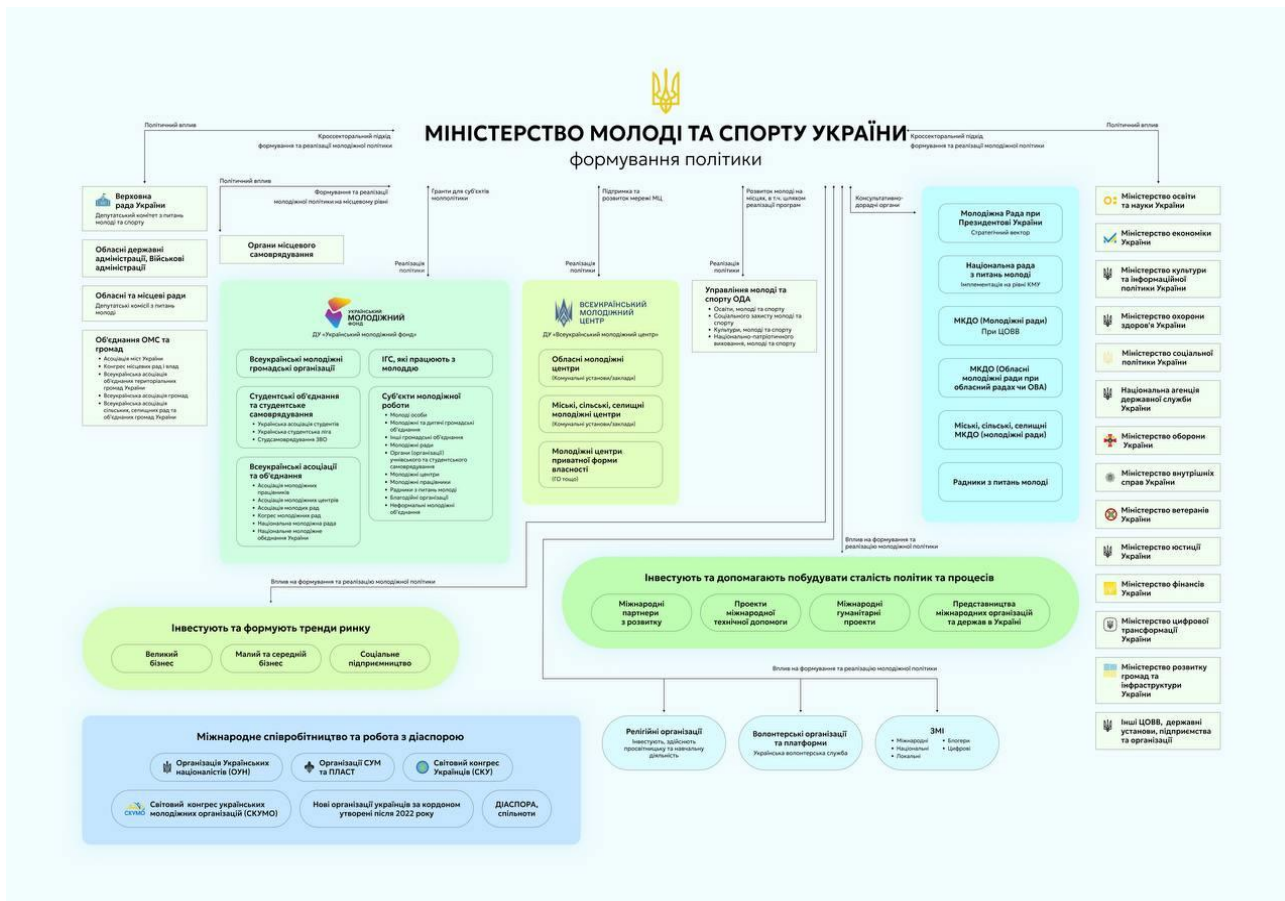
Постанова КМУ від 09.12.2015 р. № 1017 «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю».

Накази Мінмолодьспорт «Про затвердження Порядків здійснення обмінів молоддю України та Литви, України та Польщі та проведення відповідних заходів».

Отже, якщо поглянути на наявну мережу формування та реалізації молодіжної політики та молодіжної роботи в Україні, вона виглядає наступним чином (схема 1). У зазначеній схемі можна прослідкувати зв'язки та можливості міжсекторальної взаємодії.

Кожен зазначений стейкхолдер є важливим у загальній системі роботи з молоддю, та може виконувати унікальну функцію, спрямовано на розвиток молодої людини та ведення її по шляху розвитку та процвітання.

На сьогодні описана система роботи з молоддю потребує посилення в першу чергу політичної уваги, посилення налагодження міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії що сприятиме як створення умов для молоді, яка проживає в Україні так і налагодження зв'язків з молодими українцями за кордоном, де надійними партнерами є представники організацій що працюють в діаспорі.

На локальному та національному рівні окремої уваги потребує посилення фінансування програма, підтримка громадського сектору, зокрема інституційна підтримка. Варто звернути увагу на стратегічному рівні консолідацію зусиль міжнародних партнерів, які на сьогодні мають велику кількість програм спрямованих на молоді України та достатньо активно залучають до співпраці громади України та громадський сектор. Окремої уваги потребує підготовка фахівців та посилення діалогу між молоддю та представниками влади як на центральному рівні так і на локальному.

Молоді люди з одного боку як найактивніша та прогресивна частина суспільства на сьогодні також є вразливою категорією.

Саме на молодь України покладається неабияка роль – Перемога та відновлення України, трансформація та збереження суб'єктності у Світі.

Це задача кожного сектору – освіти, економіки, безпеки тощо, які мають свій унікальний вплив та створення відповідних можливостей.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

2. Про національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 579 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

Ілона Рашковська / Iлона Rashkovska

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри практичної психології,
перший заступник директора
НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

НАПРЯМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ПОДІЙ ЕПІДЕМІЇ COVID-19 ТА ВОЄННОГО ЧАСУ

DIRECTIONS OF PRESERVING THE MENTAL HEALTH OF STUDENTS DURING THE CRISIS EVENTS OF THE COVID-19 EPIDEMIC AND WARTIME

Умови життя, навчання, професійної діяльності населення України на сучасному етапі постійно змінюється під впливом стресових факторів. Спочатку люди перебували в ситуації життя в умовах епідемії COVID-19, зараз, не до кінця завершивши одну проблему населення країни намагається вижити в умовах російської агресії. Звичайно, людська психіка важко сприймає таку інтенсивну зміну подій. Серед цих подій весь час існує думка про те, як зберегти свою безпеку та безпеку рідних та близьких. Так, і у варіанті проживання в умовах

епідемії, і у варіанті існування в умовах воєнного часу мова іде про постійну загрозу здоров'ю та життю людини. Тому невпевненість у завтрашньому дні, психологічна безпорадність та неготовність людей сприйняти таку інтенсивність подій, пов'язаних із загрозою життю, яку вони спостерігають в інформаційному потоці, в умовах зміни звичного ритму життя, поява масштабної нестабільності, спровокованої соціально-економічними труднощами, спричинює вплив на психічний стан людини. Відмітимо, що неготовність спеціалістів до такої ситуації не могла не відбитися на житті української молоді. Тому підготовка спеціалістів з психічного здоров'я є дуже важливою. У цьому контексті особливо цінним є проведення заходів для психологічної підтримки населення у напрямках просвітницької, діагностичної, корекційної та інших видів робіт з метою попередження та подолання страхів, панічних атак, фобій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає психічне здоров'я як «динамічний процес повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад» [4]. Проблеми, які пов'язані з психічним здоров'ям, є зараз вкрай актуальними. Одним із чинників, що впливають на психічне здоров'я людини – її професійна діяльність. Провідним видом діяльності для студентів є навчально-професійна діяльність, яку забезпечує заклад вищої освіти. Дана діяльність вимагає від студента більшої навчальної і наукової активності, засвоєння нових психологічних норм і соціокультурного розвитку. Саме в процесі навчальної діяльності та через неї досягаються основні цілі підготовки фахівців [1, с.112]. Тому заклади освіти повинні йти в авангарді заходів, що сприяють поліпшенню та збереженню психічного здоров'я студентів. Аналіз сучасної психологічної літератури дозволяє зробити висновок, що основними методологічними підходами до розуміння здоров'я є філософські, медичні, валеологічні, психологічні, соціальні тощо. Вивчаючи дану проблему, О. Ісакова розкриває велику значущість не фізичних, а, саме психологічних аспектів здорового способу життя. В свою чергу, Г. Апанасенко розглядає здоров'я як динамічний стан людини, що детермінується резервами механізмів

самоорганізації. За позицією Ю. Бойчука, Н. Науменко та інших спеціалістів даної галузі «духовне здоров'я», або «ментальне здоров'я» розглядається як складна інтегрована особистісна якість. Відомі психологи Ю. Приходько і В. Юрченко трактують психічне здоров'я як «як адекватність особистісних проявів (реакцій) навколишньому середовищу, зовнішнім впливам, критичність і можливість приймати норми і правила соціуму, пластичність щодо життєвих обставин, що змінюються, і здатність будувати (планувати) перспективи майбутнього» [3]

Далі, досліджуючи структурні компоненти здоров'я, такі як біологічний, психологічний, соціальний, багато вчених зазначають, що на кожному з визначених рівнів здоров'я має свої особливості прояву серед них психологи та педагоги: Л. Карамушка, І. Коцан, Г. Ложкін, С. Максименко, М. Мушкевич, Л. Терлецька та інші. Цікавий погляд наступних вчених І. Аршава, С. Максименко, Д. Носенко містить думку, що психічне здоров'я людини в термінах динаміки проживання нею відповідних психічних станів, що відображають рівень задоволеності/незадоволеності людини життям, а також психологічним і соціальним благополуччям.

За даними, підготовленими ГО «Аналітичний центр Cedos» станом на листопад 2023 року найпоширенішими викликами від війни для молоді, що мають відбиток на стані психічного здоров'я молоді стало: зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%). Крім того, 18% зазначили розрив стосунків і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16% – переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї), 14% – смерть друзів або членів сім'ї, 6% – пошкодження житла і стільки ж – отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї). На відміну від 2022 року суттєво зросла стурбованість здоров'ям (власним або близьких) – 50% проти 35% у 2022 році; а також стурбованість психічним здоров'ям – 22% проти 11% у 2022 році. Відсутність грошей, яка в 2022 році була топ-проблемою молодих людей, відійшла на другий план після здоров'я та блекаутів (її зазначили 31%), але дохід респондентів суттєво знизився: якщо в 2022 році 23% зазначили, що їм не

вистачає на харчування та/або вистачає лише на покриття базових потреб, то в 2023 році до цієї категорії потрапило вже 40% [4]. Зараз теж знов зросла кількість стресових ситуацій від постійного відключення світла і неможливості нормально закінчити початковий рік у 55% студентської молоді. Враховуючи важливість та актуальність даної теми для сучасного населення країни та молоді зокрема, діяльність багатьох організацій та громадських діячів направлена на розробку та впровадження реальних дій щодо збереження психічного здоров'я. Так, Міністерстві охорони здоров'я спільно з Офісом першої леді та іншими партнерами ініціювали створення «Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки», яка передбачає: залучення фахівців ВООЗ до розроблення моделі системи надання психологічної допомоги; підготовлення покрокового плану реалізації моделі після її обговорення з представниками професійної спільноти, експертами; побудову системи навчання, сертифікації, моніторингу якості підготовки психологів, психотерапевтів, лікарів психологів; проведення навчання сімейних лікарів, психологів, соціальних працівників, освітян методик надання психологічної підтримки; формування реєстру фахівців і методик, систематизація даних, розробка моделі перенавчання й перепідготовки кадрів і системи їх залучення З'ясувалося, що люди в різних країнах визначають однакові загрози й приводи для тривоги – від війни до фінансової неспроможності. Щодо молоді, то вона більш емоційно пригнічена тим, що відбувається в країні. Це руйнує популярний міф про витривалість молоді – вона дуже емоційно пригнічена. На 10% більше, ніж старше покоління! [4] Разом з дружиною Президента Оленою Зеленською у межах Національної стратегії безбар'єрності розпочато проєкт «Реабілітація травм війни в Україні» (2022). Проєкт передбачає план заходів за трьома складовими: освітня, оснащення і нормативно-правова. У межах освітньої складової заплановано створити курси з надання реабілітаційної допомоги та лікувальної фізичної культури, які зможуть пройти фахівці сфери охорони здоров'я по всій країні.

Проте, однією з важливих умов формування загальнокультурних та моральних засад формування здорового способу життя у молоді є особистісний приклад батьків, викладачів, вчителів тощо по зміцненню фізичного та психічного здоров'я. Але, враховуючі життя молоді в умовах епідемії COVID-19 та воєнного часу часто ті, хто повинен демонструвати приклади роботи над своїм ментальним здоров'ям часто самі не можуть опанувати (в силу постійного стресу) його основи. Отже, є запит на те, щоб і з молоддю (як і з всіма віковими категоріями населення) активно працювали психологи та соціальні працівники. Але, проблема в тому, що студенти та молодь не завжди звертаються самі, тому наша задача в широкій пропаганді психологічних методів супроводу та профілактики стресових ситуацій, в проведенні психоедукаційних заходів та всебічній психологічній допомозі. Бо за словами першої леді: «вона (психологічна допомога) може не постукати. Ось це – самостійно звернутися до психолога – залишається глобальною проблемою для всіх вікових груп. Першочерговою задачею зараз є створення та ефективна робота консультаційних пунктів для студентів, викладачів, вчителів, тобто всіх, хто бере участь в навчальному процесі та забезпечує збереження психічного здоров'я молоді.

Список використаних джерел:

1. Перепелюк Т.Д., Гриньова Н.В. Особливості психічного здоров'я студентів в умовах пандемії. Вчені записки ТНУ імені Вернадського: Серія: Психологія. С. 110-114
2. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник (за науковою редакцією В.Г. Кремня, Київ: ТОВ «Юрка Любченка, 2020, 243 с.
3. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник – довідник: навч. Посібник К.Каравелла, 2012. 328 с.
4. https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/

Оксана Сіра / Oksana Sira
*кандидат філософських наук,
завідувач відділу НДЦ «Інститут соціально-правових
та політичних досліджень імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION AND MARITAL STATE IN UKRAINE

Важливість національно-патріотичного виховання складно переоцінити на будь-якому етапі державотворення. А в період воєнних дій увага до виховного процесу безперечно зростає, адже в цей період уже для всіх стає очевидним, що патріотичне виховання виступає суттєвим чинником у забезпеченні національної безпеки, сприяє зміцненню обороноздатності держави. І саме в такі періоди проявляються/стають очевидними його результати, особливо не доопрацювання чи прорахунки. Так, першим поштовхом до такої «ревізії» дій влади в питанні національно-патріотичного виховання (далі – НПВ) стала у 2014 році агресія росії проти нашої держави. Зрозумілим було, що багато в чому ця ситуація стала наслідком відсутності на державному рівні єдиної політики та розуміння його суті. А це в свою чергу призвело до появи регіональних програм, концепцій, планів, заходів, що перебували в різних ідеологічних площинах і, відповідно, ставили процес виховання патріотів у залежність від «містечкових» вподобань та пріоритетів. Останнє ж жодним чином не сприяло національній консолідації та суперечило принципам державності України.

Саме у соціальному середовищі був сформований значний запит та очікування на дії держави щодо спрямування нею зусиль не просто на виховання патріотично налаштованого громадянина, а на формування у нього національної свідомості на основі національних цінностей, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Так, у 2015 році на державному рівні розпочався процес запровадження єдиного підходу у цій сфері.

Зміни відбувались як у інституційній площині, так і в законодавчій. Зокрема у Міністерстві молоді та спорту України було створено відділ національно-патріотичного виховання, на який покладалась завдання з координування роботи ЦОВВ з даного питання, а також створено при Кабінеті міністрів України Міжвідомчу комісію з питань національно-патріотичного виховання під головуванням Віце-прем'єр-міністра. А на законодавчому – указом Президента України було затверджено Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, в якій зазначалось, що «національно-патріотичне виховання має набути характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй державі» [1].

Можна стверджувати, що саме ці зміни стали відправною точкою і початком запровадження системного підходу до формування та впровадження державної політики у сфері НПВ як на державному, так і місцевому рівні. Не вдаючись до детального аналізу подальших змін, зазначимо лише окремі основні моменти. Так, в системі освіти була прийнята Концепція НПВ дітей та молоді [2], впроваджувалась у закладах освіти військово-патріотична гра «Сокіл» (Джура), обласними місцевими державними адміністраціями розроблялись та приймались програми НПВ, створювались Координаційні ради з питань НПВ тощо. Запроваджені зміни потребували впровадження НПВ з розумінням його суті. Однак у частині регіонів України спостерігалось своєрідне, неоднозначне сприйняття поняття «національного», що створювало різноманітні перепони чи спрощення даного процесу. Можна говорити, що така ситуація була більшою мірою обумовлена надто спрощеним та не завжди конструктивним розумінням таких понять як «націоналізм» та «український націоналізм». Стосовно останнього можна говорити і про певну його дискредитацію. Слід визнати, що у багатьох було сформоване певне уявлення про включення його в такий ланцюг понять, як: нація-націоналіст-націоналізм-фашизм *(Знайшло своє підтвердження*

під час проведення автором фокус-групових дискусій у 2018 році у східних та південних областях). Було очевидним, що є необхідність прийняття окремого закону про НПВ, де б чітко було визначено основні поняття, суб'єкти даної політики та їх обов'язки. Було розпочато роботу над його підготовкою, і як не прикро визнавати, якби не повномасштабне вторгнення у 2022 році, то шанси прийняття такого закону були мізерними. Однак, знову ж таки в умовах реальних загроз національному суверенітету держави стає можливим прийняття необхідного законодавчого підґрунтя, а саме у грудні 2022 року Верховною Радою України прийнято закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». У світлі запровадження даної політики національно-патріотичне виховання стає її складовою, та трактується як «наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України» [3].

Отже бачимо, що маємо значний запит на НПВ під час саме глобальних викликів існування держави та здійснюються необхідні кроки на державному рівні для більш цілісної і системної роботи. Однак є й зворотний бік певних таких модифікацій, зокрема з фактично запровадженням нової державної політики з утвердження української національної та громадянської ідентичності робота з впровадження НПВ отримала як позитивні зрушення, так і має певні виклики.

Зокрема з позитивних моментів слід виділити чітке визначення основних термінів в тому числі й таких як «національна ідентичність» та «громадянська ідентичність». З одного боку таке чітке розділення термінів цих термінів вносить ясність для фахівців даної сфери в розумінні суті цього виховного процесу. А з іншого – передбачає, що процес їх формування має бути взаємодоповнюючим та

взаємообумовленим, оскільки вони є різними але головними сторонами нації/державотворення.

Іншим важливим моментом є те, що прийняття вищезазначеного закону доповнило той необхідний базис, на який мають спиратися на регіональному та місцевому рівні при реалізації даної політики. Зокрема були внесені зміни у закон «Про місцеве самоврядування в Україні», де до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад додано було підпункт про «сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, створення умов для національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти». Це стало важливою зміною, адже відповідно до принципу децентралізації державного управління основні питання мають вирішуватись саме на тих рівнях і чітка фіксація у повноваженнях щодо національно-патріотичного виховання створює умови для його розвитку на рівні територіальних громад. Зокрема й завдяки тому, що кожне повноваження органу місцевого самоврядування обов'язково має бути закріплене за тим чи іншим структурним підрозділом виконавчих органів або за окремою посадовою особою. Адже без такої чіткої фіксації – НПВ часто залишалось поза достатньою увагою у представників влади у територіальних громадах.

З певних моментів, що можна охарактеризувати скоріш негативно, є те, що національно-патріотичне виховання, ставши частиною новоствореної державної політики зазнає не лише певного коригування у своєму впровадженні. Тут присутнє й уповільнення певних процесів, а здобутки, що були досягнуті раніше, не отримують достатнього продовження в систематичній роботі. Адже нині відбуваються зміни як в нормативно-правовому полі, так й організаційному. Так, замість Стратегії національно-патріотичного виховання, прийнята Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності (далі УНтГІ), розробляється державна програма УНтГІ, такі ж процеси відбуваються і в областях – Координаційні ради з питань НПВ, переформатовують у ради з питань УНтГІ і т.д.і т.п.. Багато чого при цьому залежить від поінформованості

на місцях щодо необхідних змін саме від центральної влади. А те, що такі пояснення там потрібні свідчать і результати нашого опитування, що проводилось в рамках виконання науково-дослідної роботи «НПВ в умовах децентралізації в Україні».

Так, серед основних проблем, що відчувають фахівці в територіальних громадах, які відповідальні за НПВ, є недостатня методична та організаційна підтримка. Останнє ж є актуальним в першу чергу для тих фахівців, які мають незначний досвід роботи з національно-патріотичного виховання у своїй громаді (таких за даними нашого обстеження є майже третина опитаних). Вони потребують інформації, що є базовою для необхідного початку роботи, зокрема щодо таких питань як: яка відповідальність органів місцевого самоврядування; з чого слід починати, як організувати роботу на рівні свого відділу; з ким комунікувати далі; які є шляхи розвитку НПВ в громаді, як налагоджувати співпрацю з органами державної влади, з громадянським суспільством? Як бачимо, тут передусім важливим є знання необхідної нормативно-правової бази, що за самооцінкою опитаних фахівців у них є на рівні 3,5 бали за 5-ти бальною шкалою.

Безперечно, за таких умов необхідним є проходження даними фахівцями відповідного навчання. Однак, за останні три роки більшість респондентів його не проходили (семінари, тренінги тощо). Відповідно у опитаних фахівців є сформований запит на інформацію щодо різноманітних питань НПВ. Окрім нормативно-правового забезпечення є запит щодо організації роботи з НПВ безпосередньо у місцевих закладах – освіти, культури, центрах НПВ чи молодіжних центрах/просторах; які сучасні форми та методи роботи з молоддю; особливостей роботи в умовах воєнного стану тощо.

Можна говорити, що такий значний запит на методичне забезпечення і його недоотримання є прямим наслідком недостатньої уваги держави до методичної та науково-дослідної роботи у даній сфері. Хронічне недооцінення (недофінансування) цих напрямків призводить до недоотримання фахівцями актуальної інформації і відповідно унеможлиблює вчасне реагування на виклики.

Це по суті має бути безперервна робота з моніторингу як громадської думки (особливо молоді), так і зворотного зв'язку від фахівців на місцях, задоволення їхніх запитів та потреб.

Отже бачимо, що мета державної політики у сфері національно-патріотичного виховання є об'єктивною, відповідає потребам громадян та її досягнення потребує більшого ресурсного забезпечення й системної організації.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки : Указ Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015/paran16#n16> (дата звернення: 21.05.2024).

2. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки від 16.06.2015 № 641 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 21.05.2024).

3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2834-20> (дата звернення: 20.05.2024).

Євген Сірий / Evgen Siryy`
*доктор соціологічних наук, професор,
завідувач відділу НДЦ «Інститут
соціально-правових та політичних досліджень
імені Олександра Яременка»
УДУ імені Михайла Драгоманова, ІС НАНУ
(м. Київ, Україна)*

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ТА
ПРАКСЕОЛОГІЧНІ РІВНІ**

STUDY OF THE STATE AND PROBLEMS OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF YOUTH IN THE CONDITIONS OF WAR: SOCIOLOGICAL AND PRAXEOLOGICAL LEVELS

Суспільні зміни і запити державно управлінських структур потребують постійного інформаційно-методичного забезпечення програмних дій у формуванні соціальної та молодіжної політики. Тому, з появою великого кола питань, пов'язаних зі зростанням безробіття серед молоді, викликами війни, які дисбалансували соціальний порядок, ринок праці, життєві та професійні очікування молоді, активізувалася необхідність пошуку шляхів конструювання ефективних заходів у використанні молодіжного трудового потенціалу в Україні, що представляє на сьогодні високу значущість у розвитку країни [1]. Вияви та обґрунтування нових інституціональних ресурсів для пошуку та впровадження ефективних механізмів становлення молодіжного ринку праці та зайнятості в сучасних радикально нових реаліях для України входило до дослідницького кола інтересів Інституту, а згодом і НДЦ «Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка».

Враховуючи поточну ситуацію, науково-дослідна робота була спрямована на дослідження рівня адаптивності та життєстійкості молоді щодо вибору професії та форми самозайнятості, на інституціональний, трендовий та ситуативний аналіз процесу первинної та подальшої трудової залученості молоді у сферу зайнятості, можливостей оптимального вибору професії, професійної самореалізації, стимулювання підприємництва і самозайнятості молоді як критерію її соціального становлення в руслі реалізації молодіжної політики з врахуванням викликів війни. Для цього є потреба у всеосяжному вивченні умов, які склалися в країні в розрізі широкомасштабної війни РФ проти України, їх подальший вплив стосовно життєвого потенціалу молоді в системі їх професійного самовизначення та професійної самореалізації.

Через призму теоретико-засадничих аспектів, розуміння професійної визначеності можна концептуалізувати як із теоретичних наративів життєвих стратегій індивіда (молоді), так і у поєднанні з концептом соціального

включення. Серед можливих інших дотичних концептів, ці вважаються більш дотичними та суголосними у соціологічній та праксеологічній площинах вивчення професійної визначеності молоді. Хоча, як показує дослідницька практика, поняття соціального залучення та життєвої стратегії не мають однозначного та чіткого визначення.

Дослідженню соціальної активності присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, у яких все більше наголошується на актуальності суб'єктно-діяльнісного підходу та механізмів стимулювання соціальної активності молоді, значущості особистісного підходу в практиці профорієнтації інтересів людини як суб'єкта професійного самовизначення, її індивідуальних особливостей, потреб. На сьогодні склалося кілька концепцій дослідження життєвих фахових стратегій, які різняться розумінням природи цього феномена. Одні дослідники пов'язують та інтерпретують їх як «стратегії адаптації» чи «стратегії виживання» (Н. Давидова, Н. Наумова), інші – з активним вибором, розглядаючи життєву стратегію особистості як вибір пріоритетних напрямів свого розвитку (Т. Резнік, Ю. Резнік) [2; 3; 4; 5]. Низка дослідників у своїх роботах наводять концепцію життєвої кар'єри працівника, проводячи аналогію з маркетинговою теорією життєвого циклу товару (С. Гриценко, М. Калиниченко, Л. Семеркова, В. Томілов) [6].

Щодо розуміння соціального включення, то, попри багатьох існуючих підходів, принципів розгляду, де воно досліджується у різних прив'язках до «виключення» чи «проблеми доступності до благ», ми розумітимемо і подаватимемо його з позиції самоорганізаційних дієвих процесів, спрямованих на підвищення ступеню активності індивідів чи груп при багатьох їх особливостях в житті суспільства. Практиологічна ж проєкція подібних досліджень містить стрижень спрямованої соціальної ефективності щодо шляхів збалансування чи підвищення соціальної активності об'єкта у форматі його соціального залучення.

У дослідженнях такого роду, окрім використання методів логічного, порівняльного, статистичного й економетричного аналізу, експертних оцінок,

досить валідним у своїй предметності є використання аналізу життєвого шляху (різновид біографічного методу), як структурно організованої цілісності та феноменологічної перспективи у вивченні життєвих планів та стратегій молоді, механізми життєвого й соціального конструювання, особливо в критичний період (що пов'язано з війною) [7; 8].

Проведені дослідження підтверджують висновок про суперечність умов розвитку цієї сфери та її трансформацію. Проблеми професійного самовизначення молоді завжди носили та носять перманентний характер за різних обставин, ситуацій у сфері зайнятості зокрема, та соціального становлення молоді – загалом. Можливості реалізації життєвих прагнень, планів для молоді виявилися суттєво обмеженими з причини зменшення дії старих регулятивних чинників і не сформованістю нових. Суттєвої проблеми (а для багатьох і катастрофічну) в цьому додала й військова агресія проти України, що створила нові суспільні виклики перед молоддю, які потрібно подолати в можливості та злагодженості дій держави, недержавних інституцій і суспільно-економічні активності самої молоді [9].

Проблем забезпечення зайнятості молоді обумовлено не тільки низьким рівнем її конкурентоздатності на ринку праці, відсутністю необхідного практичного досвіду, стажу роботи з професії, але й доступу до ресурсів (економічний, правовий, соціальний), рівнем її економічного, соціального та культурного капіталу. Через соціальний, матеріальний і територіальний чинники спроможності отримання освіти та самореалізації перспективу освітньо-професійної самовизначеності мають далеко не всі молоді люди. Вони стикаються з проблемою нерівності можливостей із протиріччям між декларованою рівністю прав на здобуття освіти та існуючою в дійсності соціальною диференціацією в цій сфері. Тому, на перше місце молоді люди часто ставлять не ті професії, які вони хотіли б отримати, а ті, які можливо отримати з міркувань «доступності» [10].

В Україні також накопичені серйозні диспропорції, пов'язані з неузгодженістю змісту вищої освіти з потребами ринку праці. Це пов'язано із:

проблемою приведення освітніх стандартів до потреб суспільного розвитку, професійно орієнтованих програм; структурними диспропорціями між ринковим попитом на професії та освітніми пропозиціями. Все це різноманітно обмежує поле професійних преференцій молодого покоління та можливості її професійного вибору [10]. До того ж збройна агресія РФ проти України 2022 р. призвела до істотних негативних змін у системі вищої освіти України в цілому. А, відповідно, зниження доходів населення, вимушена міграція, значне посилення «освітньої міграції» спричинили суттєве зниження попиту на вітчизняну вищу освіту. Це позначилося і до підвищення інфляції вищої освіти [11].

Типовими проблемними чинниками в оптимальному виборі професійної зайнятості в професійній залученості молоді можна назвати:

- високий рівень безробіття та низьку оплату праці;
- низький рівень затребуваності працівників розумової діяльності та високий рівень затребуваності «непривабливих» професій із високим рівнем фізичної діяльності;
- наявність невідповідності освітніх знань та навичок до потреб роботодавця;
- ринкова мінливість (надлишок одних, дефіцит інших) у попиті на набуті професії та їх пропозицій, необґрунтоване замовлення фахівців, незатребуваних на ринку праці України позбуває можливості первинної професійної самореалізації;
- недосконалість організаційно-управлінських та регуляторних механізмів ринку праці та сфери зайнятості та розбалансованість ринку праці та освітніх послуг;
- підвищення ознак домінуванням роботодавця на ринку праці;
- зростання неформальної зайнятості) [11].

Щодо самозайнятості, то, на шляху до відкриття власної справи, молоде покоління також зустрічається з великою кількістю різних проблем. Як і раніше, вони пов'язані як із фінансовою, так й освітньою стороною питання, недостатнім об'ємом (відсутністю) стартового капіталу, обмеженим рівнем фінансових та

виробничих відносин, що обумовлено нетривалим терміном власної роботи та недостатньою кількістю навичок. Аналіз цієї проблематики свідчить, що наразі більшість регіонів України характеризується практичною відсутністю розвинених платформ, осередків реального стимулювання підприємницького потенціалу молоді [12]. Тому, діючою формою переорієнтації молоді є неформальна освіта, яка інтегровано забезпечує можливе і часткове протиставлення окремим вагомим соціальним проблемам для молоді.

Список використаних джерел:

1. Сірий Є. В. Війна як деструкція у формуванні життєвого потенціалу молоді: дослідження соціального самопочуття. Матеріали XIII Львівського соціологічного форуму «Творення нових соціальних порядків в умовах російсько-української війни» (5 квітня 2023 р.). С. 69–74.

2. Давыдова Н. М. Индивидуальная ситуация на рынке труда и стратегия занятости // *Общественные науки и современность*. 1999. №3. С. 13–24.

3. Зубок, Ю. А., Чупров, В. И. Социальная регуляция в условиях неопределенности. Теоретические и прикладные аспекты в исследовании молодежи // *Мониторинг общественного мнения*. 2008. №2. С.142–155.

4. Наумова Н.Ф. Жизненные стратегии человека в переходном обществе // *Социологический журнал*. 1995. № 2. С. 5–22.

5. Резник, Т. Е., Резник, Ю. М. Жизненные стратегии личности // *Социологические исследования*. 1995. № 12. С.101–108.

6. Чередниченко Г. А. Молодежь после получения среднего образования: образовательные и профессиональные траектории /Чередниченко Г. А. // *Вестник Института социологии*. 2011. №2. С. 67–86.

7. Сірий Є. В. Методологічні аспекти дослідження викликів війни в Україні як соціальної катастрофи // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: «Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір» НУ «Одеська юридична академія», 24 червня 2022 року. С. 234 – 238.

8. Сірий Є. В. Нові виклики у тематиці дослідження соціального становлення молоді та проблеми її самореалізації //Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем» (9–10 червня 2022 року, м. Львів). С.72–74.

9. Молодіжне лідерство і волонтерство в Україні. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=73474

10. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії/ Навч. посіб. К.: Атіка, 2009. 492 с.

11. Сірий Є. Ексклюзивні чинники та ресурсні можливості молоді у фаховій самореалізації (з урахуванням соціальних викликів війни в Україні). «Соціологія – Соціальна робота та соціальне забезпечення: регулювання соціальних проблем». Збірник матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції. Львів, 2023. 227 с.

12. Сірий Є. В. Ресурсні можливості молоді в оптимальному виборі професійної зайнятості (з врахуванням соціальних викликів сьогодення). Економіка. Управління. Інновації Випуск №1 (32), 2023.

Хачатуров Дмитро / Dmytro Khachaturov
аспірант Європейського університету
(м. Київ, Україна)

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

CONDITION AND PROBLEMS OF UKRAINIAN YOUTH IN THE CONDITIONS OF WAR

Україна переживає складні часи у своєму розвитку, борючись за суверенітет та територіальну цілісність. Страждають всі верстви населення серед якого особливо потрібно виділити молодь як незахищену категорію. Саме молоді українці в умовах агресії зазнали потужного впливу, оскільки частина з них була змушена виїхати за кордон, а частина перебуває в Україні, але змушена навчатися чи працювати в складних умовах воєнного часу. Деякі з молодих людей також перебувають в лавах Збройних сил України, захищаючи свою

Батьківщину. В умовах воєнного часу значно постраждала молодіжна політика. За інформацією постійного представника ПРООН в Україні Яко Сільє в Україні значних руйнувань зазнали молодіжні центри, сума збитків оцінюється у 3,3 млрд доларів. Відтак він акцентував увагу на важливості підтримки молоді в умовах війни і відбудови молодіжних центрів.

Як же відчувається українська молодь в умовах воєнного часу? ГО «Аналітичний центр Cedos» проводив дослідження «Вплив війни на молодь в Україні»¹, за результатами якого було зазначено, що 82% молодих людей засвідчили втрати через війну – найчастіше це проблеми через відключення електроенергії – 46%, зниження доходу – 36%, погіршення психічного здоров'я – 29%. Досить часто респонденти говорили про зниження або втрату доходу – 36% погіршення психічного здоров'я – 29%, розрив стосунків із друзями або членами сім'ї – 18%, розлуку з сім'єю – 18%, переміщення в інші населені пункти – 16%, смерть друзів або членів сім'ї – 14%, мобілізацію в ЗСУ – 9%, пошкодження житла – 6%, отримання травм, пов'язаних з воєнними діями – 6%.

[1]. Щодо матеріального добробуту, то у 2021 році 21% людей скаржились на нестачу грошей на харчування та на придбання необхідних недорогих речей, у 2022 році цей показник збільшився до 35%». Щодо культурних уподобань молоді, то станом на 2021 рік 43% молоді з друзями та знайомими спілкувались українською мовою, 32% – російською, 25% – українською та російською. У 2022 уже 56% молоді спілкуються з друзями та знайомими українською, 16% – російською, 28% – українською та російською». Позитивно слід відзначити, що значно підвищився рівень громадської активності з 20 % у 2021 році до 40% у 2022 році. 53% молодих людей займались волонтерством під час війни, а охочих долучились – 70%, до війни цей показник був 15% [1]. Позитивно слід відзначити, що за даними дослідження 76% молоді хотіли б повернутись в Україну, 3% – хотіли б переїхати в іншу країну, 11% – не хотіли б повертатися в

¹ Дослідження проводилось з листопада по грудень 2022 року. Вибірка молоді на території підконтрольній Україні склала 2064 респонденти віком 14-34 роки. Опитування проводилось методом інтерв'ю віч-на-віч вдома у респондентів.

Україну, 2% – не хотіли б повертатися, але хотіли б переїхати всередині країни, в якій зараз знаходяться, 8% – важко відповісти». Також 72% молоді готові долучитися до процесу відновлення у своїй громаді. Зокрема, 35% – готові, 37% – скоріше готові» [1].

Всі ці дані засвідчують, що не зважаючи на складні умови воєнного часу, українська молодь продовжує працювати і навчатися і при цьому намагається активно допомагати ЗСУ здолати російського агресора. Та ж молодь, яка виїхала за кордон, переважно планує повернутися на Батьківщину після завершення війни.

Проте не слід забувати і про ту українську молодь, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях і яка не може реалізувати свої права і на освіту і на працю і має значні загрози своєму життю. За інформацією офісу генерального прокурора за два роки війни *528 дітей загинуло та понад 1230 отримало поранення різного ступеня тяжкості* [2].

Росія також масово вивозить українських дітей на свої території. За останньою інформацією путінська росія викрала з України від 507 000 до 707 000 дітей [3]. Організація Об'єднаних Націй чітко назвала ці депортації воєнними злочинами, вказуючи що ці факти є «достовірними» [4] і що російські сили відправляли українських дітей до Росії в межах масштабної програми, про що у відкритому ефірі заявив сам російський диктатор путін. Саме за ці факти злочинної депортації українських дітей Міжнародний кримінальний суд 17 березня 2023 року видав ордери на арешт президента рф путіна.

Росія по відношенню до українських дітей досить активно використовує механізм *індоктринації*, який можна охарактеризувати як постійний процес повторення певної ідеї чи переконання для певної групи чи населення країни в цілому, допоки реципієнти не приймуть нав'язуванні твердження без будь якої критики чи запитань»[5]. Особливо активно індоктринація використовується репресивними режимами в сфері освіти, щоб дітей, які не мають чітко сформованої системи переконань перетворити у фанатиків, сліпих виконавців злочинних наказів репресивних режимів, зокрема нинішнього путінського

режиму. Так Рада ООН з прав людини як індоктринацію, кваліфікує ідеологічне навчання дітей у медресе Пакистану та Афганістану для подальшого залучення до воєнних дій.

Особлива небезпечність індоктринації саме для дітей полягає в тому, що, діти «досить швидко демонструють лояльність і їх легко індоктринувати, оскільки вони мають менше попередньо сформованих концепцій і переконань, які вербувальникам потрібно було б спростувати або змінити».

Відтак сьогодні Україна і вся світова спільнота повинні докладати максимум зусиль для повернення українських дітей на рідну землю.

Список використаних джерел:

1. Презентація дослідження «Вплив війни на молодь в Україні». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3700030-vpliv-vijni-na-molod-v-ukraini.html>

2. Боженко А. Скільки маленьких українців вбила Росія за два роки великої війни: моторошна статистика. URL: <https://trueua.info/news/skilki-malenkih-ukrainsiv-vbila-rosiya-z-pochatku-velikoi-vijni-motoroshna-statistika>

3. 'Deporting Ukrainian children and «Russifying» them is jeopardizing the future of Ukraine' [«Депортація українських дітей та їх «русифікація» ставить під загрозу майбутнє України»]. Le Monde [Ле-Монд]. URL: https://web.archive.org/web/20230317175343/https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2022/08/05/deporting-ukrainian-children-and-russifying-them-is-jeopardizing-the-future-of-ukraine_5992568_23.html

4. UN says 'credible' reports Ukraine children transferred to Russia [ООН вважає «достовірними» повідомлення про передачу українських дітей до Росії] (англ.). Al Jazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/8/un-says-credible-reports-ukraine-children-transferred-to-russia>

5. Henning Schluß (Hrsg.): Indoktrination und Erziehung. Aspekte der Rückseite der Pädagogik. VS-Verlag, Wiesbaden 2007. URL: <https://english.nv.ua/nation/russia-forces-execute-nine-ukrainian-pows-in-bakhmut-deepstate-report-50395997.html>

Ходарченко Андрій / Khodarchenko Andrii
*магістр Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
(м. Київ, Україна)*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ
ВПЛИВ НА МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ**

**FEATURES OF DECENTRALIZATION PROCESSES IN UKRAINE AND
THEIR IMPACT ON YOUTH POLICY**

В Україні відбувається процеси децентралізації, реформування органів місцевого самоврядування, які повинні сприяти підвищенню ефективності управління на регіональному та місцевому рівні. Головна мета реформи місцевого самоврядування полягає в забезпеченні його самостійності у вирішенні питань місцевого значення за рахунок власних ресурсів. Це означає надання більшого фінансового потенціалу територіальним громадам та активацію їх внутрішніх резервів.

Реформа органів місцевого самоврядування передбачає об'єднання або укрупнення територіальних громад. Таке об'єднання є необхідним, оскільки у дрібних громадах збільшується ризик недостатнього фінансування серйозних місцевих розвиткових проєктів, тому що значна частина ресурсів витрачається на утримання адміністративного апарату. Навіть при виділенні додаткових ресурсів для більшості таких громад, їх спроможність залишається обмеженою. Отже, реформа місцевого самоврядування, враховуючи європейський та власний історичний досвід, передбачає обов'язкове об'єднання територіальних громад з урахуванням оптимальних територіальних меж.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення процесів децентралізації, слід зазначити, що вони регулюються законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» який є законодавчим актом, який визначає правові засади та принципи функціонування місцевого самоврядування в Україні. Цей закон відіграє важливу роль у забезпеченні демократії, децентралізації та розвитку громад на місцевому рівні. Другим важливим законом є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», відповідно до норм якого

децентралізація відноситься до процесу передачі владних повноважень та фінансових ресурсів від державних органів до органів місцевого самоврядування.

У рамках процесу децентралізації державної влади та реформи місцевого самоврядування завершується розмежування відповідальності між державними та місцевими органами влади. Це стосується різних сфер, зокрема молодіжної сфери та національно-патріотичного виховання .

Процес децентралізації передбачає частковий перехід видатків на утримання соціально-гуманітарних об'єктів з метою більш оптимального і справедливого розподілу та збалансування ресурсів між різними бюджетами.

Позитивним наслідком реформи міжбюджетних відносин є збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів та зростання частки видатків, що спрямовується на виконання самоврядних повноважень, зокрема в реалізації молодіжної політики та національно-патріотичного виховання.

Поточний рік відкриває перспективи для розгортання систематичної молодіжної політики на рівнях реформованих субрегіонів та базових рівнів. В той же час, механізми формування державної політики в сфері молоді тільки починають формуватися на рівні новостворених об'єднаних територіальних громад та у нових реаліях територіального районування.

Реалізація молодіжної політики на рівні об'єднаних територіальних громад структурно охоплюватиме переважно такі напрями, пов'язані з роботою з молоддю: сфера освіти, соціального захисту, працевлаштування молоді, молодіжне житло та інфраструктура, охорона здоров'я тощо.

Децентралізація має як позитивні так і негативні аспекти. З одного боку, децентралізація розширює можливості для розвитку молодіжної політики на місцевому рівні, враховуючи потреби об'єднаних територіальних громад. Однак, існують побоювання стосовно забезпечення ефективного механізму реалізації молодіжної політики.

Причина полягає в недостатньому рівні організації молодіжного руху, відсутності ефективних молодіжних організацій в деяких об'єднаних

територіальних громадах, які б працювали з місцевими ресурсами і лобіювали інтереси молоді.

Відтак для ефективної реалізації молодіжної політики на рівні громади існує необхідність позитивної динаміки розвитку інститутів громадянського суспільства та відповідної інфраструктури молодіжної політики з організаційним та фінансовим забезпеченням. Крім того, для повноцінної реалізації молодіжної політики потрібно звернути увагу на такі аспекти:

Забезпечення діяльності молодіжних центрів та працівників молодіжної сфери;

Розвиток міжгалузевої та міжсекторальної співпраці у роботі з молоддю;

Оцінка ефективності молодіжної роботи на рівні громади за визначеними показниками та звітування перед громадськістю щодо стану роботи з молоддю;

Забезпечення умов для молодіжної участі та громадського контролю в молодіжній сфері;

Ці заходи сприятимуть створенню сприятливого середовища для молоді та допоможуть підтримувати їхні інтереси та потреби в різних аспектах їхнього життя.

Для поєднання кадрових, інформаційних, матеріальних, інтелектуальних ресурсів, обміну досвідом на регіональному та місцевому рівнях потрібно забезпечити створення постійно діючих опорних онлайн-платформ для співпраці активних молодих людей в укрупнених районах. Ці платформи можуть об'єднувати лідерів дитячих/молодіжних громадських організацій, відповідальних за реалізацію молодіжної політики, а також фахівців з об'єднаних територіальних громад.

Для стимулювання молодіжної участі в розв'язанні нагальних проблем громади, важливо розробити формати розробки, фінансування та реалізації проєктів і ініціатив з молодіжної проблематики. Такі проєкти та ініціативи повинні надавати статус суб'єктності молодіжним ініціативним групам (тимчасово) на рівні громадських організацій.

Формування відповідного інформаційного простору щодо просвітницької діяльності в сфері молодіжної політики на рівні громади є важливим завданням. Це сприятиме швидкому розповсюдженню інформації із цієї сфери і сприяє формуванню молодіжних центрів.

Однак, для уникнення відторгнення на рівні ОТГ, реалізація державної політики в сфері молоді потребує уточнення механізмів організаційного та методичного регулювання. На сьогоднішній день основним недоліком ресурсної бази фахівців з роботи з молоддю в ОТГ є недостатні матеріальні та кадрові ресурси. Однак, ефективна робота з молоддю передбачає чітку організацію міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії, залучення до системи координат партнерської співпраці між «державою – громадськими організаціями – бізнесом».

Леонід Чупрій / Leonid Chuprii
*доктор політичних наук, професор,
старший науковий співробітник
НДЦ "Інститут соціально-правових
та політичних досліджень імені Олександра Яременка"
УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

Іван Дранчук / Ivan Dranchuk
*аспірант Європейського університету
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

FEATURES OF PROVIDING MILITARY PATRIOTIC EDUCATION IN THE ARMED FORCES OF THE NORTH ATLANTIC ALLIANCE

Для підвищення ефективності морально-психологічного забезпечення та патріотичного виховання військовослужбовців Збройних сил України потрібно проаналізувати і використати зарубіжний досвід щодо даної проблематики, зокрема країн Північноатлантичного альянсу. Як ми знаємо, країни НАТО завжди підкреслювали, що їхні двері залишаються відкритими для України. Слід

констатувати, що питання входження України в НАТО має велике безпекове значення як для самої України так і для всієї Європи, оскільки тільки постійне членство України в НАТО може дати надійні гарантії того що Росія, яка має ядерний потенціал, вже ніколи не нападе на Україну [1, с.3]. Вигідно членство України в НАТО і європейським країнам оскільки стане надійним кордоном агресивним експансіоністським прагненням Росії, якщо навіть там збережеться путінський тоталітарний чи подібні до нього політичні режими.

Відтак, досліджуючи досвід західних країн, слід зазначити, що підготовка військовослужбовців нижчих рангів та офіцерських кадрів у Збройних силах розвинених зарубіжних країн (США, Англії, Німеччини, Франції) має багато спільних рис, але також характерна і власна специфіка для кожної країни, власні витоки та традиції. Спільним є те, що підготовка офіцерських кадрів як осіб, покликаних займати ключові позиції в національних арміях, має організований та цілеспрямований характер. У самій системі виділяють дві підсистеми: навчання та виховання, які взаємопов'язані та націлені на реалізацію основної мети – підготовку військовослужбовця-професіонала та патріота своєї країни.

Зауважимо, що на сьогодні в системі Північноатлантичного альянсу стандартизовано проведення виховної та морально-психологічної підготовки військовослужбовців, зокрема формування національно-патріотичного виховання у військових колективах. Ці процеси відбуваються за єдиною моделлю. Не зважаючи на спільність в альянсі, в арміях країн-учасниць НАТО питання виховання військовослужбовців та формування їх патріотичної культури регламентуються відповідно до внутрішніх нормативних актів [1, с.3].

Аналіз теорії та практики підготовки військовослужбовців у закордонних арміях свідчить про те, що термін «виховання» використовується рідко. У зарубіжних джерелах цей термін трактується та позначається різними категоріями, такими як «формування морального духу», «індоктринація», «внутрішні керівництва», «традиційні військові цінності», «політична освіта» та інші.

Основний зміст виховання військовослужбовців та майбутніх офіцерів та формування патріотизму у військових колективах у цих арміях має загальні риси. У змісті патріотичного виховання виділяються різні напрями, такі як державно-правовий, нормативно-регулятивний, духовний (релігійний), культурний, морально-психологічний, організація здорового способу життя та інше. Хоча загальний зміст виховання у цих арміях є схожим, пріоритети, цілі і завдання мають значні відмінності.

Специфіка обумовлена відмінностями в певних історико-культурних традиціях, особливостями місця та ролі збройних сил у суспільстві, способі життя, способі формування армії тієї чи іншої держави. Зміст виховання обумовлено цілями внутрішньої та зовнішньої політики (табл. 1.).

Таблиця 1.

Особливості патріотичного виховання у арміях зарубіжних країн

Англія, Франція	Німеччина	Ізраїль	США
Пропаганда особливої місії країн, миротворчої ролі у Західній Європі	Формування високої політичної свідомості, критичного мислення, відповідальності за країну	Виховання елітних представників молоді, які мають високий інтелект і віддані ідеалам держави Ізраїлю	Формування уявлень про велику місію США, відповідальність їхньої країни у світовому масштабі

У функціонуванні систем формування патріотизму у військових колективах закордонних армій виявляються тенденції до посилення організаційного розвитку системи виховання загалом та кожного структурного елемента зокрема. Наприклад в Сполучених Штатах при обґрунтуванні цілей виховання у військово-навчальних закладах введено вимоги до підготовки «військового лідера». Проаналізуємо їхній досвід більш ґрунтовно.

Забезпечення моральних якостей військовослужбовців є ключовим аспектом державної політики США. У своїй промові перед військовими колишній президент США Д. Буш відзначив: «Цінність людей є найбільшим основним уроком війни в Перській затоці. Люди ведуть битви і перемагають у війнах. Військовослужбовці США високоосвічені та найбільш зацікавлені в

успіху у всіх країнах та часах...» [3, с.20]. Головною метою громадянської освіти та патріотичного виховання в армії США є формування національно-державної самосвідомості, гордості за службу в Збройних Силах як оплоту демократії у всьому світі, лояльності до уряду та Президента країни.

При аналізі цілепокладання в підготовці військовослужбовців у армії США визначається основна мета виховання: створення та розвиток особистості американського військовослужбовця як громадянина-патріота США та як професіонального воїна, який постійно прагне самовдосконалення, що сприятиме формування високої політичної культури у військових колективах [4, с. 17].

Мета розглядається як провідний системоутворюючий фактор у системі патріотичного виховання. В Збройних силах США виховна робота акцентується на формуванні та розвитку в військовослужбовців військово-професійних якостей, почуття патріотизму, дотримання морально-етичних норм у військовому колективі, закріплених у військовій присязі та етичному кодексі Збройних сил США.

Суб'єктом виховання особового складу американської армії є широкий спектр державних і громадських структур США, проте ключовим органом є Міністерство оборони США.

У сфері патріотичного виховання військовослужбовців США акцентуються на кількох ключових напрямках: а) формування та розвиток високих військово-професійних якостей серед особового складу; б) виховання любові до Вітчизни; в) стимулювання позитивних мотивів щодо проходження військової служби; г) моральне виховання військовослужбовців; д) створення у солдатів і офіцерів високого корпоративного духу; е) сприяння здоровому способу життя; є) фізичне виховання та інше; ж) знання історичних традицій Збройних сил, тощо [2, с. 4].

Аналізуючи досвід інших членів Північноатлантичного альянсу, зокрема Німеччини, слід зазначити, що в цій країні спостерігається інший підхід до цілепокладання в сфері патріотичного виховання ніж в інших країнах НАТО.

Важливий аспект цього підходу – це мотивація особистого соціального внеску у повсякденну службу, яка може бути як у мирний, так і воєнний час. Освітня та виховна робота в Збройних силах Німеччини будується на основі знань та уявлень, з якими призовник приходить у Бундесвер. Ця робота сприяє розвитку особистості та має на меті наблизити її до ідеалу військовослужбовця, що закріплено у суспільній свідомості.

Патріотичне та громадянське виховання розглядається як свідоме педагогічне управління розвитком особистості з метою досягнення заданих результатів. Завдання виховання (самовиховання) військовослужбовців включають формування волі до захисту батьківщини та готовності пожертвувати власними інтересами на благо суспільства. Також виховання (самовиховання) спрямоване на зміцнення порядку, дисципліни, товариської єдності, а також розвиток взаємної довіри та почуття відповідальності за співпрацю [5, с. 55].

Франція, як велика військова держава, володіє гнучкою та динамічною системою загальнонаціональної військової повинності. Ця система включає військові та інші форми громадянської служби, що дозволяє враховувати історико-географічні особливості країни та наявні трудові ресурси. Однією з ключових аспектів цієї системи є вирішення проблем патріотичного виховання та громадянської освіти для особового складу французької армії.

Слід зазначити, що у Франції потреби Збройних сил у військовослужбовцях та офіцерських кадрах у мирний час задовольняються мережею військово-навчальних та цивільних закладів, кількість яких становить понад 100.

Система періодичної атестації відіграє значну роль у формуванні ділових, професійних та патріотичних якостей офіцерського корпусу. Ця система дозволяє виявляти фізичні, психологічні, професійні та спеціальні якості офіцерів. Атестація за такими параметрами сприяє збереженню необхідного рівня професіоналізму та морально-патріотичного стану офіцерських кадрів. У Франції військова кар'єра є престижною, оскільки вважається, що вона гарантує стабільність суспільного та матеріального становища.

Виховну та просвітницьку функцію в цій країні виконує Служба інформації й суспільних відносин Збройних сил Франції. Вона відповідає за пропаганду військової політики Франції, популяризує діяльність Збройних Сил, зміцнює зв'язки між армією та суспільством, а також обробляє та поширює різноманітну інформацію, включаючи військову періодику, кінофільми та інші матеріали.

У галузі виховної роботи серед військовослужбовців важливу роль відіграють офіцери суспільних відносин. Ці офіцери не перебувають у прямому підпорядкуванні служби інформації й суспільних відносин, але тісно співпрацюють з нею. Вони допомагають в організації виховного процесу, загальноосвітньої та професійної підготовки військовослужбовців.

У Франції просвітницька та виховна роботи з військовослужбовцями реалізується шляхом проведення занять з курсу патріотичного виховання та громадянської освіти (одна година на тиждень). Програма цього курсу охоплює широкий спектр питань, включаючи внутрішню і зовнішню політику Франції, міжнародне становище, військове будівництво, історію Збройних Сил, а також бойові традиції з'єднань і частин.

Щодо патріотичного виховання у Великобританії то його основною метою у Збройних Силах даної країни є усвідомлення кожним військовослужбовцем того, що національні інтереси країни повинні завжди бути на першому місці. Крім того, важливо:

- а) забезпечувати пропаганду «миротворчої ролі» збройних сил Великобританії та їхньої «особливої місії» у Західній Європі;
- б) переконувати військовослужбовців у необхідності потужного вітчизняного ядерного потенціалу;
- в) запобігати виникненню та поширенню пацифістських настроїв серед особового складу, спричинених змінами у світі [6, с.22].

Патріотичне виховання велику увагу приділяє пропаганді, спрямованій на підвищення рівня бойової підготовки та розвитку якостей, необхідних для захисту інтересів країни. Цьому сприяють знання про традиції, такі як відданість

історичним традиціям, зокрема пошана до королівської родини, відданість своєму виду збройних сил, роду військ, відповідному підрозділу, а також впровадження нових армійських традицій для подолання консервативності та стереотипності мислення. Значна увага приділяється також розвитку тісних «партнерських» зв'язків з союзниками та впровадженню нових форм співпраці.

Таким чином, аналіз процесу формування патріотизму в військових колективах армій країн Північноатлантичного альянсу дозволяє виявити певні ключові риси. Слід констатувати, що патріотичне виховання, навчання та морально-психологічна підготовка військовослужбовців, які служать у арміях країн НАТО та отримують освіту в вищих навчальних закладах цих країн, переважно відбуваються за єдиним стандартом, з урахуванням національних особливостей та виховних традицій офіцерського корпусу.

Спільною рисою у формуванні професійної відповідальності та патріотичної культури військових колективів систем підготовки офіцерів цих країн є проходження своєрідного іспиту при призначенні на посаду, де одним з ключових критеріїв оцінки виступає патріотична відданість країні та професійна відповідальність. Однак існують відмінності у методах підготовки офіцерів. Наприклад, у французькій армії акцент зроблено на курсовому підході до навчання та виховання, з активною участю громадянських фахівців. Велика Британія визначається врахуванням особистісного характеру виховного впливу та індивідуалізацією процесу формування морально-бойового духу. У Німеччині важливим аспектом є психологічна адаптація майбутніх офіцерів до умов сучасних збройних конфліктів. США виокремлюються багаторівневою системою навчання та виховання для офіцерів.

Список використаних джерел:

1. Гай-Нижник П.П., Чупрій, Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014., 84(5). С.465–471.

2. Бухун А. Досвід громадянської освіти військовослужбовців в арміях передових країн світу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Випуск 16. С. 3–12.

3. Кудрявцев Ю.М. Підготовка командних кадрів до виховної діяльності у вузах США, Німеччини та Великобританії. *Зарубіжний військовий огляд*. 2001. № 5–6. С.20–24.

4. Джурі І. Підготовка кадрів з ідеологічної роботи у Збройних силах США. *Зарубіжний військовий огляд*. 1990. № 9. С.17–18.

5. Brüggemann A. Berliner Colloquium 2001 der Clausewitz – Gesellschaft der Bundesakademie für Sicherheitspolitik. *Europäische Sicherheit*. 2001. № 9. S. 54–86.

6. Lind, W.S., Nightengale, K., Schmitt, J.F., Sutton, J.W, & Wilson, G.I. (1989). The changing face of war: into the fourth generation. *Marine Corps Gazette*. 1989. S. 22–26.

Леонід Чупрій / Leonid Chuprii

*доктор політичних наук, професор,
старший науковий співробітник НДЦ «Інститут
соціально-правових та політичних
досліджень імені Олександра Яременка
(м. Київ, Україна)*

Петро Боберенко / Petro Voberenko

*аспірант Європейського університету
(м. Київ, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A POLITICAL NATION

Сьогодні Україна переживає непрості часи оскільки Росія здійснює військову агресію проти нашої країни. Проте українські військові успішно відбивають російські атаки. В ці складні часи всі українці об'єдналися як один, значно зріс рівень патріотизму мешканців України. Слід зазначити, що саме патріотизм є одним із ключових чинників формування національної ідентичності

оскільки в умовах російської агресії всі українці стали на захист своєї Вітчизни і усвідомлено вважають себе частиною української політичної нації.

Інтеграція України у європейське співтовариство, трансформація світової політичної системи, військова агресія Росії проти України вимагають ґрунтовнішого дослідження проблем патріотичного виховання та його впливу на формування національної ідентичності українського населення. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів державної вітчизняної політики, яка спрямована на виховання молоді на кращих зразках історії рідної країни, традицій, культури, освіти українського народу, що буде сприяти формуванню соборної самостійної української держави.

В умовах посилення сучасних загроз та викликів національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування готовності молоді захищати свою Вітчизну.

Визначаючи мету національно-патріотичного виховання, слід зазначити, що воно спрямоване на формування у молоді національної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних українських політичних та історичних діячів та ключових подій української історії, готовності до сумлінного виконання громадянських і конституційних обов'язків, зокрема захисту рідної Батьківщини. Патріотичне виховання включає у себе соціально-політичні, організаційні, цільові, функціональні та інші аспекти. Головною складовою патріотичного виховання є формування у молоді пошани та любові до рідної землі, до її символів, що здійснюється в першу чергу родиною, найближчим соціальним оточенням, навчальними закладами через передавання певних культурних зразків, традицій, звичаїв, вірувань тощо. Органи державної влади різних рівнів приділяють значну увагу патріотичному вихованню молоді, спрямованому в першу чергу на формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до вітчизняного законодавства та засад демократичної, правової держави, поваги до української історії, культурної спадщини країни.

Аналізуючи основні ознаки національно-патріотичного виховання потрібно зазначити, що воно повинно бути системним, безперервним, довготривалим.

Воно повинно реалізуватися, починаючи з дошкільних навчальних закладів і продовжуючи до закінчення вузів.

Особливу увагу потрібно приділяти дошкільному вихованню, періоду навчання у початковій та середній школі, оскільки саме в цей період закладаються морально-етичні засади особистості. Патріотичне виховання має історично обумовлений контекст, тісно пов'язане з умовами життя, в якому перебуває суспільство, зі світоглядом народу, з психологією нації. Національне виховання закладає ґрунт для відродження душі народу. Тоді як патріотичне виховання направлене на формування цілісної громадянської позиції, як почуття належності до країни, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю. І специфіка національно-патріотичного виховання і полягає у нерозривному та гармонійному поєднанні цих двох аспектів.

Основними державними інституціями, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді в Україні є Міністерство освіти та науки, Міністерство молоді та спорту, Міністерство оборони, РНБО України, Міністерство культури та інформаційної політики, Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України, Український інститут національної пам'яті, інші.

При здійсненні національно-патріотичного виховання потрібно враховувати інтереси національних меншин, проте не забуваючи про український титульний етнос. Кожен громадянин нашої країни, до якої б етнічної групи він не належав, є представником української політичної нації і може вносити посильний вклад у розбудову української держави, сприяти консолідації українського народу як єдності всіх громадян країни незалежно від релігійних сповідань, політичних уподобань, етнічної приналежності.

Потрібно також визначити головні проблеми, які існують в сфері національно-патріотичного виховання, до яких ми відносимо:

- недостатню законодавчу та нормативно-правову урегульованість сфери національно-патріотичного виховання;

-
- недостатній рівень обміну досвідом, успішними практиками в сфері національно-патріотичного виховання;
 - недостатній рівень залученості різноманітних ЗМІ до висвітлення заходів із питань національно-патріотичного виховання;
 - відсутність єдиного методичного і термінологічного підходу до процесу національно-патріотичного виховання;
 - недостатність кадрового забезпечення в органах державної влади різних рівнів з метою реалізації заходів із національно-патріотичного виховання;
 - недостатній рівень матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення сфери національно-патріотичного виховання;
 - відсутність чітких критеріїв оцінки рівня національно-патріотичного виховання українського населення;

Як ми відзначали саме національно-патріотичне виховання є одним із головних чинників формування політичної нації в основі якої лежить національна ідентичність.

За своєю сутністю загальнонаціональна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке може інтегрувати в себе культурну, етнічну, професійну, регіональну, статеву, чи інші види ідентичностей, зберігаючи й не спотворюючи кожен з них. Водночас загальнонаціональна ідентичність цілком органічно співіснує з наднаціональною ідентичністю.

При побудові моделі загальнонаціональної ідентичності, що має базуватися на засадах єдиного українського громадянства та відповідному захисті прав і свобод усіх громадян країни незалежно від їх культурних, етнічних чи релігійних відмінностей, слід поставити за мету забезпечення балансу між політикою пріоритетного розвитку української мови і культури й політикою підтримки та гарантування розвитку культури і мов національних меншин. Як зазначав М. Грушевський, тривкими й стабільними можуть бути тільки ті відносини націй, які ґрунтуються на взаємовигоді, узгодженості перспектив розвитку кожної з них, коли суверенітет, свобода та самобутність якоїсь нації не зачіпають суверенітету, свободи та самобутності іншої.

Слід підкреслити, що в основі формування загальнонаціональної ідентичності повинні лежати такі засади:

– Ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України;

– Ідея патріотизму, любові до України як визначальної цінності;

– Національна самоповага та повага до представників інших націй та національних меншин;

– Захист прав і свобод людини і громадянина незалежно від етнічної приналежності та інших відмінностей;

– Високий рівень політичної та правової культури населення;

– Розвиток дієвого громадянського суспільства.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах військової агресії України проти Росії значно посилюються процеси формування загальнонаціональної ідентичності і значно зріс рівень патріотизму українців.

Перед обличчям російського агресора українська нація потужно консолідувалася і як би росіяни не намагалися переломити ситуацію їм це вже інколи не вдасться. Українці є сьогодні єдиними як ніколи і при значній підтримці демократичного світу Україна перемагає і зможе стати незалежною, високорозвинутою європейською державою.

Юлія Шевцова / Yuliia Shevtsova

*кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник*

*НДЦ «Інститут соціально-правових
та політичних досліджень імені Олександра Яременка»*

*УДУ імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

МОЛОДЬ ДЛЯ ГРОМАДИ ЧИ ГРОМАДА ДЛЯ МОЛОДІ

**YOUTH FOR THE COMMUNITY OR COMMUNITY FOR THE
YOUTH**

У більшості розвинутих країн населення бере активну участь у розвитку

своїх громад, оскільки відчуває свою причетність. Участь громадськості сприяє сталому розвитку та забезпечує інституційну пам'ять і послідовність прийнятих рішень [1, с. 25]. Навпаки, відсутність доступу громадян до управління зменшує шанси на позитивний розвиток.

Доступні формати громадської участі суттєво різняться залежно від особливостей різних країн, а також влаштування національних інститутів. Наприклад, вага, що надається традиційним форматам (виборчі процеси, дорадчі органи, громадські обговорення) виявляється вищою в країнах із усталеними демократичними традиціями та нижчою в країнах, у яких демократичні інституції тільки розвиваються [2].

Вказане в повній мірі стосується й молодіжної участі. Дослідники [3] вважають, що сприяння участі молоді в процесах розвитку громади протягом періоду дорослішання є найкращим способом підготувати молодь до активного дорослого життя: навчити молодь брати на себе долю відповідальності за те, щоб зробити кращим своє життя, життя інших вдома, в школі, громаді, країні. При цьому експерти радять «вийти за межі молодіжних «консультативних» рад, особливо тих, до яких входить лише одна молода особа» [3, с. 136].

Ефективність молодіжної участі в Україні демонструє стійку тенденцію до зниження. Досить потужна молодіжна інфраструктура – молодіжні центри, ради тощо, не працює так, як задекларовано в програмах та стратегіях. Основною проблемою є шаблонність, формальність, відсутність конкретних результатів, недостатній рівень компетентності та ресурсів, необхідних для участі [4]. Регулярні нормативні зміни не приносять бажаних результатів, бо погляд на молодь лише з позиції потреб і проблем призводить до узвичаєння потоку соціальних програм, які «заганяють» молодь в коло пасток постійної залежності, тим самим ізолюють молодь від громади, а громада, в свою чергу, втрачає частину найбільш продуктивних ресурсів.

Шукаючи інші механізми посилення мотивації молодіжної участі в розвитку територіальних громад, ми виходили з двох припущень. Перше – немає окремих проблем молоді в громаді, є спільні питання розвитку громади та її

мешканців. Друге – молодь вмотивована зосереджуватися на конкретних питаннях, що мають суттєве значення для її життя. Новітні суспільні потрясіння та виклики збройної агресії спонукають молодих громадян зосередити свою енергію на актуальних проблемах суспільства, бо вони тепер мають для молоді першорядне значення. Значна частка молоді активно залучена до альтернативних методів участі, які відрізняються від тих, що використовували попередні покоління – громадянські акції, збір коштів на ЗСУ, волонтерська робота, активність у соціальних мережах. Водночас, попередній досвід спалаху молодіжної активності протягом 2014-2016 років засвідчив, що після його підвищення спостерігається значний спад. Причиною тому є незацікавленість держави в підтримці неформальних рухів, розвиткові мотиваційних чинників, підготовці молодіжних лідерів.

Проаналізувавши ці реалії, ми дійшли висновку, що традиційні формати молодіжної участі є важливими ланцюгами, за допомогою яких молоді люди можуть бути залученими до життя громад та впливати на місцеву політику. Але потрібно змінити вектор – з'єднати молодь з людьми, структурами та проектами, які пов'язані з розвитком громади.

Досліджуючи кращі практики молодіжної участі в житті громад, ми виявили прямий зв'язок між проявом молодіжної ініціативи та участю молоді в системних діях на місцевому рівні. Результатом стало розроблення комплексної моделі молодіжної участі, яка полягає в утворенні приязного суспільного середовища, яке дозволить залучити молодь до розв'язання місцевих проблем. Стратегія організації подібного середовища має включати до себе три тісно пов'язані елементи:

перший – наявність суспільного підґрунтя для виникнення інтересу до молодіжної участі на місцевому рівні;

другий – створення можливостей для перетворення наявного інтересу в суспільно-корисні дії через інструменти молодіжної участі з метою розвитку управлінської здатності, накопичення соціального досвіду, виховання лідерів;

третій – поєднання молоді з дорослими членами громади через спільні

модульні проєкти та соціальну комунікацію.

Первинним елементом виступає інтерес. Молода людина, яка цікавиться місцевим життям, схильна займатися громадською роботою, енергійно практикуватися й набувати при цьому відповідні вміння та навички. Це призводить до розвитку потрібних якостей, які позитивно впливають на успішність діяльності, а успіх «підживлює» схильність та інтерес, перетворюючи їх в певну усвідомлену поведінку.

Керівництво громади має заохочувати участь молоді в запланованих справах шляхом створення системи спільного управління, в яких рішення приймаються разом з делегатами від молодіжних структур. В процесі спільної діяльності суттєво зростає мотивація молоді, бо інституції, фахівці та учасники схильні постійно цікавитися діяльністю всієї спільноти та ділитися знаннями й досвідом через інструменти соціальної комунікації.

Соціальна комунікація в громаді дозволяє оцінити успішний чи ні досвід молодіжної участі та піддавати його корекції, поповнюючи сегментами успішної практики [5]. Для розвитку соціальних комунікацій доцільно створити громадський простір, де всі мешканці можуть розвивати спільні проєкти. Простір у двох вимірах – фізичному (хаб) та віртуальному, який забезпечить доступ для всіх членів громади незалежно від їх фізичного місцезнаходження та зокрема нівелює рутинність для молодіжних активістів.

У результаті ми отримуємо модель залучення молоді до розвитку громад, основними елементами якої виступають інтерес, співпраця, досвід. Традиційні формати молодіжної участі зазнають трансформації та функціонують як інструмент соціального партнерства в розробці й реалізації місцевих проєктів та програм; як система виявлення та виховання громадських активістів та лідерів думок; як майданчик для набуття досвіду управлінської діяльності.

Наслідки. Така комплексна модель, коли молоді люди протягом процесу дорослішання вчаться управляти власними та громадськими справами шляхом поступальної діяльності на користь громад, може розглядатися як методологічна база для побудови механізмів залучення молоді до розвитку громад. Вважаємо,

що зацікавленість у впровадженні моделі має бути у кожного учасника.

По-перше, це вигідно державі, тому що дозволить охопити впливом широкі верства молоді. Молодіжні структури перетворюються на базу для відродження системи підготовки молоді до управління, враховуючи наявність поступальних, мотиваційних, розвиваючих компонент.

По-друге, це вигідно самій молоді, оскільки в дію вступає мотивація:

процесом (нова творча задача, цікаве спілкування, самостійність, вищий ступень повноважень, можливість отримання нового досвіду, знань, зв'язків);

результатом (відчуття успіху, причетності та важливості, підвищення власного статусу серед однолітків);

моральним та матеріальним стимулюванням (створення позитивного іміджу, додатковий заробіток тощо).

По-третє, це вигідно громаді:

громада зможе розвиватися за рахунок внутрішніх ресурсів та економити бюджетні кошти, оскільки витрати та молодіжну інфраструктуру вже передбачені в державних програмах;

об'єднуючи можливості, молодь і дорослі стають більш мотивованими, а їх помножена та підкріплена енергія розвиває сильнішу, комфортну громаду, приязну для всіх мешканців.

Список використаних джерел:

1. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо / Національна доповідь. [Лібанова Е. М., Балакірева О. М., Єрмолаєв А. В. та ін.] – К.: 2013.

URL:http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/human_development/_2015/.

2. M. Green. When People Care Enough To Act. 2006. Toronto, Ontario, Canada. 189 p.

URL:https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjC_JWlhbaGAxXeIhAIHR0ABO8QFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.civicnetwork.io%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F2018-

08%2FCare%2520enough%2520to%2520act%252004-08-

06.pdf&usg=AOvVaw1mFK0Ar0xdMosQgcgKlGnH&opi=89978449.

3. Martyn Barrett and Dimitra Pachi, Youth Civic and Political Engagement (London, Routledge, forthcoming). <https://doi.org/10.4324/9780429025570>.

4. А. Софій. Аналіз регіональної молодіжної політики. 2020. <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/01/Analiz-regionalnoyi-molodizhnoyi-politiki-.pdf>

5. Irena Leliūgienė, Angelė Kaušylienė. Social Communication in a Community: The Bridge among Generations / Vol. 3 (2015): SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference May 22nd-23rd, 2015, Volume III /Social Pedagog. <https://doi.org/10.17770/sie2015vol3.502>

наукове видання

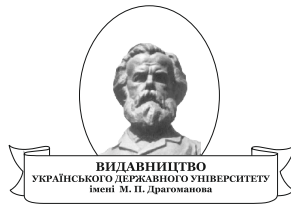
МОЛОДЬ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

21 червня 2024

Редакційна колегія:

- К. Захаренко, доктор політичних наук, доцент;*
І. Рашковська, кандидат психологічних наук;
Р. Драпушко, кандидат філософських наук, доцент;
С. Болтівець, доктор психологічних наук, професор;
О. Сіра, кандидат філософських наук;
Ю. Шевцова, кандидат наук з державного управління.

Підписано до друку 01.10.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Умов.друк.арк. 7,38. Облік.видав.арк. 5,80
Зам. № 102.
Віддруковано з оригіналів.

Вид-во Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.